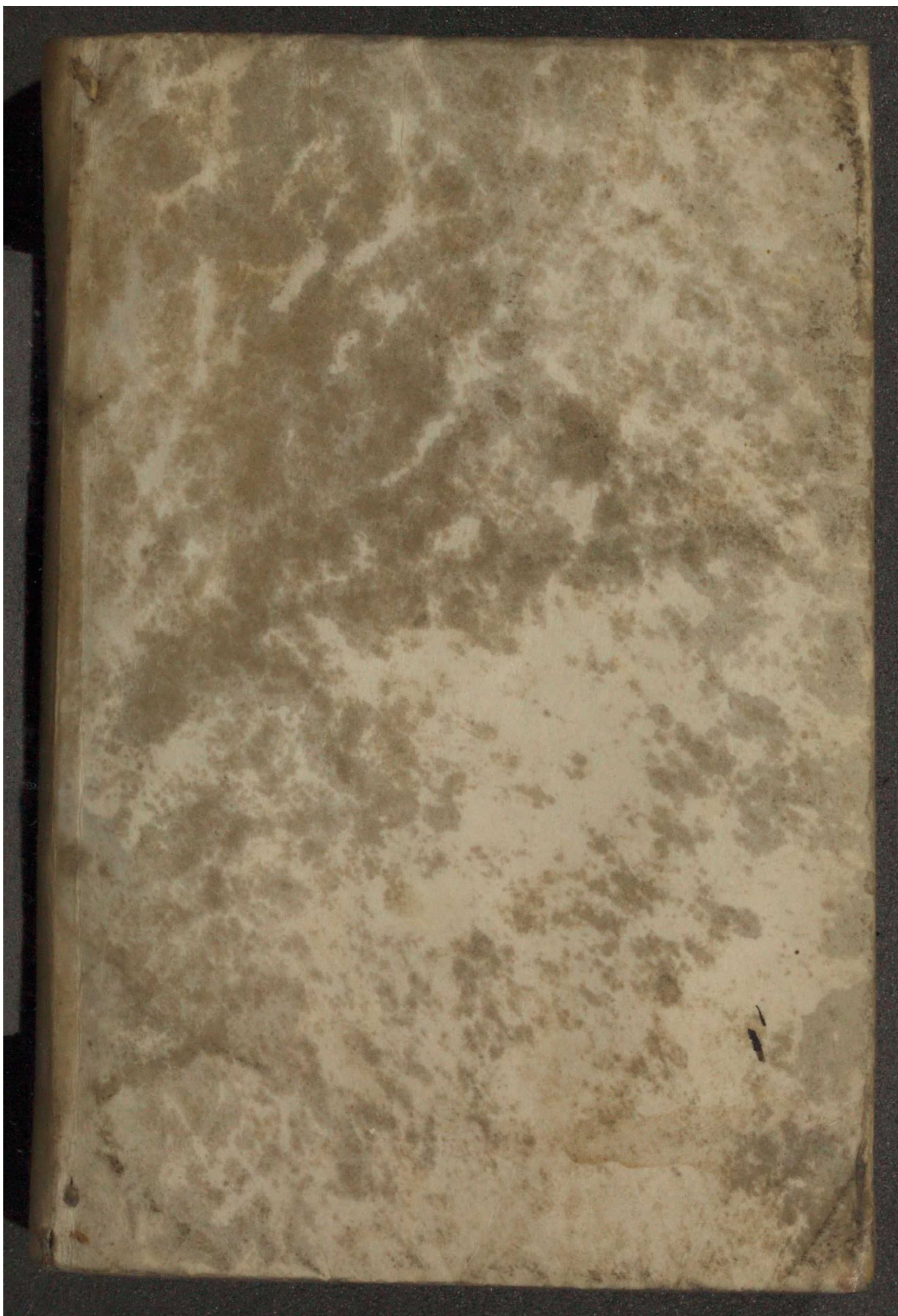
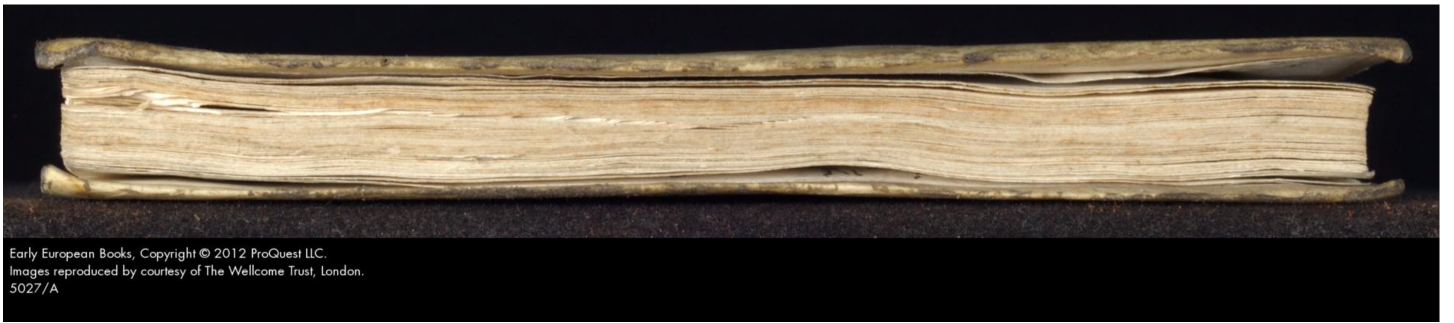

1587.
— Pervtili —

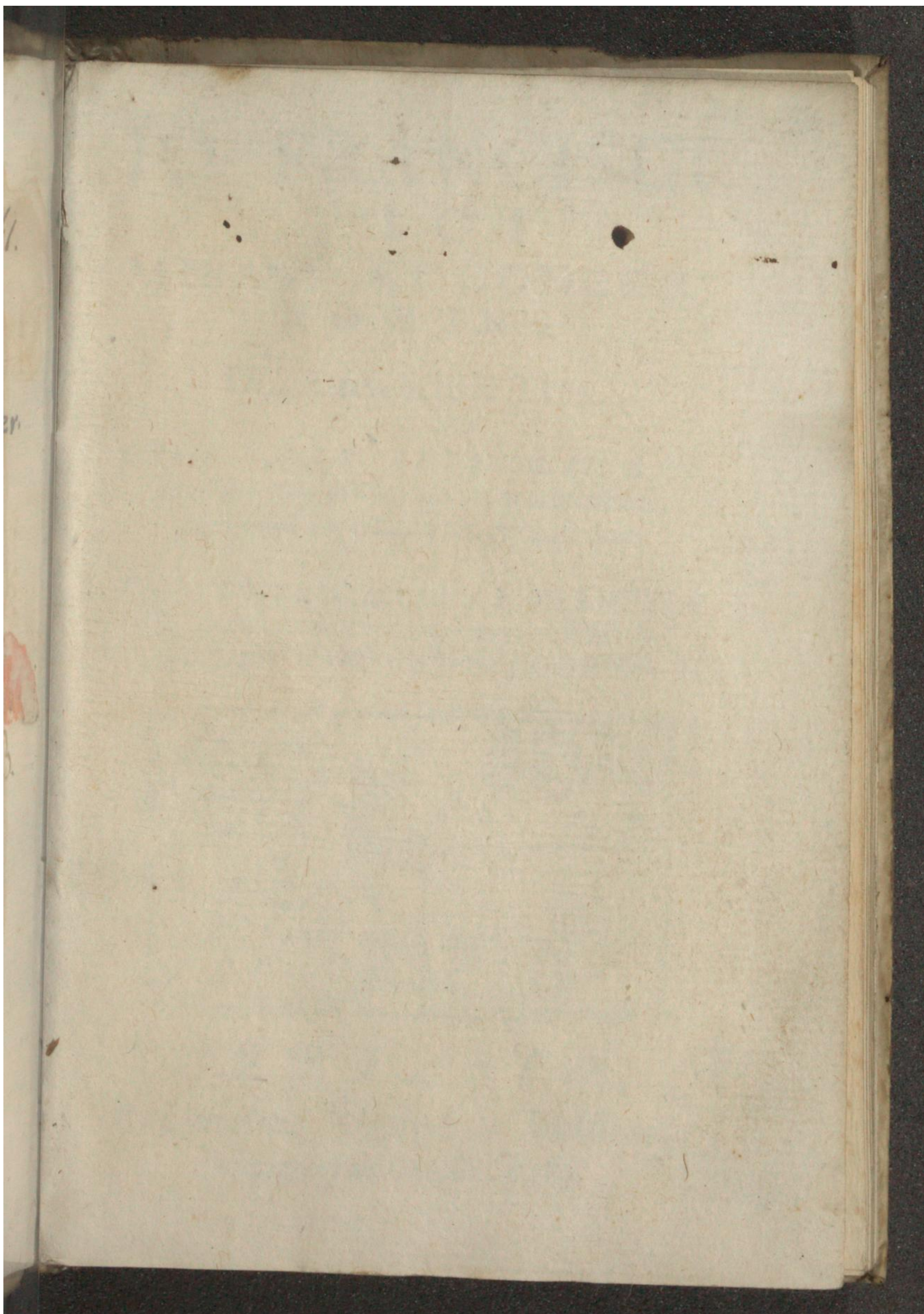

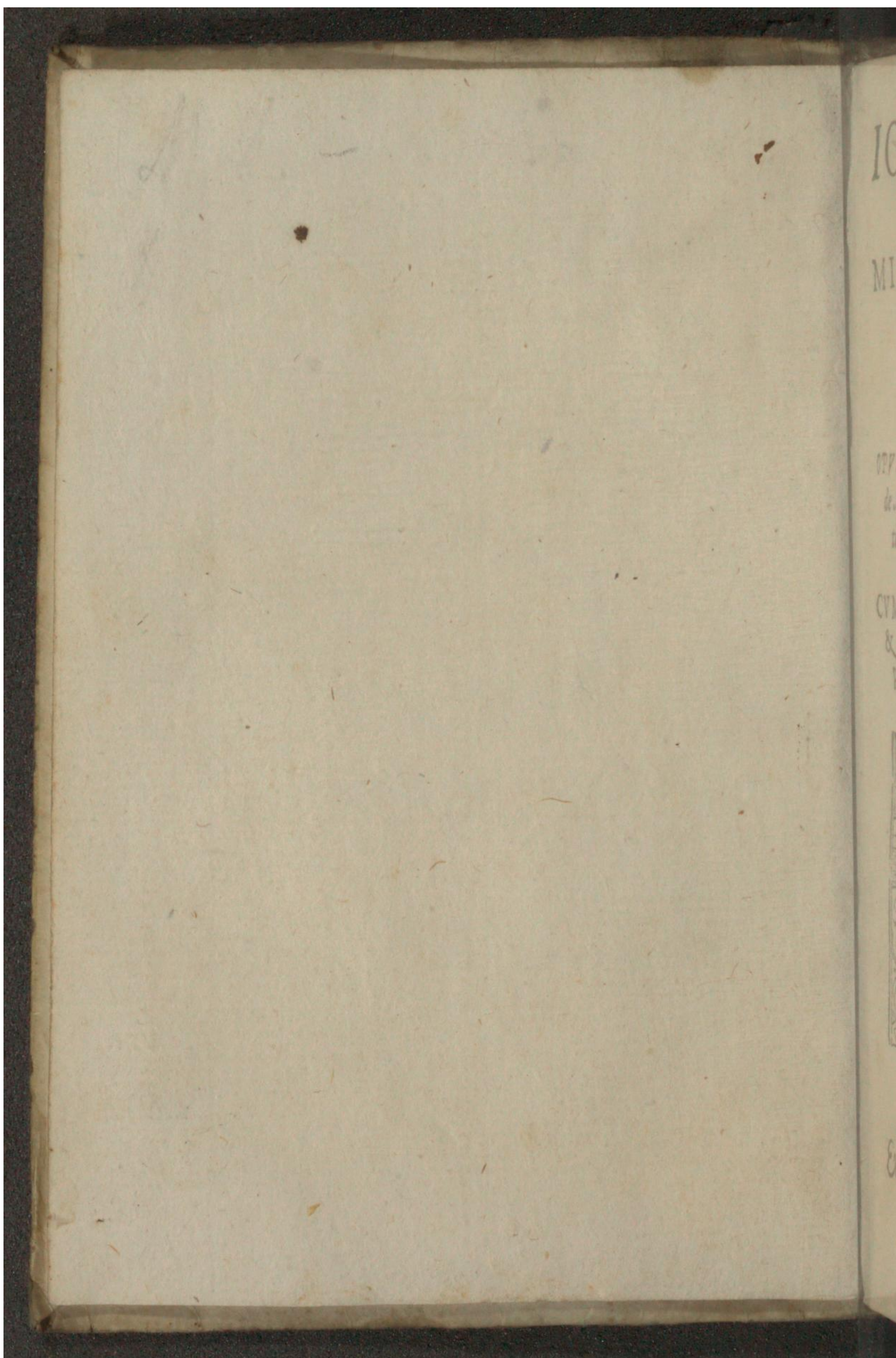

Scanzia O. Pilu 1. Chies: 1. Vol: 1.

B.

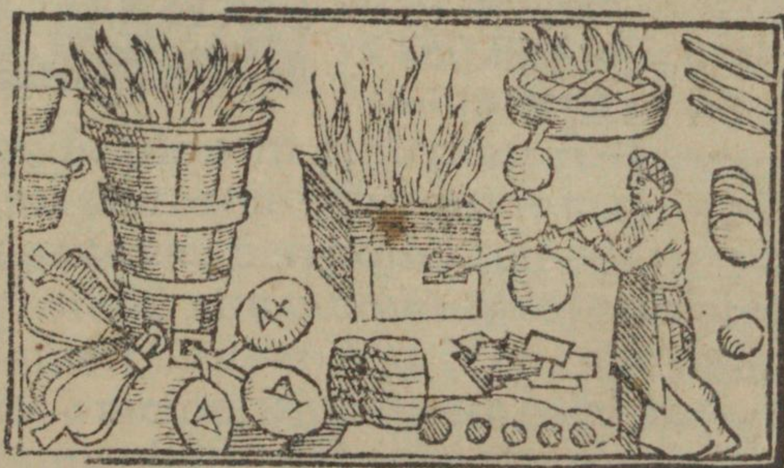

IO. FRANCISCI PICI MIRAND. ET CONCOR. DOMINI

De Auro Libri Tres.

OPVS SANE AVREVM IN QVO de Auro tùm æstimando, tùm conficiendo, tùm vtēdo ingeniosè & doctè disseritur.

CVM EXPLICATIONE PERVTILI & periocunda complurium, tam Philosophię, quàm facultatis Medicę arcanorū.

FERRARIÆ,
Excudebat Victorius Baldinus
Typographus Ducalis. 1587.

ILLVSTR.MO PRINCIPI ET AMPLISSIMO S. R. E. CARDINALI ALOYSIO ATESTINIO.

CAESAR CAPRILIVS
Perpetuam felicitatem.

SAEPENVMERO dum cumulum tuorũ erga me meritorum, Illuſtriſsime Præſul, animo reuolui, cœpi mecum cogitare, vt aliquam obſeruantiæ ſummæ erga te meæ ſignificationem poſteritati relinquerem, qua tantorum officiorum magnitudini, quoad eius fieri poſset, reſponderem. Sed profectò non tantùm difficile, ſed difficillimum fore perſpexi. Non enim mihi exdit è memoria, quantum mihi oſtenderis humanitatis, ac beneuolentiæ, cum viueret Illuſtriſ. Eleonora ſoror tua obſeruantiſsima, mihiq; patrona amantiſsima. Non ſum immemor munificẽtiſsimi ani-

mi tui cum me voluiſti ſingulari Canonicatus dignitate decorare. Non deniq; oblitus verborum, quę poſt eius obitum amoris, & charitatis pleniſsima mecum habuiſti. Vtinam mea ſenilis conditio mihi præſtitiſſet, vt ſub tuo patrocinio viuere potuiſſem, ac mori, nunquam equidem tam diuinum munus recuſauiſſem, nec à latere tuo receſsiſſem, ſimul, & quã te merito obſeruarem, & quam in te colendo, tibiq; ſeruiendo nemini concederem, omnibus palàm oſtendiſſem. attamen ſilentio non præteribo ſtudia, ac officia; quibus omnes ſemper, & me præſertim proſequutus es, dum Romam, ac Tybur, tui inuiſendi cauſa cum Ill. Bentiuolis perueni, eùm in ædibus Tiburtinis te è graui morbo cõualeſcentem, ſed adhuc paululùm in lecto infirmum inuenimus. Primùm .n. omnes hilari fronte, ac læto animo, vt tui ſemper moris eſt, hoſpitio accepiſti; deinde alijs recedentibus illico me ad te reuocari iuſsiſti, & prope lectum tuum ſedere voluiſti, vbi circiter horam, quibus verbis, quo vultu, & quæ mihi pollicitus es, referre non facile eſt. Nouerunt uerũt pariter Ill. Bentiuoli, & dum apud Te fuerunt, & cum à Te ipſo receſſerunt, qua munificẽtia, & liberalitate à Te ipſo, & ab omnibus optimatibus tuis ampliſ-

ſimis viris fuerimus ſuſcepti: Inter quos aderat Perillustris Ptolomeus magnus œconomus, Reuerend. Manzolus Rhegienſis Epiſcopus digniſs. Valde Illuſtres viri Hercules, & Octauius Eſtenſes Taſſonij, Eques Roma, Eques Coloredius Cõmendatarius, Eques Madius, Ill. Giliolius, Pignatius, Zonchius, Lombardinus, Bonaciolius, & alij quàm plures, qui ob virtutis ſplendorem, & animi integritatem, apud omnes clariſsimi ſunt. Quæ omnia ita intimo cordi etiam adſtuc hærent, vt nullum vnquam tempus, nullaq; vnquã obliuio poſsit tam inſignem gratiam è memoria delere. Prætereo honores à Te collatos, & cõuiuium ſplendidiſsimum, tuo ſumptu Romæ in ampliſsimis tuis ædibus Montis Iordani paratum, dum Te fauente Ill. Ioan. Bentiuolus adoleſcẽs eximiæ ſpei, ſummæq; virtutis creatus fuit eques Melitenſis, quo in loco diſcubuere primùm ex altera parte in ſuprema menſa Ill. orator, qui perſona Ill. præſidis Militię Melitenſis fungebatur; deinde poſt eum cæteri Heroes, & Ill. viri. Altera verò ex parte candidatus adoleſcẽs, nosq; licèt reluctantes, ordine in eodem ornatiſsimi cœtus diſcumbere coacti ſumus: Poſtremò in inferiori loco menſæ maioris erga nos honoris, gratiæ, ac hu-

manitatis equites, & viri Ill. ſedere iuſsi ſunt, vbi Pincerna, Architriclinus, & alij quàm plures nobiliſsimi iuuenes miniſtrabant. Quot genera dapum, quæ & quanta à peritiſsimis eius artis parata fuerint ornamenta, quæ vina precioſa, qui fructus, quæ bellaria, quo ordine digeſta, & qua pompa ordinata, ſi vellem ſingillatim recēſere longa mea nimis valde eſſet oratio, & ab imperita vulgarium hominum multitudine aſſentationis crimen mihi inuſtū iri arbitrarer. Quod tamen vitium longè à me ſemper abfuit. Itaque hæc ſilentio inuoluam, & reuertar vnde digreſſus ſum. Id verò eſt, vt pro tot, ac tantis in me collatis beneficiis ego Homunculus quam tibi referam gratiam, aut quid retribuā, prorſus ignoro. Quid igitur agam? offeram tibi ſaltem opus, cui inſcriptio eſt de Auro, opus ſanè aureum, quod olim Ioannes Franciſcus Picus Mirandulæ, & Concordiæ Comes compilauit, vxorique ſuæ dicauit, vir ſanè & eruditiſsimus, & eius tempeſtatis facilè in omni doctrinarum, & ſcientiarum genere princeps: quod mihi poſtquam Picus naturę conceſſerat, aliquot poſt annos perlegendum credidit Ill. D. Iulia eiuſdem filia, & quondam vxor Ill. Sigiſmundi Malateſtę, quod, cùm ipſa è vita

exceſ-

excessit, fortè apud me relictum est. Ego verò sciens me non esse legitimum hęredem, manifesteque percipiens quantam esset vtilitatem, simul & voluptatem allaturum, & verborum elegantia, & sententiarum grauitate, si in conspectum hominum prodiret, cœpi cogitare ne in tenebris diutius iaceret. Publicę igitur vtilitati consulens, & tanti viri existimationi, vt imprimeretur, curaui: eoque libentius feci; quoniam verebar, ne si fortè post meę vitę cursum in alicuius inuidi manus peruenisset, illud sibi falsò ac impudenter ascripsisset, ac arrogasset, actumque esset de laboribus, ac vigiliis tanti, & tam præclari viri. Itaque & si multis distri ctus eram negotiis, id tamen quod datum est temporis, libenter in eo recognoscendo, & castigando impendebam. Plurimis enim erroribus scatebat, tam ex parte scribentis, dum author opus dictaret, quàm eius viri negligentia, cui opusculi illius custodiendi cura fuerat delegata. Multę paginę erant è propria sede translatę, multęque adeo lacerę, vt vix verum sensum artificiali coniectura potuerim elicere, quem tamen tandem percepi, & qua potui diligentia, vt quàm emendatissimum in lucem prodiret, operam dedi. Quapropter cùm nihil aliud in præ-

ſenti in me fit, quo poſsim tuorum erga me officiorum, ac meritorum magnitudini aliqua ex parte ſatisfacere, hoc munuſculum memoris erga Te animi mei argumentum offerre decreui, quod tibi putaui fore gratum, qui & in indagandis naturæ arcanis ſolertiſsimus ſis, & in omni virtutum genere ornatiſsimus. Qua de re, quanquam mihi latiſsimum campum propoſitum video, vt nemini deeſſe poſsit oratio, tacere tamen ſatius eſſe duxi, quàm pauca dicere. Tot enim ſunt virtutes, & laudes, quæ de Te vbique non iniuria prædicantur, vt in eis recenſendis non minus eſſet laboris, quàm ſi quis vellet, vel ſtellas cœli, vel fluctus maris enumerare. Quis enim non diceret me tuam gratiam, qua me tua ſingulari humanitate, & clemētia, nimis plus quàm mereo proſequeris, expiſcari? Tu igitur hoc munuſculum hilari fronte accipito; quod profectò quandiu apud me latuit, ſemper optaui, vt ſub tuo nomine ederetur, non vt à detractorum morſibus illud defendas, cùm ipſum ſeſe ab imperitorum inſcitiis, & ab iis qui, & Naturæ vires, atque artis præſtantiam minime calent, facile tueatur: ſed vt tanquam noua, pulcherrimaque ſponſa, & multis dotibus ornata, Te duce ad ſuas nuptias prodeat. Ita vel

nemo

nemo petulanti lingua audebit ipſum maledictis laceſſere, ne te etiam, quem omnes obſeruant, & venerantur, aliquo modo lædat: vel ſi quis fortè, quod Deus nolit, aliquid oblatrare auſus fuerit, faciliùs ſub tuo nomine, ac auſpitiis, & ipſum ſe proteget, & multi eius pro tua ſumma dignitate, ſummaque uirtute, defenſionem capient. Vale Ampliſsime Præſul, Sanctæ Eccleſiæ firmiſsimum columen, meque, ut ſoles ama. Dat. Ferrariæ XV. Calen. Ianuarij. M D LXXXVI.

TY-

TYPOGRAPHVS AD LECTOREM.

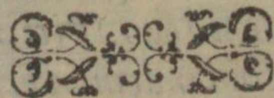
VM nuper ad me opusculum Ioan. Franc. Pici Mirandulani peruenißet, cui titulus erat de Auro, mirum in modum gauisus sum ob operis nouitatem, & pulchritudinem: Quod cum deinde perlegißem non potui non valde mirari, simulatque ægrè ferre eius conditionem; cum illud perspexissem tot grauissimis erroribus vbique esse obrutũ. Nec idcirco diligentiam, ac probitatem D. Ioan. Bapt. Somaschi viri ornatissimi, & in rebus suis solertissimi damnãdam esse sentiam. non enim me latet, non licere hominem tot negotijs implicitum omnibus adeße. Sed potius ministrorum negligentiæ, quibus creditum est negotium, imputandum esse censeo. Qua in re plurimum operis, ac tanti authoris dignitati prodeße existimaui; si, vt denuo maiori studio imprimeretur, curarem. Quam quidem prouinciam eò libentiùs aggreßus sum, quòd multis patronis meis, & viris doctissimis hoc demandatum fuit; omnibusque gratissimum fore cognoui. Itaque quæsito authoris exem

plari

plari à D. Cæsare Caprilio Medico optimo, & diligentißimo, mihiq́ue benignè ab eo concesso, ea diligentia, quæ potui, pro viribus maxima curaui, vt sub prælo poneretur; & rursus in hanc formã pro lectoris commoditate, ederetur; multa prætermissa addendo, superflua expungendo, & plura deprauatè posita castigando. Addita est insuper epistola eiusdem Ioan. Pici ad Coniugem, atque Epigramma in laudem Authoris, & operis huius; quæ anteà prætermissa erant, vnà cum interpretatione Latina verborum Græcorum, quæ passim in opere reperiuntur. Accipe igitur candide Lector specimen mei erga te amoris; & libellum hunc castigatum, & sanè aureum lege, lege, ac perlege, qui tibi plurimum, credas mihi, tum solatij, tum doctrinæ, tum denique vtilitatis est allaturus. Vale.

IO. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE ET CONCORDIAE DOMINI.

AD CONIVGEM.

T quidē non iniuria coniunx posses queri quòd libros complures, diuersis de rebus, varioq; titulo, sæpe ad alios, ad te nullū vnquam miserim, nisi putassem hac in parte non defore tibi cùm primum sese offerret occasio. Quidni istud facerem? an si ad alios complura scripta de ijs, quæ ad animum propriè spectant dono misi, quædam, & quæ ad corpus, puderet, ne me nonnulla ad te mittere magnorum virorum sequutus exempla? Dono igitur nunc tribus libris de fabris de Auro, tum extimando, tum faciendo, tum vtendo, gratiusq; fortasse tibi externis de rebus munus hoc fore sum arbitratus, quàm de agro colen-

do di-

do libros, quibus tamen olim vir magnus donauit vxorem. Nuper.n. cum à seueriotibus literarum studijs quædam obtigisset vacatio, mihi venit in mentem referendas esse literarum mo numentis eas cogitationes, quas de auro mecum antè versaram, non constare satis arbitratus, cur id tanti fiat ab hominibus. Nec illos ferens, qui de eo per artem faciendo præposterè senten tiam tulerunt, atque ob id sese censores prodiderunt, arrogãtia non minus quàm inscitia fretos, & alienę famæ securos nimis, qui etiam falluntur plerũq; eis in rebus, quas huc spectare ne cesse est, si ritè, & doctè de illis ipsis perpensio fiat. Erunt autem fortasse quæpiam iis in libris duriora, vtpotè quod sciam non antè discussa. Sed tibi tam ingeniosæ mulieri negotium ea non facessere putauerim, quãdo & apud Aegyptias, & apud Hebræas fœminas inuentæ sint quæ de auro faciẽdo scripsere, ne dum præcellentium ea de re virorum monumenta perlege rint. Quod si nonnihil difficultatis inter legendum adfuerit compensabi-

tur

tur opinor vtilitate percipiendi, no-
ſtro quidem adiumeuto, ſenſa remo-
tione, & inuolucris plerunque conte-
cta, quæ ſi vlli mortalium citra vela-
men, tibi certè in primis aperienda, cui
(ſi iocari licet) etiam natiua quadam
prærogatiua poterunt eſſe perſpicua
magis, quando & paternus auus quon
dam tuus, & pater, nunc etiam frater
Diomedes ex multis oppidis, quibus
in Campania dominantur, & etiá Ap-
pulia, id ex quo dignitas in ſucceſſio-
nem propagata eſt, & in quo ſedem
præcipuam elegerunt, nomen acce-
pit à metallis inter quæ ſibi iam inde à
multis ſæculis aurum primas obti-
nuit.

ILLV-

ILLVST.MO AC REVER.MO D. D. ALOYSIO ESTENSI S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO.

MELCHIORIS VIROLI Theodoranienſis. Carmen.

Mnia qui primus docuit metirier auro,
Gentibus incultis vtilis ille fuit.
Donec cæcus amor paulatim creuit habendi,
Perq; nefas tandem turpiter omne ruit.
Tũ demũ viſũ eſt, auri quã dira Cupido
Duceret humanum per mala cuncta genus.
Cùm neque ſancta fides, nec iuris candida virtus,
Tutaque nec pietas, religioúe foret.
Heu pudor: hîc auro patriam, patriosque penates
Perdidit, & dominum vendidit ille ſuum.
Hîc natum inſontem Priami lacerauit ad aras;
Et latitantem vxor prodidit illa virum.
Si mala connumeres aurum quæ inuexit in orbem
Singula, ſol referet terque, quaterque diem.
At modò, ne totum peſtis ſe fundat in orbem;
Et magis, atque magis creſcat vbique malum.
Doctrina inſignes ſupera demiſſus ab arce
Optatam miſeris attulit author opem:
Mirum quem genuit toti Mirandula Mundo;
Seclaque cui nullum lapſa tulere parem.
Hic animo, poſtquam ſedes luſtrauit olympi,
Socraticæque domus nobilitauit opes;
Edocuit varias aurum conflare per artes.
Vilibus è rebus, materiaque rudi;
Quod neque purpureæ Pactoli cedat arenæ;
Quod nec fert venis terra benigna ſuis.
Si tumida Æſonides audax intrauit Iaſon
In freta, vt auratæ vellera ferret ouis:

Nec

Nec timuit dubÿs ſeſe committere ventis ;
Nec vaſti expauit longa pericla Maris :
Tu modò contemnes tàm clari muneris artem?
Tu non hinc tantas accumulabis opes?
Non hîc longa via eſt; non ingens æquor arandum ;
Nec ſunt aripidum colla domanda boum.
Quocirca huic cuncti cunctis intendite neruis,
Vt graue pauperiem deſpiciatis onus.
Hæc etenim Diuûm, atque Hominum digniſſima res eſt,
In qua impendatur nocte, dieque labor.
Quod cùm contigerit, pellucens amplius aurum
Non erit, ut terris effodiatur, opus.
Per fas, atque nefas non vltra tendet auarus,
Et nemo lædet iura, fidemque ſacram.
Tantale tum poteris fugientia prendere poma,
Et liquidi dulces ſumere fontis aquas.
Improba auarities latas diffuſa per oras
Deſinet, & quidquid duxit in orbe mali.
Anteferetque ſacris nemo virtutibus aurum,
Et nullum fuluus fallet in ære color.
Non tamen illius diuinus corruet vſus ;
Vtile ſeruabit robur vtrunque ſuum.
Tu, quamuis locuples ſis Illuſtriſſime Præſul,
Nec Phrygÿ cupias æmulus eſſe Mydæ :
Nec ſis munificus Calabrenſi more, nec vlla
Res, ſacra quàm virtus ſit tibi chara magis.
Hanc tamen alme Pater ſi non contempſeris artem,
Iam meliùs poteris condecorare tuos.
Nec tua tantillum capient æraria damni,
Nec meſſis minues horrea plena tua.
Accipite ergo omnes, lætoque accurrite vultu,
Atque auri ardentem pellite corde ſitim.
Accipite & docto Caprili reddite grates,
Qui tantum tenebris eruit author opus.
Quod iuueni, atque ſeni, quod cunctis proderit æquè,
Pauperibus, cupidis, diuitibusque viris.

IOAN. FRANC. PICI MIRAND. DOM. Concordięq; Comitis

DE AVRO AD CONIVGEM LIBER PRIMVS.

AVRVM NON SEMPER A PRImordiis seculorum ipsiusq; inuentionis initio sic ęstimatum consensu nationum, vt res cæteras metiretur. Cap. I.

VRVM, quod olim tanti factũ est, tantiq; nunc passim fieri cernimus, quàm nã ob causam tam eximiam ęstimationem sui mentibus humanis inseruerit, insertamq; tenaciùs infixerit, mihi sæpe coniux venit in mentem, vt exactius disputando cognoscerem: hinc. n. id uidebã tanta cura, & tam superuacanea quęri solere, vt meritò priscis ab authoribus latinę linguę nomen traxisse diceretur ab auertendis mentibus hominum, tantoq; studio quæsitum custodiri, vt iure dederit ansã græcis suplanè spicandi deductum nomen ἀπὸ

τοῦ ὠρεῖν. quòd scilicet prę cęteris custodiretur, indeq́; thesauri vocabulũ efficeretur. Parte alia cùm vtile fortassis aurum videri posset, nullo vero modo necessariũ suapte natura, sed sola mortalium conspiratione progrediebatur animus vltra percupidus, videlicet habendæ veritatis. Atq; in primis recordabatur semper non fuisse præfectum aurum cæteris, non metallis modò sed alijs externis omnibus consensu nationum: nam vel expressa, vel tacita seculorum omnium conspiratio, vt alijs rebus, quę dicuntur externa pręponendum ipsum arbitrarer, mihi omnino nõ persuadebatur. nulla. n. inter primordia conditi hominis auri mentio, quin & literarum monumentis antiquissimis relatum est, sine auro permulta secula vitam homines agitasse; Nec defuere, qui scripserint paulò ante troiana tempora inuentum aurum ab Eaco, & argentum ab Indo Scythiæ Rege, & qui retulerint acceptum Thoãti, Eacliq;, & Erichthonio, & qui Soli, & qui Vulcano, & qui ẽt Chryso, cuius opinionis fuit Hippocrates ratus ab inuentore τὸν χρυσὸν hoc est aurum cognominatum. sciebam quoq; prodi tum memorię aurum in vsum nõ habitum in Europa, multoq; minus conflaturã eius ante Phœnicis Cadmi tempora. Quid? quòd auctis etiam græcorum florentibusq́; rebus tantum auri non potuisse tota Grcæia Corradi (retulit Athenæus) vt inaurari caput posset Apollinis amyclei: Tantamq́;

tamq; raritatem eius, simul & caritatem apud Philippum regem fuisse, vt bene sibi actū duceret aurea phyala, & ea quidem paruula potiri, quam, & sub ceruicali reconderet, si vera monumentis literarum mandauit Duris Samius, quem Philippi morem summæ licentiæ miror adscriptum à Plinio, cùm in aureum Philippi poculum inueheretur: Absuerat tantùm Grçcis, vt id metalli colerent, quod etiam legibus vti vetuerint, illud ex historijs planè cognitum est, sine aureis argenteisq; numis & stetiße, & creuiße, Lacedemona procubuisse, & corruiße, cùm sub Lisandro manubias captis Athenis aureas admisisset: Accedebat Plato, qui suis in legibus prohibuit aurum ab vllo priuato posideri: Atque idem etiā de argento promulgauerat, occurrebat illius animo fortassis rarissimum quondam in Græcia fuisse argenti atq; auri vsum, solisq; in templis id videri solitum. Nec nisi in tripodibus & imagunculis, quas primùm Lydiæ Reges Gyges, & Croesus, deinde Siculi tyranni posuissent, Mox Phocensibus delphos populantibus id metalli per Græciā quoquomodo vulgari cœpisse. Nec non ad auri minuendam æstimationem illud mihi succurrebat, quòd apud Hebræos in eius copia metalli sit inuentum æs, auro præstantius; Modò retulerit uera Iosephus in septimo & in vndecimo antiquitatum: Veniebat etiam ad memoriam mandatum

esse hystoriis ipsa in Italia castris suis interdixisse spartacum, ne quis aurum haberet, aut argentum. Et post innumera tot seculorum curricula perseuerasse apud nonnullas Asiæ, & Aphricæ gentes, ut aliç paruo duxerint aurum, aliç pro nihilo etiam habuerint, ac in India, quæ putatur auri feracissima, si de ea parte, quam vicit Alexander Macedo, faciamus mentionem, non fuisse aurũ ex eius rerum gestarum Græcis scriptoribus accepimus, tamet si direpta Perside tãtum auri nactum regem ipsum, vt ad illud conuehendum vix fuerint satis mulorum trigintamillia. Colligamus igitur conuenisse quidẽ mortales, vt aurum nimio plus æstimarent, cur autem conuenerint non constare, nec ratum semper statumq; fuisse, vt omnibus in vniuersum nationibus placuerit aurum mensuram esse rerum çeterarum.

QVOD NON TANTI VT FIT Ducendum sit aurum ex vtilitate de rei natura petita. Cap. II.

MInimi verò ducebam argumentum, quo persuadere vulgi hominibus quidam sunt adnixi plurimum esse vsui mortalibus aurum. Nam cõtra ipse ferrum obiiciebam, sine quo nec agricoltura consistit, ars non minus necessaria,

quam

quam communis; Atq;, vt ait Xenophon, omnium artium mater, & nutrix, sed nec ædificatoria satis extruitur, nec nautica planè custodit, vt omittã militarẽ, quę tametsi nocet quibusdã, nõ tamẽ omnibus. suffragabatur statim nobis hemistichiõ illud, ferroq; nocẽtius aurũ, atq; dictũ aliud, nõ absimile, auro ferrũ inter bella gratius.

Proximumq; huic accedebat id elogij proscissum esse conuitijs aurum ab optimis quibusq;, & ad perniciem vitæ repertum, subinde quoque recordabar & miratam olim vetustatem, & indignatam simul, quòd priùs tenuerit aurum, cùm id eludere niteretur sub Midæ fabula; cui nihil omnino solidę opis ad vitam congesta moles auri præstitißet. Porrò vsus in rebus commutandis pollens causa non fuerit auri tantopere æstimandi, cum antiquissimi Reges, non aurum & argentum, sed ęs planè signarent, cuius rei ferunt inuentorem saturnum, à quo sit etiam nuncupatum ærarium, quod Cæcilio Cipriano placuit, quamq; scribunt alij signandæ monetæ principẽ fuisse Ianum saturni æqualem, & hospitem, qui nauim, qua vectus ille fuerat numis impreßerit, apud Romanos quoque primum æri fuit inusta nota, deinde argento, & aliquot post annos auro, quandoquidem primus Romanorum septẽ Regum Seruius inussit ęri notam, primus consulũ Fabius argento, mox & aurũ quoque signatũ.

QVOD AESTIMATIO PRAEcellens auri non pendeat ex medicina. Cap. III.

QVæ verò de medica facultate sumebantur à me, contra me ipsum Epicheremata quæpiam communia, & ex lętitia, & ex ope temperamenti corporei de longinquo ducta pro me quoque ex eadem facultate desumebantur, contraria quandoquidem ex aggestis aureis numis illa letitia est tantisper, dum subit animum diuitis posse alia quæ sibi placeant numorum erogatione comparari, sed imaginationis, & cogitationis, & animi hoc proprium est, non temperature corporeę, quæ de crassa feculentaq; materia dissultat: huc accedit, quòd multa sunt quę humanę corporum temperationi prodesse dicuntur magis, atq; etiam à medicis antiquioribus laudata magis ad vitam refocillandam, & vires aliquo modo sufficiēdas quorū facilius multò minoriq; impendio compotes efficimur. Neque enim vlla metalla nutriunt, vt est apud peripateticos antiquiores receptum: Nequeunt enim cō coqui sic, vt in carnem vertantur, & sauguinē. Quod & comprobatum est experimentis eorū, qui bellorum turbinibus, & regionum vastitate perculsi, subterraneis in specubus occulentes se-

se,

ſe, numos aureos complicatos inſtar Catapotij di miſerunt in ventrem, Mox eos ſuo pondere, ſuoque colore compererunt. Et ſi quid forte deperijt abſumptumq; fuit innato calore, id quidem parum alioqui optimum extitiſſet vitæ remediũ Iudeis, dum Hieroſolima obſideretur ad Titum Ceſarem confugientibus, ſi aurum conquoqueretur, ſic vti nutriret deglucientes, nanq; nõ fuiſſent ab auariſſimis Aſſirijs, & Arabibus diſſecti, vt aurum, quod ante demiſerant in ventrem eorum, in viſceribus inuenirent. Quorũ tam ingens numerus, vt vna nocte duobus hominum millibus ſint inteſtina conciſa, cuius rei author eſt Ioſephus. confirmator Egeſippus. miſeris igitur illis in ventriculo condebantur aurei numi, tanquam in arca, non ſumebantur ad famem tolerandam, quoniam diffuſi iam per totũ corpus, & modificati fuiſſent cæterorum inſtar eduliorum. Quid? quòd nec odore quoque mulcet aurum, nec ſapore fouet eos vapores, qui de humanis tolluntur corporibus, à medicis ſpiritus nuncupati, quin etiam ingrato ſunt ſapore metalla omnia, & odore ſulfureo, atque ideo non poſſunt quoquomodo non obeſſe ijs, qui ægrè decumbunt, tantùm abeſt, vt abeuntem animam ſuo delinimento retineant. Extat magni Alberti ſententia generatim lata, ſapores, & odores omnium metallorum eſſe quoquomodo fætidos, tametſi vt minimum odoris, ita minimum

insit fętoris in auro, propter coalitam sulphuris in temperatione ipsius eximiam subtilitatem. sunt autem quæ & olfatu non solùm, sed gustu magis opitulentur sanis æquè, & ægrotis; ac minori quàm aurum precio veneant. Cum verò sese ingereret memoriæ Plinium scripsisse quondam vulneratis aurum applicari, & infantibus contra veneficia, vt minus nocerent, alijs quoque non nullis opem ferre, Non excidebat etiã memoria, plures ab eodem Plinio (si magno ille præiudicio nobis esse quiret) vituperationes auri quàm laudationes esse perscriptas; Nec non illum mandasse chartis auro virus quoddam inesse eamq; in primis ab eo proditam recordabar clausulam, cui enim fodiendi causa medicinæ? à qua si non excludit aurum postea aliorum certè, vt ei mos perpetuus id factum est, authoritate. Citat. n. Varronem, cuius tamen ętatis vir, & in medica materia præcipuus, Dioscorides nullius ex auro medicinę protulit experimenta. Dixi ętate Varronis Dioscoridem vixisse, communem secutus opinionem, & Suidæ monumenta, & si scio esse, qui malunt ætate Plinij fuisse Dioscoridem propter Lienij Bassi mentionem, sed vellem eos animaduertiße, vixisse quoque Dioscoridem Arrij tempore, cui dicat volumen de simplici medicina, Arrij dico non eius, quem de aspiratione Catullus irridet: Nec eius, qui nostrę religionis hostis acerrimus blasphemias in Christum

stum Dominum peruicacissimè iecit, sed eius qui Alexandrinus pariter fuit, & Augusto Cæsari post partam victoriam de Antonio & Cleopatra magno est habitus honore. sed siue antiquior Plinio Dioscorides, siue æqualis parùm videtur referre; Varro certè triumuirali proscriptione consumptus est; & sub Antonio triumuiro floruit ipse Dioscorides, à quo deinceps Grecia, Latium, Barbaries, medicam materiam accepit, atque id quidem priori damus opinioni: posteriori verò, quod apud Plinium Dioscoridis est mẽtio, siue antiquioris, siue proximi, siue mauis ęqualis. Hic sanè Dioscorides cuiusuis seculi vir fuerit, multa tradidit proprijs capitibus argenti viui, æris, ferri, plumbi medicamenta, non auri: Atque eius etiã vix meminit in hydrargyro, ea de causa, quod si haustum fuerit, nocuerit que, ei malo auri ramenta succurrant, atq; hoc inter tractandum medicam materiam. Dum uerò disserit de venenis aconito dicit repugnare merum in quo cadens aurum sit extinctum, at hoc non illi proprium dicit, sed communem esse medelam argento, ferro, ferriq; scorię, quæ tantundem polleant, idq; Paulus Aeginita recipit disserens de venenis. Galenus longè iunior Dioscoride, neque de potestate simplicium medicamentorum disserens, neque de cõpositura ipsorum, auri meminit, quantũ ipse meminerim. Nec ignoro Nicandrum Colophonium cecinisse

in Alexipharmacis aurũ vel argentũ prodesse. nam siue quòd Poeta fuerit, siue, quòd à Dioscoride, & Galeno, tanti factus non sit, vt eius testimonium ac in causa pro legitimo citaretur, siue quod argentũ æquè ac aurum, ἐν πώματι θολεϱῷ scribit valere, parùm videtur habere momẽti; Nam signat turbidum effici liquorem metallo, eundemque potari. sed ego tamen non abnuerim aurum medicam vim obtinere: sed quãtula quæso portio reperietur, si conferamus id innumerabilibus rebus, quibus inest potestas medendi, abigendique venena? par sit de argento, iudicium. Quod si nec medicæ fert opem facultati, nec voluptati confert. Vnde quæso illa communis tot vasorum siue aureorum, siue argenteorum conquisita per tot labores aggestio? Videtur enim mensa argenteis saltem vasis instructa designari nobilitas: At Vitruuius in octauo libro, de aquis disserẽs ad calcem cùm meminisset, ostendissetq; plumbo inesse vitiũ, proptereaque fistulis eius aquas infici, planè subiunxit saporem argenteum solere vitari: Cùm ij qui extructas haberent argenteorum vasorum mensas, tamen propter saporis integritatem fictilibus vti consuessent. Quibus certè consentiunt multi nostrę tempestatis principes, qui posthabitis ad mensarum vsum argenteis, & crateris, & patinis, præoptant sibi ad ferculorum mundiciem fictilia vasa ex India, Aethiopia, Aegypto comportata,

in turbido poculo.

portata, quæ ſi defuerint, pruſiaca malunt ex Bythinia conuecta, tametſi non ſint figulis nati genitoribus, vt ille de Agathocle cecinit, qui propterea ſamia vaſa prętulerit argenteis. Iam triumuir Antonius, qui auctore Meſſalla in omnibus obſcœnis deſiderijs nõ vtebatur niſi auro, ſaporem auri non concupijſſe proditur. reieciſſe autem videtur Popeia Neronis, quę ſoleas ex auro ſuis quadrupedibus nobilioribus induit. Non ignoro medicos Arabas mandaſſe litteris, aurum quanquam non nutrit, mulcere tamen oculos: Addo ego & imaginariam vim ratione iã explicata, tantì ne igitur faciendum, vt metiatur omnia? cordis tremori opem ferre quomodo credam naturali vſus ratione? neque enim conſequitur, vt antea dicebamus, vt fruſtra videãtur illa verba Nicandri. ἐν πυρὶ θάλψας. in igne concoquens.

EX POTABILI AVRO NON pendere præcipuam ipſius metalli nobilitatem. Cap. IIII.

HAec ego non decernendo, ſed diſputando perſtrinxerim quando & potabili auro dicuntur vti quidam ad omnes tollendas ęgritudines, & ſanitatem tuendam, atque ad vitam quã tùm per vires naturę licet prorogandam. Ego verò, vt id non abnuerim ſic aſſeruerim poſſe id

ipſum

ipsum ab ijs, qui contradicendi peritia pallent in controuersiam duci, fortè dicent constare satis apud eos qui propinant aurum; id quidem propriè non potari, sed eius portionem subtiliorem purioremq; coniunctę essentię nuncupatione signatam. Verùm super ipsa quinta essentia corporum superiorum, cùm multa sint bella pugnata inter maximos philosophię duces, quorum milites adhuc confligant, à quò nam steterit victoria certè non assentiuntur Platonici, & peripateticę scholę, cuius principem optasse potiùs illam quintã naturam quàm probasse contendũt; nec sine admissis quinq; suppositionibus quicquã habere iurium, & si cœlo inquient eanõ concedi tur concedetur, ne ijs, quę sub cœlo sunt de elementis coalita? Nam siue ex melle, siue ex sulphure, & hydrargyro, siue ex acqua stillati meri, siue ex terra quadam secreta, seu mauis ex nobilissimo quodam genere calcanti, per multos traduces attenuati, potabile collegerint aurum, subtiliorem inde vim detrahi fatebuntur; Quintam essentiam detrahi non assentientur, quam si corrogare illi voluerint ex effectibus elementarijs, quos in ea non reperiri prędicabunt; pręsto erit responsum, vt contendant illos apparitionẽ pro re suggere concursibus quoque causarum diuersis, & in vnum conflatis atque refractis tribuent effectus, quos & alię res promere queãt. Deinde si gratis id condonent peripateticis quo-
modo

modo alteri eorum dogmati non obnũciauerint, ideſt ex metallis animalia non viuere? Verùm, vt rixantibus inter ſe medicis finiendam litem relinquant, ſic aſſerent quaſcumque rationes ad hanc diem perpenderint potabilis auri faciendi eas quidem ad aurum per ſe bibendum non pertingere: Liquet enim ab eis ſolere deduci aurum in cinerem, ſeu calcem dicere maluerint, quod multis fit modis, adeo vt reducere in priſtinam formam, ſi fortè libuerit, aut nullo id modo poſſis, aut ęgrè, ſi quidem abſceſſit humor, quem ſi funditus dempſeris, aurum ſuſtuliſti. Eſt Ariſtotelis, Theophraſtiq; decretum, metallis omnibus ſic ineſſe liquorem, vt eo conſtituatur ipſorum natura, & à natura lapidum aperte dirimatur. Igitur adijcient ipſi, non bibetur aurum ſed eius rei, quę fuit aurum, portio liquore diſoluta extraneo, cui poteſtas inſit intermoliendam, attenuandamq; auri calcem, quidpiam excerpere, quod bibi poſſit, ſicut etiam in gemmis pollicentur, quas bibi propriè non poſſe nemo eſt qui neſciat; quòd ſi dixerint defenſores alijs etiã modis aurum liqueſcere, non inficias quod iuerint oppugnatores, ſed aſſeruerint id fieri vel aquis conſumptricibus, accedente ſale varij generis, vel ſuccis mordacibus, ita vt vis inferatur auro, tollaturq; de ſua ſede, quam ei fuerat largita natura, proinde cõtendere quicquam nõ adquiere illum, propterea vt conſtituatur hu-

mane

manę fouendę naturę ſyncerius. Nam ſi de auri natura in ſe ſe mentionem habeas, ea non erit apta nutritioni, quemadmodum antè deductum eſt ex peripato, ſi de admixta loquaris natura, ea etiam ipſi dicent, te iudice non erit aurum: conſtat enim propinari liquorem, qui guttatim ex vitreis vaſis fluxerit, dum ignis calore vapores in ſublime delati vertuntur in aquam, & alia miſceri, quę de reliqua petuntur medicinę facultate: id verò ſi vel aurum ſit, vel gemmas bibere, cur non ij dicentur excrementa bibere, qui bibunt uinum eductum ſolo excrementorum varia congerie ad id muneris pinguefacto? Egi cauſam eorum, qui aurum potabile vellent diſperdere, quod ego quidem colligere maluerim, & optarim egregiè poſſe ad noſtri corporis aliorumq; ſalubritatem, pręcipuè cùm ſatis conſtet Antonium chirurgum noſtrum ſuperioribus annis matronam ex foro Cornelij pthiſi morientem paucis diebus ab ipſa tabe liberam ſanitati priſtinę reſtituiſſe, ſolo potabili auro, quod ex ipſius patrui Nicolai, cuius mētio fiet libro tertio confecerat diſciplina. qua de re mihi ſermo futurus amplior in eis voluminibus, quę inſcripſi de venenorū remedijs, & adhuc ſub incude premuntur, ſed ſit collectum aurum, ſit etiam potui datum ad ſalubritatem, fortaſſis inde manauerit tanta nobilitas auri, tanta conquirendi eius fames & rabies? Cùm libra vna eius metalli ſoluta in humo

rem

rem, vel vni non Regi modò, sed regioni mederi queat, & inter mille mortalium Miriadas uix inuenias quindecim viros, qui aurum potabile quærant, & inter illos uix duo sunt, qui potionis aureæ conficiendæ scij, gnarique sint.

QVOD ET AVRI PVRITAS Et diuturnitas propriè, non sit causa ut fiat ab hominibus tanti. Cap. V.

IAm si puritas auro præcipuam authoritatem conciliasse credatur, cogitemus hac in re subesse fallaciam, si quidem & sordet, & tingit minus fortè quàm cętera metalla, sed tingit tamē, & contrectantes inquinat propter sulphur, quod non ei solùm qualitate miscetur, sed ipsa substātia, vti prodidit Albertus literis, & conuincitur experientia, proindeque fortassis Aegyptius Hermes nomine sulphuris aurum expressit. Nū quęso uitri quàm auri maior est puritas; vt hinc princeps ille Romanus formidauerit ne si flecti posset, vt cœperat, & malleum sustinere perseuerasset, primas eriperet auro partes, & omnibus metallis viam pręcluderet in mercimonijs; At diuturnitas eius celebratur, sed succurrat menti diuturniores esse lapides, & maiore habitos precio, qui nec sentiunt limam, nec ignem, nec vlla omnino contrahunt recrementa, nec sor

dibus

dibus maculant contrectatores, quę nequeunt euitari si triueris diutius: At funditur aurum, non funduntur lapides: num hoc omnibus metallis commune? quę cum propterea in vsum numismatum fuerint recepta, vt sint in commutandis rebus tanquam vadimonia, post positum que aurum hac in re fuerit olim æri, & argento videtur id ipsius detrahere gratię, et detrahere vtilitati. Nouimus. n. quod antè subindicauimus relatũ esse monumentis literarũ, ęs Romę primũ à Seruio Rege signatum fuisse, & Pop. Rom. ne argento quidem signato vsum, ante Pyrrhi bellum post annos circiter sexcentos ab vrbe condita; Quandoquidem sub Fabio consule indita est ei metallo nota, mox & auro, elapsis annis plus sexaginta, populus idem victę Carthagini, cęterisque nationibus imperauit, vt penderent argentea tributa, non aurea, vt non solùm diuturnitas metalli, sed eius vsus in causa esse nequeat, cùm & ęs signatum, & signatum argentum diuturniora etiam sint habita penes externas nationes, sic transalpini, Galli communi argenti nomine pecuniam signatam expresserunt, à principe philosophorũ Platone minus æstimatam, quippe qui legem tulit ei, quam instituebat, ciuitati, ne preciosis vteretur numis, sed talibus vt contemneretur à cęteris gentibus, ne in congregandis aureis & argenteis insaniret. Atq; hinc fortassis à Lyrico cantatum est aurum & inutile, & summi materia mali.

FVL-

FVLGOREM NON ESSE IN causa vt aurum precio rebus aliis antecellat, siue quia allectet oculos, siue quia non deterantur, & dilatentur. Cap. VI.

SEd oblectat inquient oculos auri color suauis, Plinius negauit hoc, & illi argentum antetulit fulgore qui sit diei similior, & militaribus signis, quoniam longiùs emicet familiarior, Neque aurum similitudine syderum, cęteris prelatum metallis arbitratur, cùm & in gemmis, aliisque rebus color ille non sit precipuus, tantùm abfuit, vt auroræ colorem, vnde quibusdam placuit aurum nuncupari cœpisse preferret omnibus, cur autem id credidisset in causa fuiße nomen claturæ, cùm rescire facilè potuisset non displicuisse bonis authoribus, à Sabinorum lingua, qui dicebant, ausum, vna permutata littera trãslatum vocabulum fuisse, vt cumque fuerit, oculos Plinij plus auro delectabat argentum: qua in re si quod scripsit, sentiebat, improbari non potest, sed censuram planè perpessus est, cũ prodidit aurum pondere superari à plumbo: reclamant enim posteritatis experimenta dum verò minimum auri deperire vsu censuit, meminis-

se poterat digitorum attritu, & aureum consumi nummum, & annulum, & quòd minimum est, non eße nihil: fuere & qui aurum ab igne nullũ pati detrimentum rati sint, Aristotelis in tertio metheororum authoritate nixi, quæ quidem authoritas, aut non solida est, aut non ritè percepta. conuincitur enim experimentis, habet suum minui auri pondus igne vehementi maximeq́ue diuturno proditum quoque litteris, & ætate nostra comprobatum est, aurum vanescere in igne positum quodam permisto puluere, quo non vrbani modò, sed rustici, atque eorum mulierculæ possunt abundare, compertum item parua re in hominum vsu pręcipuè versata detrahi fuluum colorem auro, nec vnquam reddi posse, vbi semel detractum est manente colore aureo apud eum puluerem, cuius iniectu rutilus ab illo fulgor abscessit; Quòd verò late dilatetur, & texatur in telas aurum hoc illi est cum argento commune. Denique ne longiùs euager, quicquam non reperi, quod sic solida basi niteretur, ut inde trahere poßẽt gentes desiderij sui validas rõnes in auro tantopere ęstimando, idq́; tã auida siti perquirendo, vt quidam propterea semet in excauatos montes inferrent: Nonnulli sese in profundissimos specus, quos appellant puteos, demitterẽt, alij ex fluminibus ramẽta eius colligere satagerent, alij ad estremas Indiæ plagas, vel per exustam solibus Aethiopici litoris

oram,

oram, uel per Zephyrũ in auroram ad Antipodas nauigarent, nec id quidem vt vel aurum obrizum, greco nunc vtor vocabulo, pararent sibi vel colophone quondam elaboratum, vel vti nunc solent Lutetię Parisiorum, sed rude corpus auri crassamque materiam, proinde non temere inuenies quid homini auido cuiusque rei naturæ cognoscendę satisfaciat: vnde tanta sit eius habendi cupido, cùm non tanti sit eius vsus, quanti est precium; quo iam hominum maxima pars humana omnia dimetit, & vt non diuina sub eadem mensura clausisset.

QVOD AVRI PRAECIPVA nobilitas non pendeat ex sacris literis. Cap. VII.

IAm nec ęstimationis precium de sacris litteris pendebit: nam & si diuinitus in eis mandatũ legimus, multa ex auro puro fieri debere ad iudaici templi cultum, solemnesque cerimonias. Item que sit cantatum à Propheta nouimus dabitur ei de auro Arabię. Meminisse tamen debemus eorum, quę supra Iosephi testimonio signauimus, hoc est aliquod ęs auro melius esse ex quo inter Dauidis manubias inuento scripsit Salomonem in Templo fecisse vas, quod mare magnum appellaretur, Esdram Xersis

tempeſtate cuſtodibus pecuniarum ex genere ſecerdotum reſtituiſſe uaſa ęrea, quę penderent duodecim talenta, & ęſtimarentur auro meliora. Debemus etiam nouiſſe myſticis velaminibus apro ſapientia ſacris litteris ſignificari, argento eloquentiam, intelligentięque lumen comparatum, auro eo eſſe ſplendidius quo minus terream fęculentiam admiſerit, inſtar auri, quod in Arabia ſolere naſci mandatum eſt litteris, ſua pte natura purum nullo ignis vſu, proptereaq;

in igne non elaboratū·

vocatum ἄπυρον: vt eſt à Diodoro proditum memorię. Nec ſint ad pręſens delibata vti mittam quòd ea eſt Deus bonitate quòd ſe ſe teſtante, Chryſoſtomo demiſerit ad humanam infirmitatem multis in rebus, quę ad communes gentiū vſus pertinebant? Quid? quod eiſdem ex litteris auri ſępe reiectam & improbatam deprehendas ęſtimationem; ſic apud Oſeam prophetam aurum ſuum fecerunt ſibi Idola; ſic Petrus Apoſtolus aurum atq; argentum nuncupauit corruptibilia; ſic Iacobus aurum ſcripſit ęruginem cōtraxiſſe: vt propterea iure id nō mediocrē debeat admirationē parere in animis eorū, qui ęqui ſint rerū ęſtimatores; vnde nā tanta ſit cupiditas cū ſuapte natura aut nulla ſit eius vtilitas, aut parua, aut certè non magna quando & alijs rebus ea, quæ auri ſunt, inueniantur cōmunia, & à multis, quas aurum metitur rebus egregie ſuperetur.

QVOD AVRI NOBILITAS non pendeat ex concilianda gestandi gratia. Cap. VIII.

ENimuero quis tam habes, vt credat auri cõquisitores quęsiuisse gestatione illius, sibi gratiam conciliari? relatum enim est monumentis, sed inanibus ex auro, quo non esset ignem expertum, confici solere vnguentum cuius vsus gratiam magorum suasu cõpararet ijs, qui heliochryso herba coronarentur? largitione, vt mihi quidem videtur auri, non gestatione conciliari gratia solet, inuidia verò conflari ob aggestos numorum aureorum cumulos, tantùm abest, vt amor & beneuolentia propagetur, pręter hęc quis nam mortalium magicis uanitatibus adstipulatur, sic vt sciat unguentum illud aureum conficere, vt sciens eius artificij sit quorumcunque vel ex antiquitate, vel ex nostra ętate, propter eam causam quęrit aurum, tum si quęrat, quem nam reperies heliocryso coronatũ herba, & vnguentatum apyrometallo gratiam, per populos, & per aulas regias emendicare? Vnde nam igitur tanta increuit cupiditas auri vt nulla euidenti causa compulsi homines, pręterquã quòd ita inter eos tacita quadam & minus necessaria, & vtinam non perniciosa conspiratione conuenit, vt aurum ipsum rebus cęteris omni-

bus anteponant, nec contenti vel ſpecubus dalmaticis, vel callaccis antris, fluentumq; gurgitum aureis arenis, nec eis etiã nauigationibus, quibus abſque Salomonis tempeſtate petebatur aurum, curarit ipſum per artem fieri, domique tot labores pro auro factitio ſępe non pauciores, aut leuiores quàm pro natiuo nauigationes & bella pleriq; ſuſceperint: videmus enim pleroſque non manibus modò nauare operam, vt per res metallicas igne adſito parent aurũ, verũ & cõpoſitiones innumeras cõquirere, uel ſingularia ſcrutari placita philoſophorum, vt auriferos pulueres, lapideſue conficiant, ſiue ij, vt vulgus loquitur, ſint minerales, dici latinè metallici deberent, ſiue vegetabiles, hoc eſt ex herbis, & ſtirpibus, ſiue animales, hoc eſt ex animantibus educti, ſiue miſti ex duobus vel tribus; ſiue conflati ex re communi vel aerea, vel terrea: vnde & metalla, & ſtirpes, & animalia duxerint originem. Audiui enim inter viuos adhuc verſari hominem, qui ſe iactauerit eius artis, legiſſe octingenta volumina, & præterea ſcedas innumeras excuſſiſſe, vt ad triginta ſeptem millia compoſitionum numerus protenderetur, certè non vt conciliaret ſibi gratiam eius geſtatione, ſed vt corrogatis, quę ſibi placerent compos votorum fieret, tanti eſt habendi auri apud mortales induſtria, tam vel nulla cauſa, uel debilis prę ter miſerorũ mortaliũ nudũ tacitumq; conſensũ.

10.

IOAN. FRANC. PICI MIRAND. DOM. Concordięq; Comitis

DE AVRO AD CONIVGEM LIBER SECVNDVS.

QVID ACTVM, ET QVID Agendum, itemq́; de artis,qua fit aurum, nomine. Cap. I.

ACTENVS disputatum sit de auro ęstimando; nunc de arte, qua confici possit disserendum est; solet enim uersari inter doctos, indoctosque, fieri possit an non possit quęstio; eaque multis fœta disceptationibus, ad quas viribus tollendas, vel vt cunque sedandas generatim, tum & in vniuersum, non per partes atque minutias vtilitas me non mediocris inuitauit: interest enim hominum R. P. ne in ambiguo sit eis in rebus per tractandis, quę & sint communes, & ante omniũ ora versentur. Primum verò nomen, subinde originem, demum potestatem artis indicabimus, per varias facultatis litterarię scholas, longè

lateque versatum. Ars igitur auri faciẽdi Chrysopœia grecis dicta, latinis eodem est etiam nuncupata vocabulo, mutando verò metalla in vniuersum, Chemia, est, appellata grecis, quos plurimùm sequuti Arabes Alchimiam vocauerũt, definierunt autem greci, Chemiam, vt sit ea. n. preparatio faciendi auri, atque argenti. Nam quanquam & alia metalla per eam fiunt, à nobilioribus tamen atq; precipuis nomen obtinuit, ita vt etiam argyopœia, & Chysopœia posteà diceretur; Putarunt quidam à succis Chymiã nominandam, quibus Hermolaus barbarus videtur aßentiri, sed veriùs à fundendo, idest à postremo ipsius artis officio, & quidem H. littera greca, que in. e. longum apud latinos verti solet pro refusoria dare litem videtur iureconsultis, metallicam artem dici poße, satis cõstat, eo quòd metallarij & dicuntur, & vtiles R. P. iudicantur apud leges ciuiles, ij, qui auro, argentoque parando solent operam dare, qua de re latiùs ope re procedente communi nomine metalli, quo plura comprehendantur iuris interpretes, vti maluerunt, quibus etiam placuit eris vocabulo nummos aureos indicari, quẽadmodum scripsit Vulpianus, Sileo quòd ab Alchimo nõnulli, sed nulla vt arbitror ratione deducendam putant nuncupationem, vt hinc Erasmum virum in litteris latè versatum demirer dialogum edidiße, cui titulus alcumistica; Demirer inquam illum se-

qui vulgus maluisse, nec agnouisse articulũ al. apud Arabes possim habitam, detraxisseq; aspirationẽ, quę debuisset includi, si vel à fundẽdo vel à succorũ conficiendorũ potestate vocabulũ deriuaretur, Nec minus miror, immo longè magis, vt pote nullo pacto cõponendã Erasmo, qui scripserit ea de re, nomenque refugeret & insolitum quodam vocabulum excogitarit.

DE ARTIS IPSIVS ORIGINE atque progressu. Cap. II.

PRincipium artis, Vincentius Bellouacensis repetit à primo generis humani parente, per que varios traduces ad alios nonnullos apostolicumque dominicum peruenit, à quo ipse multa sefatetur didicisse. Alij Trismegiston Hermetẽ maluere Chemicæ principem facultatis lapideis in tabulis quibusdam scriptę, & ad hebron ciuitatem repertis, Nec defuere qui scriberent in deserto Sinę reuelatam diuinitus hebręo cuidam viro, sed tantummodo generatim ad opus tabernaculi fœderis constituendum; Ego verò quantum à gręcis latinisque authoribus colligere potui, comperio artem antiquissimã quidem, sed paulò ante Troianum bellum, vt potè vetustissimis illis gręcorum temporibus eius mentionem sub inuolucris fabularum & ęnigmatum nebulis indicatam, sic Eurysthei mala cupientis au-

rea

rea iußum Michael Pſellus interpretatur, ſic Iaſonis in colchos nauigatio declaratur apud Suidam, vt non aureuam Phryxi pellem, ſed membranam arietinam, qua faciendi auri facultas deſcriberentur, quęſitum ierint argonautę quãquam non me fugit Varronem id tribuiſſe velleribus pecudum, Strabonem hirſutis pelliculis ouium, quibus auri colligerentur ramenta defluuijs. Verùm enimuerò maluerunt membranam fuiße non vellus, non hirſuta terga pecudũ vetuſtiores gręci, inter quos & Charax, & Apolonius & poſteà colchicę nauigationis interpretes & Euſtathius, qua de re latiùs inter narrandam experimenta, ſat ſit ad pręſens indicaſſe multis authoribus exiſtimatum ſub fabuloſi velleris aurei tegumento deſcriptionem ſignificatam auri per artem faciendi, ſic & Atrei agnum: ita enim loquuntur gręci tragœdiarum ſcriptores, & latini, quorum Cicero meminit, arietem verò non agnum Seneca nuncupat. ſic inquam nonnulli interpretantur Atrei nuncupandum agnum, arrietemue, vt deſcriptam poteſtatem auri faciendi lectoribus inſinuent; Nã Atrei, & Pelopis opes ex metallis fuiße ſcriptum reliquit Calliſthenes Olynthius Ariſtotelis & diſcipulus, & conſanguineus, quas opes alij ex viua pecude Varronis exemplo deriuatas volunt: Alij ex argentea phiala in qua conſertum eſſet emblema, ſic vt ἄρνον hoc eſt agnum

gnum

gnum in se se contineret. Cęterum ars faciendi auri gręcis authoribus ferenda nè accepta sit, an à Persis Aegyptijs, cęterisque nationibus, quę orienti Soli propinquiores habeantur, manauerit, non satis habeo compertum; Quanquam & in Persis hostanem, & in Aegypto Tamorum quã morum Hermetẽ Chemica scripsisse proditum sit memorię perseuerasseq; τῆς χρυσοποιίας in Aegypto studium ex quò ingentes opes parate sint vsque ad tempora Diocletiani gręcis monumentis constat, quibus & Diocletiani, & Maximiani res gestę continentur: idque etiam spectari datur bifariam in Suidę collectaneis, pariterque comperij Democritum apud gręcos principem chemicę facultatis in oriente versatum ab Aegyptijs, à Persis, ab Indis, multa didicisse eum inquam Democritum, quem Hippocrates est admiratus, quem laudauit etiam Thimo, quem Plato non est ausus incessere, quem virum iure magni nominis Celsus appellauit. Ab hoc fluxit Democritia secta quę, & abderitica nuncupata est. Cuius inter Aristotelis interpretes Michael Psellus non solùm meminit, sed à se reuelata scribit eius arcana, hic enim post Rethorica, Hystorica, Physica, Mathematica, scripsit, & Chemica, nec non & Medica, quę Constantino Imperatori dedicauit, Olympiodorus quoque Alexandreus & Platonicus, & Aristotelis interpres Chemica scripsit, scripsit

artis auri faciendi.

etiam

ẽt Heliodorus ad Theodosiũ Imperatorẽ, scripsit & Stephanus ad Eraclium Cæsarem, vt Africanum, Cynesium, Theophylum aliosque prętercam, & ipsum etiam Zosimum Alexandreum philosophum, qui de arte composuerit duo de triginta volumina; Quorum omnium pręcepta solent in Democritum planè referri, qui fuit naturę solertissimus indagator, & beneficio longissimę ętatis. Nam supra centum vixit annos multa deprehendit quę literatorum vulgus latuere, scribebat autem sub obscure pręcepta, non quidem ea ratione vt videri nolet Chemicę sciẽs verùm vt ea pręcepta consectaneis essent amicisq́; tantummodò nota, & ignota vulgo, prętereaq́; nouabat nomina vt ipsis duntaxat qui rem alioqui tenuisscut deprehenderentur, atq; hinc non possum non mirari cõtra Hermolaum barbarum virum alioqui de literis benemeritum hoc scribendi genus in Democritita schola solùm damnasse, & vel malignitati vel arrogantię retulisse acceptum, meminisse poterat antiquitus vsq; ab Homero diuersa rebus vnis indita nomina, & alijs superos, alijs imos dictionibus vti consuesse, & gentium antistites non eisdem quo vulgus vti solere vocabulis, nec non facile fuerat vti recordaretur qui certè legisse illum minimè dubito laudatissimum & pręcipuum fuisse in omni secta, quę inter alias apud philosophos pręcellentior haberetur, vt occulerent sua dogmata,
apud

apud Pythagoricos, maximè, & Heraclitios, nam illi silentio & symbolis vtebãtur, hi ut Plato scribit ęnigmatibus, & eis qui declarationem quęrerent ęnigmatum, ęnigmatibus alijs respondebant. Plato quoque velamentis plurimis sua dogmata connexuit, imitatus & ipse Syros Palęstinos, quorum mos authore Hieronymo erat parabolis vti, vt innumera sileam, quibus etiam refelli Barbarus posset, ni sumatur inde ausa defensionis, quòd non ediderit ille corollariũ emẽdaturus, si quid inconsultiuus adnotauisset, tanti autem faciebat suę philosophię arcana prisci illi sapientię cultores vti prophanis, vti multitudini ne vtique fieri nota vellent: Depopulata verò Grætia, & post inclinationem Rom. Imperij desolata Italia barbararum gentiũ crebris vastitatibus cũ receptę colique ceptę literę fuissent à Mauris, & Arabum populis, in eam quoque linguã multa artis chemicę volumina trãslata sunt, ex quibus & ipsi quoque Mauri, ij pręcipuè qui Bethicam incoluere compilauerũt libros, & operam quoque & impensam non recusarunt, hinc, & Auicena, & Rhases, & Ieber, & Arabum denique philosophorum numerosa turba de rebus chemicis edidere volumina, quos aliquo pòst tempore, & Vincentius & magnus Albertus, & alij plurimi secuti sunt: sed enim desierat iam penè facultatis huiusce quan-

tum

tum attinet adſcripta celebritas, cùm Arnaldus à noua villa citerioris hiſpaniæ, & poſteà Raymondus balearicus tum multis voluminibus, tũ nouis inuentis, tum publicis experimentis rem iam penè dilabentem erexere, & illuſtriorẽ quã aliquot antè ſeculis fuiſſet, reddidere, quo factũ vti quilibet vel paulò eruditior, & in rebus me theorologicis apud Peripateticos inter diſputandum verſatus, vel paulò curioſior in exploranda natura rerum, vel faciendi auri paulò appetentior, occaſionem ſibi non deeſſe ratus dederit operam tranſmutationi metallorum, vel diſcendæ, vel docendæ quanquam ex neotericis Ariſtotelis ſectatoribus, qui de arte diſputauerit præter Timonem paucos inuenias: At qui artẽ confectis experimentis firmare tentauerit, numeroſam, & communes ferre numeros ſuperantem multitudine planè comperias. tantus enim concurſus vt ad imperitiſſimos quoſque res deuenerit. Vnde & inanes irritique conceptus paſſim oſtentabatur: proptereaque cœptum dubitari, vera ne ars an impoſtura cenſenda eſſet auri per artem conficiendi pollicitatio, cũ ex vanis promiſſis patrimoniorum detrimenta conſpicerẽtur, ex detrimentis non difficillimus eſset lapſus in crimen furtiuæ monetæ: quam ob cauſam Venetijs aliquãdo interdictum Hermolaus eſt author, ne quis experiretur aurum facere, eiſdem etiam cauſis inter eos, qui de moribus ferunt ſentẽtiã

chriſtiano

christiano ritu, summasque de licitis, illicitsq; conficiunt disputationes multę, vetanda ne facultas eßet, an admittenda? Vt sępe fieri solet, cum praui vel doctrinę cuiuspiã professores, vel nocenter aliquot negotium alioqui licitum exercentes numero solent excrescere, sic olim Rhetores à Lacedemonę profugi, sic expulsi Roma nõ solùm Rhetores, sed & Philosophi, & Medici, dubitatum autem non solùm inter concessa compnputari deberet studium, & opus vt gręci dicũt χρυσοποιίας. Sed fieri ne poßet, vt ars naturę ferret integram opem in auro conficiendo, illud ceu sorum sacerdotum proprium, hoc naturaliũ Philosophorum vtile ne id factitium aurum esset, si modò fieret & humanæ accommodum naturę: subinde Medici perquisierunt credita ne res tantummodò foret, an probata experimentis, quorum non auriti haberentur testes solùm, sed oculati tam principes quàm rude pariter, & eruditum vulgus sciscitabatur, quibus de rebus & aliijs plerisq; ad hęc pertinentibus articulatim sumus disputaturi.

DE

DE ARTE IPSA, LEGITIMA-ne ſit, an ſecùs Quid principes conditoresq; legum & canonum, quid interpretes, quid theologi, & qui vulgo ſummiſtæ vocantur decreuerint. Cap. III.

PRincipes conditoresque, & interpretes legũ ciuilium, & canonum eccleſię, & ij quoque quibus placuit ex factitijs iuribus theologorumque doctrinis ſummulas conficere cõſcientię quęſtionibus accommodas, item alij diuereſarum rerum ſcriptores diuerſa comperiunt de auro conficiendo, & ſenſiſſe, & chartis retuliſſe, de principibus conditoribusque poſteà nuuc de interpretibus; Apud Gulielmum Minatenſem Epiſcopũ & eius appendices operis nomine ſpeculi iuris celebrati, & legitimam, & ueram arme facien di auri R. P. vtilem decernitur; hanc ſententiã Ioan. firmauit, & Oldradus, & Nicolaus Panormitanus, & alij ſic iure conſultis & interprętibus canonum perſuaſere leges illę Valentiniani, Cęſaris priores in codice Iuſtiniani poſitæ, vbi igitur de metallarijs quas leges nec ab interpretibus ordinarijs rite perceptas, nec à poſteribus planè caſtigatas, tum oſtendemus hoc ipſo uolumine, cùm fiet mentio de experimentis

per-

persuasit fortassis & Accursius Florẽtinus, qui glosemata ciuilibus apposuit legibus, si qui tamen perlegerunt, quę mihi perspecta sunt eius ipsius commentationes super artis magisterio: neque enim contentus artem probasse diligenter etiam eius exposuit pręcepta, subscripto semper nomine non secus ac si pãdectas interpretaretur; Angelus Clauasinus in sũma sua detestatur artẽ, quàm & si leuiter tueri, tamen potius quã impugnare visus eiusdẽ vir ordinis sũmę author eius, quę Rossella nuncupatur, & qui mox enarrauit Angeli summulam extremè, sic non impugnatam ab eo artem interpretatur, vt inter improbos sit habendus, qui ea vtitur; Contrà verò multis rationibus & Ioannes Ligur, & Siluester ex prędicatorũ ordine suis in libris summarum titulo. A. nuncupatis, Clauasinum impugnantes, argumentis eius apertissimè restiterũt, Thomas Caietanus tam sua in summula quã in theologicis commantarijs pro artis veritate sententiam tulit, eo modo, quem sumus paulò post dicturi, sed theologi celebres Albertus, & Thomas suis monumentis arti fauerunt, quanquam in Thomę sententia declaranda inter eius interpretes aliqua dissensio ad concordiã per nos quoad fieri poterit suo loco reuocanda; Magnus autem Albertus quàmque multa scripsit de vertẽdis metallis, artemque recepit, tria tamen pręcipua inter plures rationes asseruit. Primùm

eos falli, qui rentur metallorum species mutari non posse, dedisseque illos Aristoteli, quod Auicenę dandum erat: deinde ab eodem subindicatũ mutationem referendam esse in primam materiã metallorum, quę artis adiumento reduceretur in diuersam speciẽ. Demum colligit Albertus longo satis progressu, metallicę peritos artis medicorum instar progredi, quorum probabilior illa semita, cuius ductu purgatur sulphur, et argentum uiuum, riteque illorum permistio paratur, quorum virtutibus, ut eius vtar proprijs uerbis omnis metalli species inducitur, deducique demum scribit viuum argentum ad duritiem & deinde diuersas formas metallorum. Sanctus Thomas in summę theologicę secunda parte, secundi voluminis affirmat chemicę veritatem, quã non aßeruerat in secundo, in sententias theologicas commentario propterea varius hac in re multis visus est, vt suo loco manifestiùs apparebit, cùm apertè sententiam ipsius interpretabimur. Quãtum ad pręsens attinet, sectator Thomę Siluester eiusdem est sententię, ut fieri aurum per artem queat, in qua sententia Ioannes non permãsit; At Caietanus Thomas sua in summula censet, artem ipsam dummodo sine fraude fiat ex se se illicitam non habendam, nec in peccatis numerandam venditionem rei per artem effectę si pro eadem, quę est, propriè fiat venditio: in cõmentarijs verò super S. Thomę summa theologi-

ca, scribit artem quidem possibilem, sed aut non humanam aut principum esse, postquam sapientes cõsuluerint, de artis potestate nil differit, vt alijs in quęstionibus acutè solet. Qua in re illud nonnulli demirantur, qui vbi artis ueritatẽ & auctoritate, & ratione diui Thomę confirmauit, illico homini decreuerit possibilem: Id & ea ipsa Thomę ratio conuincit, quòd si admittit cur nõ humana si principes; & ab eis consulti sapiẽtes eam queunt exercere, cur supra hominem? quasi non sint & principes, & sapientes inter homines recensendi. Quos tamen Plato modis omnibus expetiuit ad R. publicarum fęlicitatem, hoc est, vt aut principes operam darent philosophię, aut philosophi R. P. administrarent. Verũ ea posset ratione Caietanus à calumnia defendi, quòd & rari sunt principes, qui percalleant res naturę, & opibus principum indiget magna pars eorum, qui vacant chemicę: propterea ne queunt nisi principum virorum opes affuerint experimentis vti: quę magnas requirunt impensas. hanc autem calumniam effugerat ante Io: Pici patrui mei responsum, dum enim eum consuleret Antonius frater, fieri ne posset aurũ ex arte respondit consulenti, fieri quidem posse, sed difficillimè. Nulli autem dubium sanctũ Thomam in summa theologica, quam morte preuentus non potuit absoluere, artem faciendi auri tãto magis admittendam decreuisse, quanto maio-

ra per artem fieri queant quàm aurum vt dictu
ri ſumus, procedente opere, eundemque decre-
uiſſe in commentariis ſuper Seuerini libro de tri
nitate editis, legitimam eße artem, & naturali
philoſophię uti iuniores loquuntur ſubalternatã,
legi pręter id librum S. Thomę de arte ipſa me-
tallica, ſi non mentitur authorem titulus, qui le
gitimus videtur eo comprobari, qui Alberti fit
in eo mẽtio, ut pręceptoris quòd Regimnaldo mit
titur, ad quem alia etiã miſiſſe Thomam ipſum
planè cõſtat legi quoque in opiniones Thomę de
auro, argentoque faciendi cõmentaria: multi ve-
rò chemicę nominis non ſatis gnari, ut mihi qui-
dem uidetur, alienum quiddam expiſcati ſunt,
aut potiùs ex pœna ſua ſatis ne inſtructa neſcio
deprompſerunt, quo nomen alchymię defugerũt
vili plebeculę ſolitum attribui, ne de ea re ſcri-
pturis ingereretur contumelia, quod ante ſubin-
dicauimus? Quod uerò ſcripſit Eraſmus eſſe ca
pitale, ſi quis (eius ipſius verba repono) alcumi
ſticam exerceat abſque Principis permiſſu plu-
rimi non ferunt ei arti nimio plus addicti, multo
que minus qui eius facti ſunt compotes diuturnis
experimentis: exigunt enim primùm ab homine
docto, quis ille ſit Princeps: Nam multi Prin-
cipes ſub ſupremo, multi ſub regibus quorũ ple-
rique ſubeſſe ipſi Romano Principi minimè vo-
lunt, deinde quęrunt voluerit nè princeps ille
quiſquis fuerit priorum Cęſarum leges iam tot ſe
culis

culis publicatas cùm de metallarijs decernitur edicto suo priuato demoliri? Demum subdidere edictum per omnes prouincias promulgari oportuisse, & promulgatum recipi consuetudine atque confirmari, alioqui computaretur inter antiquata & irrita: exigunt, quoque factam secretionem eius chemicæ, quæ verum mentitur, aurum argentumque, cuius meminit Ioan. Pontifex eius nominis secundus. sup. xx. Meminit etiam Alligerius Aetruscus, illius itẽ qua quæritur ab ineruditis illiteratisque mutatio metallorum atque eius demum, vel eximia doctrina, vel certis experimentis, argentum aurumque uel ex eorum principijs, vel ex metallis imperfectioribus planè conficit, quam iustè vetari nõ poße tam doctores theologiæ, quam interpretes canonum, ex iustæ legis disinitione contenderent, cum eo haberi debeat iniusta lex, qua id quod alienum est, abripitur, qua id, quod plurimis prodest prohibetur, vetatur, abijcitur. quid enim prætendi poterit aut iustitia fretũ, aut honestate, vt manus in propria simul atq; aliena cõmoda paratas instructasq; cohibeas ut prosit, vt iubet, vt afferat commoda hominibus, in homines potestas data est diuinæ conformata potestati, cui si nõ consonat eo illã penitus abuti, nomine atq; omni vi planè destitui sacrarum peritis litterarum extra omnem controuersiam definitur, vt mittam mentionem non eße factam eorũ qui ius

habent ipsas in leges ciuiles, nec nisi præscriptis conditionibus voluerunt esse subiecti. hæc ab Erasmo desiderabantur, exigebanturque, nisi exitimatum fuißet illum ioco id veriùs quã serio protulisse, finxisseque vt nomina complura ita vt fabulam qua rideret auidos auri conficiendi, nimisque credulos impostoribus, quorũ magna turba est, eoque maior, quòd in ipsos & silere, & dormire leges existimantur, expectari quoq; potuisset ab eo tractatã quoquomodo quæstionẽ vti dissolueret aliena saltem authoritate, quandoquidem libro eo, cui glossulas Accursius apposuit, scriptum reperitur publicę dandũ cõmoditati principes vt resciant confectores auri, qui nàm sint, priuatæ vero renitentibus etiam ipsis vt peragant, quod nouere modò cautè negotium prosequantur; Editum verò Ioan. xxij. eius generis est, quòd quia inter legitima septẽ volumina tanquam membrum iuridici corporis non est receptum, sed foris mansit extrauagari dicitur, sed nec ipsum reluctatur arti: nam qui eo temere vti pro argumento volunt, & resipiscant, moneri poterunt in ipso limine, hoc est in edicti rubrica, præscribitur enim de crimine falsi, at nos de vera loquimur arte quæ falsitatis nomine taxari non potest, ne dum ad tribunalia trahi, vt apud Accursium, apud Gulielmum, & alios, qui eos ritè sequuti, decernitur, eo maximè loco vbi agitur de crimine falsi: nisi enim

vel in materia vel in forma deprehendatur falsitas, pœnæ nomine nihil infligi potest; vtì Baldus adnotauit in vsibus feudorũ dum habetur de regalibus mentio: manifestiùs verò ipso in progressu deprehendi datur aduersus mendaces impostores falsosq; artifices dirigi pontificium sermonẽ, dũ scribitur, pauperes alchimistas spõdere, quas non exhibent diuitias, eosdem item dissimulare falsitatem, vt tandem quod non est in rerum natura, esse verum aurum vel argentum sophistica trãsmutatione confingant. Proindeque tantum ueri auri vel argenti publicos in vsus pauperum coguntur reponere quantum falsi, ficti'ue, aut vendiderint, aut dederint in solutum, qui uerò monetam adulterinam ex auro ipso, non uero, sed sophistico, quod dicitur, procurauerint, & ipsorum etiam deferri bona, & carceri subinde mancipari iubentur. hæc illius edicti summa de falsis non veris artificibus promulgati, quam ipsismet etiam præscriptis verbis fermè reposuimus.

QVID DE AVRO PER ARTEM conficiendo sentiendum sit, ex philosophia naturali dependere. Cap. IIII.

PEndet autem non ab edictis principum, non ab interpretibus legum & canonum, non ab iis qui de aliorum dictis suas exarauerunt paginas, & de moribus humanis decreuerunt, sed à naturalis philosophiæ principijs in vniuersum fieri nè aliquid arte fiat, quod alioqui promittit natura; hoc est, nũ eandem formam, substãtiam, essentiam, diuersis ex primordijs oriri, fieriq́ue contingat? Manauit item questio mutandæ formæ ab ipsis plurimùm philosophis ambigẽtibus, verti'ne species, & promiscuè possent mutari. Nata uerò particulatim conficiendi auri disceptatio de metheorologicis voluminibus Aristotelis, quæ quidem variè pertractata sunt, nec adeò sese præbent ad liquidum perspicacibus ingenijs æstimanda, ut certa inde & inconcussa dogmata pertrahi queant proinde fuere qui artem impugnauerint, quibus Auicenna resistit apertissimè, resistit Ieberus alijq́ue permulti, quanquã speciem ex integro mutari negat Auicenna, sed in communem materiam cõfitetur formas induci: verùm quod attinet ad Aristotilem præterquã quòd

quòd huius rei non fecit exactam mentionem eis, videlicet in voluminibus, quæ legitima illius esse putantur, nam eximunt quidam nonnulla, quæ arti fauent ab ordine Aristotelico, præter hoc inquam certum illud est, quod de metallis nō nisi generatim disseruit in meteoris, asserens ea sic ex humidis plurimum oriri vaporibus, vt ex plurimum siccis lapides & sulphur, & sandaraca generantur, habita quodammodò proportione ad ea, quę non in terræ cauernis, sed ui acris fiunt regione sublimi: proptereaque ab illa græca voce nuncupata Meteora, ibi enim voluit ex humido halitu concrescere nubes & pluuias, ex sicco, igneoque uentos, fulgetras, fulmina, & id genus cætera coalescere, quanquam non nihil inter ea posuit discriminis, præter hæc nullum sanè dedit euidens inditium eis in libris exactam vllam disciplinam expromendi, quandoquidem inter exordia dicit quæpiam se dubitaturum, quępiam quoquomodo tractaturū ac Alexander eius interpres docet difficilia esse cognitu, quæ Aristoteles eo in opere pertractat? Olimpiodorus etiam lōge obscurissima, ut hinc facilè queas vtrocumq; volueris modo de Aristoteleo dogmate persentire, & difficultatē pariter deprehendere, chemicæ facultatis; cùm Aristoteles magnus vir in litteris dubitare se se disserit, & quadam quasi superficie tractare, quæ illi percipiendæ suapte natura videbātur adstipulari, sed à Theophrasto

phrasto

phrasto pertrahi potest, quod finiendæ liti quadrare queat; Nam, quanqnam scribit in libro de lapidibus, se de metallis quidem disseruisse, idque totum quodcumq; fuerit temporis adacitate perijt, ex aqua tamen dixit illa constare, sicuti lapides ex terra, vnde illa ipsius verba, ὕδα-

quę mutãtur ex aqua quẽ admodũ argentũ, & aurũ.

τος μὲν τὰ μεταλλευόμενα κατάπερ ἄργυρος καὶ χρυ-σος subindeque satis indicauit solere per artifices peritos aurum fieri. Prodit enim memoriæ factam cinabarim ab Atheniensi Callia, dum aurum facere se putauisset: Nam nisi sperasset, ex arena illa coccinea duci aurum posse, non est cur insudaßet operi. Notum enim est arena, quę dicitur Crysamos sic aurũ fieri solitũ, vt solitum est illud ex fodinis erui, quod & apud leges ciuiles si rite percipiãtur planè cõspicuũ. Qua de re sumus in operis progressu minus peritos instructuri, quod si non aurum est assequutus, sed cinabarim Callias, initium tamen auri proculdubio est indeptus; Quandoquidem apud peritos artifices constat in cinabari, & argenti, & auri latere principia, conijcere quoque non nihil possumus ex condiscipulo Callisthene, & ipsum, & Theophrastum, & Aristotelem præceptorem in ea fuisse sententia, vti metalla possent inter sese verti, cùm vnam tantùm formam illis assignauerit ipse Callisthenes, quam facilè Galenus admisit, ex accidenti tantùm differre illa, nonnullis rationibus argumentatus, si legiti-

mus

mus ille Galeni, non suppositititius liber habendus est: Ego verò vt assentiri hac in re duce ratione Calistheni possem, effecit etiam multiplex experientia, qua seorsum aurum, seorsum argentum diuersis granulis effici vno eodemque pharmaco: itemque simul & aurum simul & argentum eodem tempore, eodemque pharmaco sæpe numero sum intuitus, & si quando quod iacebat ab auro disclusum liquore eo acri quem vulgus partientem aquam appellat compereram, multum auri cõtinere facto id periculo plane constabat, sed de experimentis suo loco diligentiùs agetur. Vincentius Burgundus ille qui maxima confecit omnis penè rei litterariæ uolumina, dum agit de natura, veram artem non tantùm a se cognitam asserit quam aurum segregari, veriùs per eam, quæ fieri censet, motus & ipse fortassis rei experientia, vt pote qui deprehenderit id cæteris in metallis latitare: Alij et plurimi quidem non solùm segregari, quod negari non potest, sed gigni etiam fieriq́ue contendunt, rationibus ex philosophiæ suppellectili planè depromptis, equidẽ scio inter grecos Aristotelis interpretes fuisse Michaelem Psellum, qui multis rationibus adductis asseruerit posse aurum per artem ex non auro fieri, eiusq́ue rei senas, si rectè memini, uias ostendit, iuniores fieri aurum posse quidem senserunt sed alia ratione, vti paulò pòst sumus ostẽsuri. Cæterùm multi peripateticorum in eam

tendere

tendere opinionem sunt visi, ut aurum arte fieri queat, tametsi & difficultatem, & pericula causentur, quorum in numero est Timon in ultima in tertium meteororum Aristotelis, librum quæstione; Dubitationem auxit nonnullis speciei & formę nomen, quòd vario in significatu sumi solet a philosophis, & quantùm ad hanc rem attinet de specie ab arte mutanda trifariam loqui consueuerunt: sunt enim qui dicant non mutari speciem, sed in singulare, quod priuum quidam sit, indiuiduum alij nuncupant, sub speciem contentum, cùm soleant res quædam & ab ipsis speciei principijs, & aliunde quoque proficisci, non secus ac animantia quæpiam, quorum ortus non tantùm est à mare, fœminaque, sed aliunde, quem tamen ortum nec uisu, nec ullo sensu discreueris: id circo quæ generantur ex coitu, & rebus etiam corruptis oriuntur, specie ne differant, an minimè, consueuit apud philosophos dubitari; quorum nonnulli vt remota non admittũt prĩcipia priora, sic proxima negare nequeũt, qualia memini legiße me apud Galenum, siue ille pergamenus fuerit enarrator Hippocratis, siue alius eiusdem nomini, vt cùm ex ouo pullus educitur non solùm gallinę incubatu, sed & mãmarum muliebrium calore, & equiclibanite pore, sunt qui intelligi questionem velint & sola artis operatione, & mista etiam operatione naturę, atque ea distinctione conciliant litem, speciẽ

quoque

quoque ipsi subinde secernunt, vt quicquam mu tari queat, quoad pertinent ad formam duntaxat stante materia, quod sanè sit artis munus adiumento quidem naturę, sed per se quicquam, non exercentis, cui & ars dicatur famulari: id aũt minimè rentur absurdũ si dicatur et difenda tur, sunt qui accipiãt vt eis verbis intelligatur, materiam cum forma mutari, sic, vt alia penitus & ex .integro sit, quod certè non admittitur à sapientibus fieri posse vel eb arte, vel à natura: quoniam id sit solius diuinæ potestatis proprium proinde cùm ex argento uel alio quopiam metal lo fit aurum, aut indiuiduum fieri dicunt aut si speciem fieri malint, materiam manere volunt, formam mutari, quando quidem materies ea, quę fuerat priùs sub argenti forma, posteà sub auri formam reperitur; pars itaque speciei tantunmodò permutari dicitur, si speciem ex materia formaque constare cum schola peripateticorum recipimus, & maximè cum sancto Thoma, & ijs qui nobiliores inter neotericos habiti sunt, quanquam non defuerunt ex philosophis qui spe ciem cùm dicunt formam solam uelint intelligi: Dici quoque potest non absolutè mutari quicquam, quoniam pars abijt, pars coniungitur, interuertendnm, tum cùm occupata eius ipsius materia forma discedit, id autem frequentissimè sentimus, cùm absumptis edulijs disperit eorum forma, & materia, vertitur per concoctionem.

Cęte-

Cęterùm apud iureconsultos aliquando legi, spe ciem de sumi aliter, cùm scribitur non mutari speciem, si ex stamno & plumbo verbi causa fiat aurum: genus enim videtur pro specie capere, ni fortè ibi vna tantummodò species sit habita metallorum, ut ęs, plumbum, stamnum, argentum, sub vna auri collocetur specie perfecta, ad cuius precipuum gradum cętera metalla queāt ascendere, Quod qui descendere vellet, nec per gręcam metalli etyomologiam, nec per validam rationem reprehendi poßet tantùm abest vt à scholis philosophorū eliminaretur: fertur enim opinio isthęc accepta Calisthenis, de quo supra disserebamus, quam si recipimus, reijciamus illos oportet qui varijs ascribunt planetis varias metallorum formas, inter quos Ioannes versor, & ij, quos est sequutus inter exponendum Aristotelem, quo in loco vanitatem illā exprompsit, quam mille oculi sunt auersati, bis mille manus exploxerunt, hoc est ferrum non liquefieri, sed enim ipsa reiectos iam experientia fuisse planetarios constat, cùm vno eodem tempare, vno eodēq; pharmaco, vt antè narrabamus simul aurū, simul argentū, quandoq; vno grano, quandoq; diuersis oriri, fierique contigerit, ut nil somniare queant Astrologi, quod huic rei patrocinentur per solis, Iouisque coniunctionem: fit enim quotidie diuersissimis eorum planctarnm schematismis. sed quoniam Astrologorum vanitas & à

Ioan-

Ioanne Pico patruo meo ſemel, & à me ſępe con futata eſt, in eam ad pręſens inuehi nolo; Qui ue rò Caliſthenis opinionem tueri vellet, non difficulter poſſet Alberto reſpondere, cõtrariam opinionem pręponenti, multoque magis, cùm apud Ioſephum traditum ſit memorię uerti vitrum in metnlla, vitreamque id genus arenam plurimam in Ptolemaide fuiſſe dicat. Nec Galęnus annuat in opere ſimplicium medicamentorum poteſtate vitream arenam, & auream, ſimul inuenirii quę autem eodem in loco vel in proximo generantur metallica, vel eiuſdem eſſe naturę vel facillimè, in aliam verti planè cõpertum eſt. Verùm cùm iſthęc queſtio tota pendeat a ſpecie, formaque dignoſoenda, proinde de diſcerniculis formarum, ſeecierumque priùs diſquirendum, decernendũque eßet. Quod eſſe opus arduum, & altiſſimę proprium philoſophię, nemo pluſquam mediocriter doctus ignorat. Meminiq; me longioris ope rę ſubſellij, hanc ipſam pertractaſſe materiam, vt omnium longè difficilimamt idq; cum in examine uanitatis doctrinę gentium, & veritatis chriſtianę disciplinę, tùm in thcorematibus, quę inſcripſi de humana perfectione, quę ſi huc uellem congere, prorſus egrederer ſemitam: et quaſi labrinthum ingrederer naturę; Neq; enim de. catùs poetis Meander totflexus habet, quod mil lia litum ſuinde naſcerentur, nunquam ſub humanis iudicibus finem habiturę. Proinde ſeponenda

nenda hęc ſunt, & ad communiorem ſenſum redigenda; ſat ſit oſtendiſſe fieri nequeat aurum per artem, an minimè, qui ſcire cupiat eum habere oportere in conſilio ſcholas philoſophorum, ego verò quantũ mihi ſuppetierit in genij, facul-cultates primũ ad plana reducere conabor eaquę multi confragoſa putant & aſpera deinde axperimenta quibus edoctus ad hæc ſcribenda me cõuerti quantùm licebit ſua per lineamenta, et umbras, non per colores, & lucẽ ſubſignabo, & propoſitionibus quo ad potero breuiſſimis negotium conſiciam. Hactenus enim ſit narratum, quid de artis poteſtate, & de ſpeciei mutatione, alijſque nonnullis, varia varij decreuerint.

QVOD FIERI PER ARTEM Queat aurum. Cap. V.

NVlli hominum rerum naturam rite contemplanti dubium eſſe debet, cùm ab homine mutentur elementa, quæ ſub lunari globo inſyncera coeunt: nouentur etiam ſtirpes & quandoque animantia varia illorum miſtione peracta non poſſe ab eodem homine multo faciliùs metalla mutari: videmus paſſim ex aere, & ignem, & Aquam fieri, & exijs etiam terram, artis beneficio. Videmus plantas artificio gigni non anteà uiſas, miſcerique ipſarum naturar, & variari.

Videmus & sola loci mutatione hoc est ambiētis aquę, & ambiētis aeris mollē herbā lapidē fieri, cui corallo nomē. viderūt multi literisque prodi derunt ex aquæ mōtanæ decursu, ex aspergine lacustris aquæ pelles animantiū et carnes in lapidē mutari; Vidi ego et filices, et vlmi frōdes cōuersas in tophū. Legimus apes fieri et crabrones si bouinæ et equinę carni hominis accesserit īdustria. Legimus etiam in sacris literis pelles gignendarum ouium diuersis coloribus insignes, eisdemque literis planè cognitum post annorum multa curricula fuiße à Magis Aegyptÿs confecta animantia; Præterea, quæso, quid prohibet eandem rei formam quam substantialem communi vocabulo philosophi nuncupant, diuersis ex principÿs etiam genere differentibus indi posse in materiam. Num fidem huius rei amplissimā quotidie facit ignis forma? Calorem non dico, vt improbata explosaque Alexandri Aphrodisiensis opinio non pariat ambiguitatem, sed veram formam, quæ de substantia, deque specie ipsa nomen fortita est: hanc certè formam ignis alius, & alius, item ignis eiusdem speciei promit in materiam, & sol etiam non specie solùm, sed genere diuersas pariter promit, quandoquidem repercussu radiorum suorum qui non elementarÿ sed cęlestes & sunt, & habentur, sublunaria, multa verò igne flammescunt, ardent, conuertuntur: si hoc fit in terræ superficie, cur fieri

non potuerit vtrobique? hoc eſt & in ſubterraneis ſpecubus, & ſub aere puriore? Dices fortaſſis perfectiorem eſſe formam auri, forma ignis, repugnabo ſi mihi placuerit, nec ſine ratione, propterea quod ſimplex non eſt elementum ignis eiuſmodi, vt ob id poſſis anteponere illi aurum, quod miſtum eſt ex elementis. Nullum enim purum elementum poteſt tangi, vt in ſcholis Ariſtotelicis receptũ eſt: ignis autẽ ſi perſeueret, ex ſeſe autem perſeueraret, ni ſibi deeſsent alimenta, cur non auro perfectior? Num uſui mortaliũ, ſupra quem diſputare in aduerſum quiſque poſſit accõmodatior? Quis enim paulò peritior neſciat, omnes gentes indigere igne? quiquidem quamquam naturalis res eſt, & neceſſaria, multis tamen fit modis, puta per naturam ex fulgure in aere & radiorum quoque ſolarium repercuſsu, per artem ex attritu ſolidorum corporum, fomentisque varijs. cuius ignis inter omnes ſublunares formas habentur & miræ & plurimæ proprietates, vti narrat in libro de igne Theophraſtus, quem librum intra meæ iuuentutis metas è græco in latinum conuerti, ſed non edidi, quoniam mancum erat exemplar, & ſemilacerum; Cęterum ipſo igne certum eſt omnes nationes egere. Multas verò & fuiſse gentes, vt ante diximns, & eſſe ad preſens apertè conſtat, quæ non vtantur auro, ſicut nec vlla moneta vel aurea, vel argẽtea. Quemadmodum Spartani quõ-
dam,

dam, neque enim iis vllo id modo licebat per leges Lycurgi, qui muris etiam ciues interdixit, obiiciens, (vt ille cecinit) nudum Lacedemona bellis, quæ tamen aliquando & fuit, & habita est græciæ princeps. Quod si contendas preferre aurum igni, tum auro formas afferam perfectiores erutas per artem è gremio naturæ, quales sacris in literis legimus inditas in materia mysterio Magorum, quibus videlicet sit famulata natura; sensilis enim anima est omni præstantior auro proinde recipit Augustinus formas quæ omni præstant corpori posse rerum naturalium instrumentis promi, cuius authoritati assensus Thomas, & eadem pariter vsus ratione secundo volumine secundæ partis Theologicæ summę, non negauit verum aurum fieri per artem posse, & si verum sit, vendi licere.

SENTENTIA THOMAE AQVInatis de conficiendo auro declaratur Cap. VI.

SEd occurrit obiter vt opinionem Santi Thomæ, quam ipsius interpretes distraxerunt, declaremus. Is enim secundo in patrum sententias commentario visus est artem abnuere, probare verò in Theologica summa. Idcirco contrarius sibi ipsi quibus existimatur. conciliare sensa di-

uersa, quidam sunt adnixi, sed plerisque non fecerunt satis. Vtrum ipse satisfecero, lectores iudicent; Ego certè non assentior in primis Ioanni Lyguri, qui auri formam excluserit ab arte nobilitatis gratia. proptereaque conficiendi auri artem eluserit. Nam perfectiorem vti diximus formam Thomas admittit, hoc est animam sensilem. Quorum sese Magi effectores rerum naturalium suis instrumentis præstiterunt. Nec eo item moueor, quòd nesciant inuenire artifices, quæ propriè agant, quæ propriè patiantur. Quoniam nec ignorant calore opus esse, & humore, multisque vaporibus, quibus ad metalla transmutanda vti soleat natura; Adde quòd quę iuuenis negare visus est. Thomas constanter affirmauit longo post tempore, hoc est dum summam conficeret theologiæ, tanquam, vltimum suarum opinionum testamentum. Nec illo etiam mouebor, quo motus est Lygur Siluester opinatus cū Petro Gomate, S. Thomā in cōmentario secundo de imperfectis artificibus, in summa theologica de perfectis loquutum, ijs concessisse, illis abnuisse potestatem. Nam de arte conficiendi, non de artificibus erat mentio, quæ quidem ars quoniam naturæ ministerio, & instrumentis vtitur, ab omnibus potest ad perfectionē duci, à quibus potest exerceri, siue in corporei spiritus, siue homines illi fuerint, aut naturaliter, aut supra naturam edocti. Varietas enim ministrorum, artem

non

non tollit, aut minuit, per se se naturæ viribus nitentem quidem, sed quandoque & iuuantem illam & superantem: nam et si naturę peccatum accusarunt sępe philosophi ob materiæ fluxilis contumaciam, quam tamen naturam regi ab intelligente, separataque mente voluerint, multò tamen crebriùs artis errata confessi fuere, cùm non modò materiæ repugnantis occasio se se ingesserit sed post habitæ fuerint regulę rerum efficiendarum à recta, ratione pręscriptę, qua ratione si vsus homo fuerit non abusus, tantùm abest vt erret vt ipsius etiam naturę si quę intercederint errata corrigat. Ergo cùm & arti res ipsas, natura subministrat, ipsaque ars incūbat naturæ, se seque illę iuuent, sibiq; quodam modo subseruiant inuicē, potest aliquando per artis peritiam adiuuāte natura fieri, quod fit per ipsammet naturam, & etiam aliquando constantiùs in uertenda sublunari materia, exemplo vtamur eiusmet auri, de quo disputamus: Quid prohibet homines illius formam aliis in metallis indere, & solis, et ignis beneficio? quam formam sole tantummodò vsa natura latebrosis in terrę sedibus, commolita est: nam siue ex sulphure & viuo argento fiat aurum, vt placuit & Democrito, & plurimis, vt etiam mihi ostensum est experientia multiplici, siue id aliis etiam ex uaporibus effici queat, qui puriores & sint, & habeantur, sublati nihilominus eis ex rebus, & in

vnam conflatis naturam, ſiue ex quaadam aqua non cognita, quam Theophraſtus citauit, ſed non expreſſit, ſiue mauis ex aqua illa, quę fertur accepta Democrito lixiuia nuncupata, cui ſit miſta calx, non eam dico calcem, quam impugnauit Albertus: diuerſa eſt enim quę citata eſt à Democrito, ſiquidem et Lixa ſolebat antiquitus pro aqua de ſumi, vnde lixę apud exercitum & elixa caro etiam apud vulgus.. Aut enim ea voce viuum argentum per ęnigma ſignificauit Democritus: aut metallum in aquam reſolutum, quę prima materia metallorum dici poteſt, aſſentientibus etiam peripateticis, quorum princeps illa
eſt .n. aquæ etiam prodidit ὕδατος γὰρ ἐστὶ ſiue inquam eiſdem ex rebus ſiue alijs ex rerum generibus, quę penitiſſimis in receſſibus terrę occuluerit natura fiat aurum: non eiſdem rebus uſi homines, idem efficientur? an imitari calorem ſolis poterunt quoad natura permiſſerit? quanquam hoc minime neceſſariũ exiſtimauerim. Neque .n. audiẽdi tanquã philoſophi, qui rẽtur, qui dictitãt aurum à ſolis calore tantùmodo gigni, quaſi non ſit calor ſolis vniuerſalis cauſa rerum, quę in ſublunari machina generantur, & corrumpuntur, qui quidem calor tam in ſpeluncis, ſubterraneisq́; ſpecubus, quam in terrę planitie dotes ſuas effundit, quaſi latebroſis in terrę meatibus non ſit ignis quo ſulphuris vapor excitetur habitus parens & alumnus auri, quem ignem non ſolum Si

cilis

cilis Aethna, vicineq; insulę patefaciunt, sed plerisque in montibus Europę, atque in Appenino est ipse conspicuus. Cęterum qui artem ingenuè tenent in communi materia, metallorum proprias induunt formas, explosis prioribus formis, idque conficiunt non vi tantummodo consumptricium aquarum, uel potestate diuersorũ salis generum, vel olei diuersarum conditionum facultate, sed auro ipso quandoque ad propagationem sui generis, per subtilitatem artis instituto, cui mixta etiam sint interdum ipsius auri nota primordia, atque in hunc modum mutare satagunt metalla, & lapides, pulueresq; conflare conantur, quibus multum conficiant auri par ua ex re, cui nomen elixir, à philosophis Arabum factum est, latini vocauerunt medicinam, Gręcos sequuti, quibus φάρμακον dici constat, quo nomine sępe vtitur Psellus. ἐν χρυσοποΐᾳ. medicamentum in arte deauro faciẽdo.

QVOD AVRVM FACTVM arte natiuo auro posit esse perfectius Cap. VII.

I*Is itaque modis experiuntur formam eruere de sinu ipsius naturę, quam certe formam per quirere scitarique potuerũt ex asturibus Callaic cis, cæterisq; fossoribus auri, & argenti, quo ad illis obiter, & aliud agentibus, quasiq; de lon-*

ginquo facere coniecturam licuit de metallorum generatione dum illa colligerent, vt præteream eos, qui dicti sunt Hermi, Tagi, Pactoli, aliorumque alueos fluuiorum scrutari, & metiri maris atlantici littora, vt inter lapillos versicolores auri grana colligerent, non solum verò data opera, sed aliud etiam agentes, atque insperato, ac vt pleriq; dicerent, casu: Vti vero sapientiores assererent diuina prouidentia sæpe quidē occulta, sed semper iusta facere mettallorum transmutationem plurimi mortalium. Accepi enim factum argentum dum equi medicina quęreretur, in qua viuum argentū rebus alijs plerisque miscebatur. Vidi ego & argentum fieri & aurum, dum neutrum speraretur. Legi etiam spirituum supernorum reuelatione traditam antiquitus artem auri faciundi, & mea ætate idem vsu euenisse non legi, sed audiui, quod cum agetur de experimentis apertius indicabo: malorum item dæmonum commercijs quandoque fieri potuisse, vt suspicer, eomoueor quod literis proditum est olim remedia medica per somnum reuelasse dęmones diuersis in templis, quēadmodum latius me disseruisse memini, dum superstitiosas pręsensiones confutarem, pręcipueque in libris, quos inscripsi de rerum pręnotione, & in meis quoque meorum Hymnorum commentarijs, sed & multa, quibus nunc vtūtur medici, præcepta simili superstitione suscepit antiquitas, dummodo ve-

do vera literarum monumentis ea mandauerit posteritati. Siquidem Cremato Esculapij templo retulisse chartis Hyppocratem pręceptiones medicinæ per quietem haustas memoriæ traditum est: possunt enim & vera dęmones prodere, quanquam. n. id vt fiat minimè licet curare: effectu verò postquàm eum veritate niti compertum possunt homines vti, non eatenus vt sit reuelatio dęmonica suscipienda, sed quatenus effectus ipse sit vtilis res, & vera ex sese suapte natura, atque in Deum vt in primarium omnis veri, omnisque boni auctorem planè referenda. siquidem ex malignis hominum, dęmonumque facinoribus elicere nouit Deus bona, tanta ipse est tãque ineffabili benignitate, cui tãdē, qđ sumus, qđ mouemur, qđ uiuimus acceptũ ferri debere, & Pauli Apostoli authoritate, & ratione didicisse operępręcium est. verum enimuero, vt parte alia non putem reuelatam, quandoque per malignos dęmones auri faciendi potestatem, ea mihi satis ratio persuadet, quod non nisi malignis eam reuelaret hominibus, aut ijs, quos imbui malignitate persuasum haberet: eos autem homines diuina iustitia non permittit, vt animi virus cum potestate coniunctum effundant in perniciem generis humani. Quę quidem ratio videtur verisimilibus experimẽtis communiri, quãdo nec paucos etiam aureos suis sectatoribus impertit in obscœnis ludis, de quibus egimus in dia

logo

logo triplici, cui nomen strix. Bonis itaque spiritibus feramus acceptum, si quid est reuelatum de artis veritate singulari aliquo priuilegio, sed doctrinæ & experientiæ id facilius tribuendum. Diuersa enim cum diuersis varijs colligerent experimentis, potuerunt artis periti multa cognoscere: neque enim aut vno in loco, aut vno modo tantum promit aurum natura; Vidit Albertus de se scribens purum inter arenas fluuiatiles aurum impurum, audiuit commixtis lapidibus ortum, instar venarum, subditq́ue non multò post aurum natum inter arenas melius esse, cuius rei duas affert causas. Alteram sulphuris puritatem maiorem inter calidas & siccas arenas versati, frequentiusq́ue loti, & eius quoque terrei, quod inest viuo argento, quod quidem & lauit & subtilius reddidit ac purius fluminis lotura frequens, Alteram causam voluit esse meatuū obturationem cum occlusus calor in fundo ripisq́ue conuoluitur in semet, & concoquitur ad auri substantiam nobiliorem depromendam, atque isthæc ille dum haberet mentionem locorum in quibus metalla generentur. Ego vero ex fluminis decursu collectum aurum dici apud me seruaui nitidissimum quidem & modicis admodum ramentis disseparatū. Quod cum propterea purissimum aurum putauissem facto periculo multum habere admixtum argenti compertum est. Albertus idem mox cum de

auri natura differit, & granum ait inuentum, quod multarum librarum pondus excederet. Centum marcharum vocabulo vsus est ille, id autem barbarum nomen octo designat vntias, vt octies centum vntijs fuisse granum, qui perpenderunt, deprehenderint. in Germania quoque montanum aurum sua tempestate narrat inuentum, quod dum excoquebatur minus cæteris consumebatur, vilioris tamen fuisse precij propter nouitatem prodit quam certè causam, vt potè subtiliorem Plinius omiserat, qui plures nihil ominus auri collectiones planè citauerat ex fluminum ramentis, vt in Tago Hyspaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciȩ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ, nec vllum esse absolutius aurũ prodiderat, vt cursu ipso tritum atque politum. Non tacuit etiam puteorũ scrobes, montiumq; ruinas: Nec omisit Canalitium, canalienseue, & quod glareȩ marmoris inhæret aurum, & tanquam per venas diuagaretur. Itaque & ab his qui montium in cauernis, fluuiorum in ripis, & in pelagi litto ...ibus quæritant aurum ab ijs: item quibus se se ...lud obtulit aliud agentibus erudiri potuerunt ...rtifices, ipsiusque indagare naturam, mox ge...italem calorem imitari, nunc igne semisopito, ...unc lẽto, nunc acri, atq̃ eo modo vires experiri ...tis cum natura cõiunctæ et multis tandẽ expe...nentis veluti ex genitali inuolucro, veri auri ...um, educere, & tanquam obstetricari; idque

ſępe factitando artem nanciſci, quæ non ſolum naturam dicitur imitari, ſed planè perficere, vt non abſonum hinc videri queat, quod multis aſſeritur iam factum et me vidiſſe non abnuo, ideſt fieri per artem poſſe naturæ, adiumento aurum auro natiuo perfectius, certè coloratius, et Alberti perſuaſit auſoritas, & oſtendit experientia apud multos, etiam à philoſopho Pſello prodita litteris, qua docuit arte fieri perfectius aurum micis ramentis, fruſtuliſue, Pactoli; atq; (vt eius verbis vtar) χρυσοειδέστερον τῶν τοῦ πακτωλοῦ ψηγμάτων. cæterum ſi inter id aurum quod ab imis terræ latebris eruitur diſcrimen inuenitur, vt aliud alio precioſius exiſtimetur, quod niſi & Plinius narrauiſſet, & Albertus, & Diodorus etiã vt inter initia dicebamus: ſacræ tamen liiteræ prius aſeruerunt, quarum teſtimonio nouimus Indicum aurum pręſtabilius cęteris habẽri, ſi diſcrimen inquam inuenitur in opere naturę cur id erit abnuendũ in operibus artis? quę nõ ſolum ſuperat in perfectiorem artem, verùm etiam & ope miniſterioque naturæ, naturam quandoque ipſam ęmulando ſuperat, vt ante diximus; & habemus compertum in coloribus, ſaporibus, aliiſque per multis ſanè ſcriptum eſt in ſacra Geneſi in terra Chauilah; ſed apud lxx. & vulgatam editionem iacet euilat, quam eſſe in India veteres produnt naſci aurum, & terrę illius aurum, eſſe optimum, ſi latinæ ſtamus translationi

qđ ſimiliorem Pactoli arenis habeat ſpeciem.

lationi καλὸν lxx. interpretes verterunt ex hebręo contextu, quod & si bonum mauis interpretari vel pulchrum, certè comparationem non effugies, nisi malueris confiteri non esse bonum pulchrumue aurum, quod alijs in prouincijs gigneretur. Quid enim est causę vt aurum per excellentiam ibi esse diceretur, & bonum aurum? nisi alibi non eße bonum aurum, aut ea non esse pręditum bonitate, qua polleret aurum euilat? comparatione vero dici optimum dubitari nequit, & bonum pariter comparatione dici non abnues, dum in sui generis susistantia referatur ad id, quod eadem non sit pręditum bonitate; ergo discrimen auri colligere nos in natura opus est, discrimen inquam vel specie, vel gradu, quod sanè discrimen nec in arte ipsa, si ars arti conferatur, nec in arte, quę cum natura contendit, est abnegandum. adest & Plinij testimonium vocantis aurum excellēs, id quo ex auri pigmento Caius Cęsar confecißet, de qua re suo loco, latius eodem aubore mandatum est memorię, omni auro inesse argentum uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte, alibi quinta, quę portio constituit electrum repugnans veneno: Quibus ex rebus multa produntur auri discrimina. Adde quod alijs metallis aurum inest alibi purius, impurius alibi. Quid? quod & rebus non metallicis inest aurum sic, vt magni Alberti testimonio in suturis humani Cranei, capil-

lis-

lisque circumiacentibus sit in uentum. Inuentum quoque aurum eﬅ in perdicum ventriculis tempestate mca, siue id ille dum in terrę superficie conspiceretur instar granorum deglutierunt, siue generatum sit ex eduliorum occulta potestate, quibus e terra sint auri exordia communicata, pręcipue in Marsorum montibus herbarum potestate nobilitatis, quandoquidem non longe a fucino lacu parte quadam Albani campi perdices illas diuersari, dum eis in locis adhuc penè puer militarem non sine demiratione percepi causam, tunc ignorabam nec satis perquirebam ad hanc diem fortassis indeprehensam, quanquã eam de principijs auri pẽdere conijtio, tum quod nihil prohibet id quod in terrę cauernis occulitur, etiam in superficie reperiri quandoquo posse, tum quod herbis ipsis atque radicibus uim inesse posse, vt sic loquar, aurificam negari, nisi pro terue non poteſt, tum quod similia sunt visa etiã in quadrupedibus animantibus: referunt enim digni fide viri se Cretæis in montibus ibices vidisse, quorum dentes aurigineo colore suffusi essent, pręcipue qua parte prodeunt è gingiuis, atque herbas tangunt, quarum eﬅ in Ida Cretę decantata celebritas. Mitto eius naturam auri quod obrizon vocauit gręcia, tametsi placuit Isidoro & sectatoribus latinum eße vocabulum, quod obradiet splendore. Nec abeſt à veri similitudine de Plinio tractum id esse, qui scripsit au-

rum,

rum, qui ignis simile colore rubet, atque ipsum obrizum uocant, sed qui grecas percaluere literas, inter quos Hermolaus vir nostre etatis malunt græce vocabulum effictum quasi ἁβρόν hoc est tenerum, molle, delicatumue, siue vt mihi uenit in mētem fortassis εὔριζον quod ex optimo prodeat germine, quasique legitima radice subolescat, siue id malueris esse natura comparatum, siue arte superante naturam. Hebrei habent pro obrizo, quod septuaginta reposuerunt interpretes, aliquando loci nomen, aliquando verbum, quod purissimum queas in latinum conuertere, & quandoque etiam ab eo nomine quod propriè purissimo respondeat, non abhorruerunt, atque fortassis id ipsum est quod, apyron, appellauit antiquitas authore Diodoro effossum è cuniculis Arabie, nullo igne liquefactum, colore ita lucido, ut ipso inclusos auro preciosos lapides reddat splēdidiores, vt obiter inde subnotem monstratum antea locum psalmi, & dabitur ei de auro Arabiæ. Nā preter alias significationes ad metalli eius precellentiam pertinere potest vt ex ea conscenditur animo ad supremum apicem sapientie, quam sub auri uocabulo mystico nomine constat indicatam. Itaque promit natura varijs modis aurū, ars itē interdū nature ministra, interdum emula, eiusque ipsius auxilio victrix, varie quoque promere solet, falluntur enim plurimi estimantes artis potestatem non sicuti par

est,

est, quippe qui rentur ita subesse illam naturali facultati, vt non censeant naturæ dignam nomine, quo tamen in primis pollet: est enim natura quadam cognitione prædita, cum sit habitus animi ratione vigentis, & intelligentis, quo munere naturam mutam & ratione intranea destitutam regit, atque disponit, & inter regendum & moderandum, cùm imitatur eam, tùm æmulatur, tùm superat. Adde quod inter naturæ laudes illa etiam quandoque numerata sit, quod artem simulet: sic in figuris suapte natura delineatis in marmore: sic in gemma Polycratis, aliisque permultis planè compertum est, sic etiam ingeniosus Poeta retulit, naturam duxisse natiuum arcum artis imitatione, per illa carmina, cuius in extremo est, Antrum nemorale recessu arte laboratum, nulla simulauerat arte ingenio natura suo; Nam pumice viuo, & leuibus tophis natiuum duxerat arcum. sed de artis potestate paulopost, tantum id hoc loco deductũ sit, vt compescantur tanto magis qui pergunt inficiari artem, ad faciendum aurum aspirare, nisi frustra, quanto magis nulla id ratione contendunt, & contra fiat, tantumque absit vt id nequeat quod etiam ualeat naturæ adiumento, & accessione diligentiæ mutam superare naturam.

QVIN-

QVINQVE MODIS GENERATIM aurum posse fieri per artẽ, quæ hac etiam in re ut in alijs plurimis naturam artis industria destitutam superet. Cap. VIII.

Superat ars in Chrysopoeia paranda, superat adiumento naturæ naturam ipsam artis beneficio, destitutam. Non in splendore solum vti diximus, sed & in celeritate conficiendi, quod fiet inter narrandum experimenta manifestum: superat etiam sic vt methodis pluribus id consequatur: nam quinque modis generatim aurum per artem fieri potest: Primum dum metallum extrahitur à metallo, vt cum ex ęre argentum excernitur, quod me vidisse memini. Delitescũt enim in alterutris metalla sæpenumero, pręcipueq́ue argentum in auro. Contraq́ue fit, vt & aurum in argento reperiatur occultum, obnubitur etiam plumbo, & æri non nihil metalli perfectioris. Deinde compositione rerum metallicarum paratur aurum, quibus rebus mineralia nomen factum est à vulgo, barbaram appellationẽ secuto: sunt enim eis in rebus metallicis auri principia, præcipueq́ue viuo in argento & in sulphure quod non sensit ignem, quod etiam me

vidisse non abnuo. Tertio fit aurum ex auri semine, semen appello vim prolificam: est enim indita cuicunque rei naturali uirtus quædam ut se propaget. Quarto ex re, quæ perfectior auro sit, aurum paratur, non tamen sine auri semine conflatur ea res, nec sine principijs alijs, quæ sint apta generationi, summum fuit hac in re philosophorum ingenium præcellens industria demirandum artificium, quandoquidem partes rei quas deligunt ad cõficiendum aurum, argentum ve, disseparant multas in naturas, quæ proportione quadam respondent, & elementis, & cælo, siue illud uelut quintam essentiam constituant more peripatetico, siue tanquam plurimum ignem ritu Platonicorum, iunguntque & auri, & hydrargyrij semina, ut quemadmodum sublunaria iuncta cęlo, & elementis tanquam vniuersalibus causis, & particularibus etiam rerum seminibus propagantur, sic ipsi vtuntur suis illis naturis, metallorumque & rerum metallicarum seminibus, ad auri atque argenti numerosissimam fæcunditatem. Hic autem modus & generalis est, & magnarum rerum effector, tres, quos ante narrauimus particulares appellantur. Quintus vocatur is, qui priore ignobilioreque metalli forma disiecta, & posteriorem & potiorem formam in materiam metallicam inducit; Primus modus lucri est, minimi secũdus, mediocris tertius, & quintus magni, & quartus

maximi; Nec mirandum quod ante diximus, artem naturæ beneficio superare naturam, in aliјs etiam rebus, quę auro faciendi conducunt, præstare naturæ artē vsam naturæ beneficio videamus: siquidem in aqua, in oleo, in sale confectis per artem ipsam mirabiles inesse à Deo potestates, notum est, vt eis ipsis, & aquæ, & salis, & olei quę pepererit natura vires ęquare non detur: proinde longissime falluntur, qui putant eò non posse aspirare artem, quò pergit natura, vt propterea quod natiuum est, & suapte ingenio fretum, semper sublimius habendum sit, atque perfectius, si conferatur ei quod ars molitur. Neque enim collatas volumus per se se atque seorsum vires naturæ viribus artis, sed artem naturæ fretam muneribus componi poße dicimus naturæ (vt ita dixerim) nudæ & inerti, atque ita componi, vt ars interdum præstantior esse, & videatur, & sit: Quid autem mirum? cum etiam naturæ priuilegio non fraudetur ars, quæ quidē vti diximus, & ipsa naturæ est appellatione censenda: naturę inquam non surdę, sed intelligentis, digerentis, atque proficientis. Hoc in domibus, in vestimentis, in omni vitę munere perspicimus, quod rude prorsus & impolitum esset, ni ars humanę mentis, hoc est naturę melioris, tanquam nobilissimum animatumque instrumentum accessißet, cuius industria factum, vt qui in cauernis Chryptisque montium delituissent ho-

mines exesis, videlicet excauatisque in fornices domunculis multorum decursu seculorum paucis hebdomadibus, non in casis modo sed in palatijs degant, qui frondibus arborum, qui pellibus animantium inconditis operirentur laneis, lineisque pannis non nisi arte confectis vestiantur, qui crudis oleribus, ferino lacte, sanguinolenta carne vescerentur paratis ad salubritatē, & non indecoram voluptatem cibis eius artis beneficio nutriantur. Denique si percenseas vniuersa, reperies, artem perfectam hoc est sapientem naturam hominis mutę naturę quę illi substernitur antecellere: Quibus rebus colligitur non esse dignum stupore, vt quod hęc centum molitur annis, illa paucis diebus, & paucis etiā horis eius ipsius ministerio compleat: sic medicina, pictura, militaris aucta atque firmata est: sic philosophia vires adepta est, & theologię plurimum famulata, cum naturæ contemplatio hominis ingenio freta & experimento firmata vires potestatesque sublunarium rerum, herbarū, fruticum, lapidum, animalium indagauerit, quarum noticiam in admirationem exciuerit genus humanum, & perduxerit ad prouidentię diuinæ consideranda secreta: multa quoque procedentibus seculis aperiuntur arte, quę quoniam antiquitus non visebantur ab his, qui rem oculis non percepere, vix credi queant. Mirabatur olim vetustas inesse fontibus nonnullis vim

ſaxificam, cum ſpectarent decurrentes riuulos aquarum longo poſt tempore herbis & ceſpitibus, lapideam continua irrigatione communicaſſe naturam. Mirabar & ego dum id non ſolum ſępe legiſſem, ſed etiam ſemel vidiſſem in Italię finibus, cum per Felinam vallem à ripa Larij lacus ad alpes Rhetias iter facerem: ſed deſijt admiratio poſtquam ſpectaui non iam maniplos filicum, aut vlmi frondes annua madefacione verſas in tophum, ſed ictu penè oculi ferrum, argentum, aurum verſos in humorem. Adde miras ipſarum, quę paucis ante ſeculis compoſitæ ſunt, peculiaresque dotes aquarum, cum alia ferrum: ęs alia voret, aurum alia, argentū alia: Mittam vulgarem illā & notiſſimam qua ſecernitur argentum ab auro, vti de eis, quas natura profudit, quasque & in quintodecimo libro Poeta, & in xxi. uolumine naturalis hiſtorię collector ducit in medium, nulla iam ſubire mentem poſſit demiratio proderem, niſi non paradoxon id modo, ſed adynaton lector exiſtimaret me vidiſſe aquam, quę bibi ſine ullo, ut arbitror, nocumēto poſſet, cui ſuper hydragyro ſolo, quod in ſublime ſit elatum uis, inſit, quę non ineſt acerrimis, & conſumptricibus aquis: ſuper ſale vero quem fluuiatilis, & putealis aqua diſſoluit, nulla omnino poteſtas ſit, & hęc quidem artis munera chemiſtorum ingenio veſtigata, cuius etiam artis id inſigne quod & inſpexit, & teti-

git theologicum illud, quod muta natura, vel de longinquo, cum & per transennam allucinata dicitur, idest admirabilem palingenesiam paruo tempore posse fieri naturalium rerum sine miraculo nouo supremæ potestatis, quę cum accesserit, dubium esse non queat, etiam peruicacibus ingeniis efficiendam, quam inde tenemus æternam, in ictu oculi palingenesiam vidit, & aliud idest corpora crassiora persubtiliora, atque hæc per spiritus regi subtiliores, sic vt maior omnino vis subtilissimo insit tenuissimoque spiritui quam vastę molis corpori, exemploque potest hoc omnibus in promptu esse. Ponat quis si adsit cõmoditas & aluminis & eius salis, quod è laterculis exsudat coctilibus decemmillia pondo super vna argenti lamina parui ponderis vt soluatur in aquam, nunquam soluetur etiam si decem annis pressa tantis ponderibus fuerit. Ponat vntiolam vaporum subtiliorum, qui de illis eisdem rebus effluxerint ac tantum argentum, quod erat forma solida fluuidi naturam humoris induet, hoc non naturę sed artis opus naturam pertractantis, nec id quidem vario desultorioque ingenio, sed stato, firmoque tenore sic, vt nequeat, & ab imperitis varietas effectus in medium duci, quemadmodum peritis olim doctisque scriptoribus, Plinio, Seneca, Vitruuio contigit, cum de styge aqua dissererent, opere scilicet non artis, sed naturæ, quam aquam alius

per-

perrodere dixit, alius congelaſcere, alius diſſili-
re: contraria planè ſunt hęc, nec cohęrentia mu-
nia, ſubde oleum, quo intime penetrantur ipſa
metalla, quo fatiſcunt, quo tabefiunt, quo liquan-
tur, quo & intus & in cute colorantur. Nec ſi-
leam multiplicem ſalis confectionem, quo ſupe-
ratur ita marinus, Montanus, arenarius ſal
apud vetuſtatem cogniti, vt ipſo ſale per artem
confecto ſaliri eorum (vt ſic dixerim) quodcum-
que poſſet: id autem ſit ex rebus, quæ nullo mo-
do vident ardere ex rebus etiam tam calidis &
obnoxijs igni, quam quod maxime vt me de ſul
phure vidiſſe non abnuo tractum ſalem contem-
ptorem flammę & eximio ſplendore ſic fulgidū,
& candidum, vt ei conferri merito nequeat il-
le, quem produnt græci ſcriptores rerum geſta-
rum Alexandri Macedonis in Aegyptum, do-
no mittere ſolitos antiſtites Hammonis oraculi,
fuit & ante paucos dies (vt noſti) iuſſu meo con
fectus ſal tam viſu pulcher quam ſuauis guſtu
ex herba, cuius meæ paſcua Ditionis Ferrarię,
& Mantuanæ ditioni contermina præcipue re-
ferta ſunt. Nam cum penderent mihi paſtores
externi vectigal ex ea, vt potè cuius eſu pecu-
dinibus ægri afferretur auxilium, cogitaui ſa-
lem, quem guſtatu referebat herba in cauſa eſſe
ſanitatis, atque ita dum padus conſuetis ripis
coercetur, ne vicinos campos inundet, non ſper-
nenda copia ſeſe nobis exhibet montano & ma-

ritimo sale vt pulchrior, suauiorque, ita rebus quoque metallicis, ni cõiectura me fallit, ac commodatior, omißum faciam penetrantem, exicantem, & adurentem potestatem paruo temporis momento arte compertam, cuius impetu prioris disiÿcitur metalli forma, qua disiecta, facilè potest immiti, generarique alia eiusdem artis ministerio, & ope naturę. Quam & si regi quamquam mutam ab intelligentia non errante dixerit quispiam, ex aduerso negari tamen non poterit afferri plus adiumenti rei constituendę, cum mens etiam hominis arte instructa, & vsu confirmata suppetias attulerit, multo certè maiora visuntur, ne dum scripta leguntur, quam quod metalla promiscuè fiant, homano artificio paucis diebus, quamuis ea natura non generet, nisi post annorum multa curricula. Proinde Michael Psellus paucis scedulis artem scribens quam sub trutina philosophiæ prius examinandam susceperat, recipi miratur præditam à Strabone naturalem vim quandam fontis transmutantem non recipi metallorum versas in alterutrum artis beneficio formas, quarum multas ille commemorat. Negotium alioqui vt idem censet ἀπάῤῥητον. nisi honesta quadam vi, qui præceperat, coegisset.

Haud narrabile.

NE-

NECESSARIVM NON ESSE, vt auri per artē conficiendi peritus ſubtilioris philoſophię ꝓfundam & abſtruſam cognitionem ſit ſequutus. Cap. IX.

NEc audiendi, qui dicūt eſſe neceſſariam vti elementorum primarumque ab eis diſsultantium qualitatum proportionem ad aurum faciendum pernoſcamus: inuenti enim ſunt, qui ſic ſint fabulati, nihil enim eorum quod natura promit, cognitum nobis eſſet ſi primordia ipſorum neceſſe eſſet antea pernouiſſe: illuc enim nec ſenſus pertingit, nec ratio penetrat, niſi coniecturis quibuſdam incertis plurimum, & in vtranque partem vacillantibus.

Sed nec abſtruſis etiam cauſis indagandis vacauiſſe neceſſe eſt peritum artificem auri conficiendi ſatis eſt, ſi ſuapte ingenio naturæ miniſtrum ſe præbeat ſemper gignentis, & promentis quicquam prout ei supernè mandatum eſt, ſic obſtetrix fætus naturam quam prorſus ignorat, non perquirit, ſed egerenti fœtum mulieri dat operam: ſic agricultor tritici, & hordei qualitatibus pernoſcendis nuntium remittens, vbi earum ſegetum ſemina terræ commiſerit, vbi occauerit & fouerit, non fruſtra ſui laboris præmiū expe-

expectat, scilicet numerosę, & omnem fœtum exuberantis sobolis, idem cum incumbit insitioni, non qualis sit vtriusque arboris, qua ipse committit natura, non qualis habeatur forma glutinis, non quo modo liber mollescat libro curiose sciscitatur, at cuneis adactis, at insertis oculis subolescentem prolem inspectat, qua flores fructusque promuntur. Quid? quod homo, quem cum sole hominem gignere scripsit Aristoteles, prolem educit semine, non semper tamen, nam ex centum, ex mille etiam congressibus vix vnus quandoque non irritus, sed vt sit ratus, vt etiã sit numerosus, nihilo tamen minus sui seminis ignorat ipse naturam, quę nec plenè philosophis cognita, nec medicis rixantibus iam dudum inter se se an sit quod superfluit alimento, an è cerebro, an è toto corpore, an aliunde fluat. Proijciatur ne à solo mare? num & fœmina quicquã seminis profundatur, quę cum incerta, cum prorsus etiam ignorata illi sit, non frustratur propterea sobole, sed si prolificum semem eius fuerit, idque proprijs locis receperit non sterilis mulier, concurrantque reliqua munia, tam agentis viri, quam patientis fœminę ad eundem effectum neceßaria, concipitur infans ipso naturę ordine, & suo tempore prodit in lucem: non secus in arte conficiendi auri omniũ quę instrumentis operantur longè pręstantissima, considerandum est euenire: neque enim fuerit necesse vti pernoscant

ſcant artifices omnia genera, ſpecieſque rerum metallicarum, quibus mineralia fecit nomẽ vulgus: ea enim vix pernouit parẽs ipſa, quę inter rę cauernis occulitur natura rerum, tot ſcilicet ſunt tanta diuerſitate, tam amplo & penitus inſcrutabili numero: ſed ſatis eſt percalluiſſe cognatiores naturas experimẽto cognitas, ſat pernouiſſe mutationis inſtrumenta: non tamen pernegamus ſapientiores habendos artifices eos, qui naturam cauſarum efficientium haberent exploratam, vt percallerent in cõmuni elementorum materiam propriam indere formam auri: aut etiam poſtquam ipſa materia communis occupata eſſet à forma ignobilioris metalli, fauere illi, & tanquam mederi didiciſsent; ſic vt pellere poſſent priorem & ab arrepta deturbare ſede, atque interpellendum viam percallerent, qua ſubinde nobiliorem ipſa in ſede quirent collocare, quales pauci illi priores, qui nouerunt quędam eſſe abſtruſa in metallis ad ſe multiplicandum ſemina, quod & ſcripſiſſe Ariſtotelem in ſecundo de animalium generatione libro manifeſtum eſt, dum cauſam indicat prolifici ſeminis rerum naturalium, eamq́ue fert acceptam, non igni, aut tali poteſtati, ſed ei calido, qui continetur in ſemine, & re ſpumoſa, quem ſpiritus vocabulo exprimit, in quo ſit natura elementorum ſtellarum proportione reſpõdens. placuit Ariſtotelis verba gręca ſubſcribere, quę

In semine. n. omniũ ĩest, qđ facit ut fęcunda sint semina, videlicet ꝙ calor uocatur: idque non ignis neque talis facultas, ẽ q̃ in semĩe, spũ mosoq́; corpore cõtinet, & natura, q̃ ĩ eo spiritu ẽ, ꝓportione respõdens elemẽto stellarum.

variè sunt in latinum translata, πάντων μὲν γάρ ἐν τῷ σπέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλούμενον θερμόν: τοῦτο δ' οὐ πῦρ οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν, ἀλλά τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. propterea sapientes artifices omni studio diligentiaq; curarunt hãc naturam ex metallis tractam possidere. Cum multi ex peripateticis etiam quintę fecere nomen essentię, vt generalem causam tenerent. Quemadmodum Cœlum generalis est causa perducere quoq; moliti sunt terrosam materiam in puluerem calcis instar excoctę, diuersaque subinde salis & olei, parauere genera validę potestatis, & fluxiorem materiam cogere in aquam sunt adnixi: subtiliorem verò tenuissimos in vapores & aeris, & ignis, ęmulantes potestatem. At hoc, vt diximus artificibus omnibus non est necesse, vt pernouerint, proinde carmine sumus inter initia nostrorum ęnigmatum, quę si vlli tibi certe erunt sine ęnigmate id sic exequuti.

Principio causas abstrusaque germina rerum,
Qui tenet ille q̃dẽ supremus & optimus esto,
Artifices inter, sed nec nouiße necesse est
Tot nec tanta tibi, vt primũ perculmina, cęli,
Perque altos volites tractus pręgrãdibus alis;

Moxin-

Moxinde ad matris descendens viscera magnę
Reptes, spectatũ thalamos prolẽ, atq; nepotes
Sulphuris, & viui argenti in caligine cęca
Te, mihi crede, sat est vires tenuisse ꝓpinquas,
Vnum efficias gemino, quod pendet ab ortu.

& quę sequuntur illic visenda, sed quantum ad propositum pręsentis disputationis pertinet, sat sit artificibus non ignorare, quę narrauimus, sat probè tenere secreta quępiam, & vulgo ignota pondera rerum, & vasorum varietates, quibus paratur & quorum magister est experiẽtia ope naturę perdocta, de quibus quandoque disseruit Albertus cum verba faceret de locis vbi metalla generantur, quanquam Iuniores longè plurima inuenerunt atque parauerunt vasa eadem quoque natura duce, & industria, oppido perquam nixa experimentis, tepores etiam nouerunt & acres, flammas, & idoneum tẽpus ignis adhibendi & remouendi. Nec non receptacula vel vitrea vel terrea parando operi congrua, quibus admodum suffragatur noua materies in terrę cauernis inuenta, quę latuit vetustatem.

FACILIVS AVRVM NOSTRO ſeculo quam ſeculis prioribus poſſe fieri, vbi multa & contra uituperatores artis, & contra nonnullos etiam egregios ſcriptores perperam de Cinnabari, hydrargyro, & pleriſq; rebus alijs diſſentiẽtes, Cap. X.

HIs autem rebus poteſt noſtra tempeſtate facilius aurum fieri quam apud antiquos: illi enim ſimplicius rem peragebant, & quibus vtebantur rebus, ipſi nunc vtuntur pauci, ſed alijs, & longè quidem plurimis, tamet ſi erat apud eos vſus quarundam rerum metallicarũ, quarum nec ſatis habetur apud noſtros artifices nominis ſyncera cognitio eſt enim ὤχρας, *verbi cauſa, nam quanquam nonnulli illam ſe ſe tenere putant, longe falluntur. Ego verò tres, ni fallor, ad minus res inueniri uon dubito, quibus id nomen competere poſit. Pyritem quis nouit, niſi ea ſit (vt quidam exiſtimant) quę vulgo dicitur Marcaſita: ſandaracam puto non cognoſci, niſi eam, quę mihi Venetijs allata rubri ſulphuris nomine vocabatur. Cinnabarim, cum dicis, quis non retur te Bucaſis arabis compoſitionem dicere ex viuo argento ſulphureque coagmentatam,*

tatam, à vera Cinnabari tam distantem quàm à Leone simia; est in colore aliqua nulla in re similitudo, vt suo loco manifestum fiet. Quis monstrabit Chrysocollam veteribus artificibus & auri faciendi magistris decantatam eam, inquã, natiuam Chrysocollam, non illam quam Plinius docuit, ne dixerim an subinuit, nec eam quam Galenus indicauit. Nam cuius vis est ipsam conficere: sed nihilominus plura nos habemus non solum aduecta regionibus longinquis, sed in ipsa Italia comperta, Nam multa de terrę cauernis eruuntur metallica, quibus veteres compotes non fuerunt: existimo fieri singulis penè diebus, idque testimonijs non abijciendis assertum est, diuersas rerum metallicarum mixtiones, quarum & varij colores habẽtur & sapores ita promuntur ab eis effectus varij indicantibus probè substantiam accidentibus, ea verò cum maiori copia nunc patent, minorique pretio veneunt, neque hoc solum asseruerim, propterea quod antiquitus fodinis Italicis Romanorum decreto parceretur. Nam quanquam aliunde multa importantur, passimque suppeditantur, quę ad rẽ maximo opere faciant: pleraque tamen nascuntur & componũtur, etiam vt dixi plurima, quę non nouit antiquitas, Calcantum, verbi gratia, cum dicebant illi, paucis conficiebant negotiũ: neque enim albi nulla mentio cuius attritu Cyaneus apparet color, est & videre cinereo pallo-

re:

re Calcantum. est & viridi facie, & saphirina, & uaria, quibus vt color, ita potestas longe diuersa, sulphur, cum dicebant ἄπυρον hoc est non expertum ignem, num vltra fortassis antiqui progrediebantur. Videas nunc Apyron ipsum colore subfulgido, velut electrum, videas & album, & cinereum, & viride, & flauum, & nigrum, & ruffum, sic vt flammeo colore videatur cum rubrica contendere, alia prętereo, quę quoniam nec græca tenent, nec latina vocabula, minime hoc loco percensuerim apud Aristotilē nō temere neq; serio inuenies, nominatim citari aliud quam σανδαράκην· καὶ ὤχραν καὶ μίλτον, καὶ θῦον. & paulo post κιννάβαρις ducitur in mediū veluti lapis, non illa cinnabaris, cuius cōponende ex viuo argento, & sulphure Bucasis Arabs inuentor est habitus; nec illa quidem, quam perhibent ex pugna draconum, & elephantum in India gigni; sed quę de terræ cauernis eruebatur, & importabatur ex Affrica, mea ętate bis, quod sciam, in Italia visa est raram etiam eam tempore Augusti fuisse scriptum reliquerunt, & Dioscorides, & Vitruuius, quorum alter pro medica facultate, alter pro ædium pictura de rebus metallicis disseruit: sunt autem & dicuntur ea metallica quę in fodinis metallorū inueniuntur, ex illis enim eruuntur authore Theophrasto, & Chrysocolla, & Cyanus, & Ochra, & Minium, & sandaraca, tametsi Chrysocolla,

& Cyanus arenosa sint, Ochra & Minium terrea, sandaraca verò & arrenicon (ille hoc nomine citat) quod alij dicunt arsenicum, puluetea, nihilque distare illa inter se, memorię prodidit, hoc ex loco nõ est pretereundum colligi posse, fidem abrogandam eße scriptoribus quibusdam, nominis alioqui satis celebris, & in Ochra describenda & in aliјs plerisque. Primum docet Theophrastus, Ochram nil ab arrenico diferre: Plinio vero longe aliter, qui & in aliis etiam apertissime labitur, nam cum Chrysocolam, sulphur, Cinnabarim citasset Plinius, minium quoque voluit ipsum esse, græcis Milton, & Cinnabarim nuncupari: alibi verò hoc ipsum detestatur, certè aliud Milton, aliud Cinnabarim esse inuenies, & apud Aristotilem, & apud Theophrastum etiam apud Galenum, qui aliam citat etiam Milton Lemniam, hoc est terram illam repugnantem venenis, cuius vigintimillia glebulas dicit accepisse signatas à sacerdote, dum insulæ appulisset Lemno, sed preter hęc, certè diuersam à Cinnabari Milton, inuenies apud alios egregios rerum naturæ scriptores, quorum aliqui non κιννάβαρι sed κιννάβαρ nuncupant eius duas species indicat Theophrastus. Alteram suapte natura in Hiberia, & Colchis natam; alteram arte confectam, non iam ex viuo argento, & sulphure, sed ex arena coccinea, quam Atheniensis Callias ante annos nonaginta primus ex

cogitaſſet, dum ex ea ſperaßet aurum elicere. Qua in re, non ſimplicem modo, ſed multiplicem Plinij deprehendas errorem. Nam & minium pro Cinnabari docet à Callia confectum authoritate Theophraſti, qui tamen apertiſſime ſecernit alterum ab altero, ſeorſumq́ue de minio, ſeorſum de Cinnabari verba facit. Præterea ſcribit ipſe arenoſam eſſe Cinnabarim, Theophraſtus verò lapideam, atque vt ſua loquitur lingua λιθῶδες. quod Ariſtotiles ante prodiderat per hæc verba τὰ δὲ λίθος ἐκ τοιαύτης γέγωνος συστάσεως οἷον κιννάβαρι. Preterea minium, quod ἀμμίνιον vocauit Dioſcorides, naſci docet in Epheſo Plinius, cuius rei nullum verbum in Theophraſti monimentis: ſcribit enim Theophraſtus in Epheſo fieri Cinnabarim arte, atque vt ipſe loquitur κατ' ἐργασίαν Quemadmodum in Colchis, & Hyberia naſci Cinnabarim ſponte naturæ eiuſdem, repono verbum αὐτοφύες Cinnabaris igitur factitiæ locum deſignauit in Epheſo, naturalis apud Hyberos, & Colchos: Minio verò non ei quod nunc fit ex plumbo & minij naturalis colorem ęmulatur, ſed cuius eſt è terrę profundiſſimæ latebris conquiſitio, loca diuerſa tribuit tametſi duo minij fecit genera, vt alterum per ſe naſceretur, alterum conficeretur arte. Vnde illa eius verba, ἐστὶ δὲ ὅπερ καὶ μίλτος ἡ μὲν αὐτόματος, ἡ δὲ τεχνική. Ad hæc Theophraſtus Cinnabarim memorię prodidit duram eſſe val-

Lapis ex tali fact9 conſtitutione uelut Cinnabari.

Per operationē ſiue per artem.

Sunt aūt duo minii gene-

de

de atque lapideam, quod ipse quoque testari possum, & oculis aduersantium planè subijcere. Milton vero hoc est minium & Ochram terræ nature speciem preseferre docet. quo loco etiam miraremur Hermolaum, si Dioscoridis Corrolarium edidißet, non emendantem errores Plin. quos voluit in sua, quam ediderat Pliniana castigatione defendere. Cęterum duos Cinnabaris modos tantummodo citat ipse Theoprastus nullam habens mentionem draconum, & elephantum sanguinis, quem Cinnabaris nomine citat Plinius, & quem ante Dioscorides exploserat à vera Cinnabari differentem, quam (vt opinor) voluit Bucasis, vel quiuis alius antiquior imitari, & minimè potuit, colorem quadam ex parte non ex integro consequutus: nam factitia Cinnabaris in fronte suum ruborem naturalis in recessu gestat splẽdidiorem multo, & quod sanguinem repręsentet magis, vnde ortum habuerit opinio elisi sanguinis ex pugna draconum & elephantum, siue historia fuerit eius rei origo, siue fabula. Adde quod Cinnabaris naturalis cum aduritur flamma eius illustrior est atque syncerior, nebulosior factitiæ, ex cuius rogo nihil restat. Restat ex eo, quam natura peperit, in qua videas uiui argenti scintillare micas, in factitia quasdam quasi lineas crebriores hydrargyri: neque enim separauerim viuum argentum ab hydrargyro Plinij more factitium hunc, illud natiuum

ra alterũ sua sponte naicẽs alterũ artificiale.

tiuum arbitrantis contra Dioſcoridem eodem ci tat nomine, tam quod factitium eſt exminio, quã quod natura bifariam parit, dum ex argentarijs pendet ſpeluncarum fornicibus, vbi concreuit in guttas, & dum è fodinis etiam per ſe colligitur. Proinde magnus (vt mihi videtur) hinc deprehenditur Plinij error, ab alijs etiam aliquando taxatus, quippè qui ſecernit in duo genera, quod vnum eſt duntaxat è lapide illud fluere arbitratus: eius enim vt inquit vomica liquoris ęterni, quod rerum omnium venenum ſit, hunc autem aliunde proficiſci ratus, ergo apud Dioſcoridem, & alios boni nominis ſcriptores hydrargyros eſt idem quod viuum argentum, apud Plinium non idem, græci ſiquidem illud aquam argenteam nuncupauerunt, ab aquę & colore & fluuido liquore, latini de ipſo motu uiuum appellauerunt, ſibi quoque ipſi non ſatis hac in re conſtare videtur. Idem Plinius cum hydrargyri nomine vſus ſolo inaurari dicat argentum, ſatis enim prodidit non diferre illum à viuo argento, quo v tuntur ſolo fabri, cum aurata vaſa reddũt ex meris argenteis. eodemmet etiam vtebantur (quis neget?) ij, quorum meminit Vitruuius in ſeptimo: ſcribit autem fieri viuum argentum ex marmoreis fragmentis cum id colligunt artifices, poſtquam reſedit fumus ignis, vapore ſuſcitatus, & eodem pariter vti eos quis dubitat? qui non modo ex minio & marmore, ſed ex me-

tallis

tallis omnibus eruũt. qua in re ſuperatur etiam à poſteritate vetuſtas, nunc enim ex omni metallo, nec difficillimè quidem extrahitur ſiue argentum viuum, ſiue hydrargyron malueris appellare, nec ex metallis modò, ſed ex metallicis rebus complurimis; vt ex eis præſtetur occaſio demirationis, quod Galenus vir tantus in literis, tantus in experimentis verſatus ęſtimarit hydrargyron non naſci, ſed fieri, eius enim cum de poteſtate ſimplicium medicamentorum verba faceret, iſthæc verba ſunt οὐκ ἐστὶ τῶν αὐτοφυῶν φαρμάκων, ἀλλὰ τῶν σκευαζομένων. Cęterum nec apud Vincentium, nec apud Albertum, qui primi poſt gręcos, & arabas inter doctos viros huiuſcemodi rerum fecere mentionem, datur legere tam numeroſa quam nunc eſt rerum congeries, cuius vſus eſt apud auri confectores, & argenti. Octo enim ſi recte numeraui genera poſt metallorum naturam literis retulit Albertus, ſal, Atramentum, Alumen, Arſenicum, in quo concluſit auri pigmentum, quod & maxime debent eo vocari nomine: ſcribit enim ſic Vitruuius auri pigmentum quod arſenicon gręce dicitur, foditur ponto, Dioſcorides eius vir ſeculi non eius id eſſe bonitatis voluit, ſed pallidius aurei vero coloris, & primæ bonitatis quod in Helleſponti Myſia naſceretur, vno tamen & auri pigmenti, & arſenici vocabulo eſt vſus, quo etiam poſt

Non eſt ex ijs medicamentis, q̃ ſua ſpõte, naſcũt, ſed ex ijs, q̃ cõficiũt.

Vitruuium vsi sunt & Celsus, & Plinius, tertium genus quod album sit, & arabes, latinique medici, & Albertus retulerunt, nec defuerunt, qui non album sed medij coloris dixerint, qui si de ipso voluerunt intelligi, quod prodidit Albertus sensu repelluntur, ne dum authoritate. Ad hæc Marcasitam citat Nitrum tuchiam, quamquam ea non est apud illum opus naturę, sed artis. Marcasitam verò cognitam priscis adhuc (vt dictum est) non inueniri nisi ea sit, quã Dioscorides & Galenus Pyritem vocauerunt, ferturque acceptam Democrito inueniri eas & aureo, & argento colore, & ęreo, addo & stanneo, & plumbeo, tametsi pyritem illi æream in medicaminibus designare videantur, Tuchiam vero pro Cadmia sunt qui reponendam voluere, vltimo loco electrum citauit Albertus, quod tamen si natura id peperit inter metalla reponendum, si ars eduxerit, non est inter ea, quæ de speleis profundissimis eruuntur numerandũ. At eo sunt numero nunc ea quę foßores in lucẽ proferunt ad parãdum aurum, vt vix queas par uo temporis spatio recensere: nam præter album illud arsenicum, cui à Chrystallo fecere nomen, & tuchiam, quę tametsi quibusdam etiam Gręcis hoc citetur nomine, Cadmia quę dicebatur antiquitus multa sunt genera marchesitæ, quarum fortè non meminere, multa quoque calchanti genera vt antè narratum, ignota priscis, mul-

ta

ta etiam ſulphuris. Adde etiam multa talchi genera, multa quoque antimonij apud antiquos nuſquam citati, & ſi quidam ſunt auſi ſub ſtibio reponere; nulla (vt puto) ſiue authoritate pręclara, ſiue valida ratione. Ad hæc multa aluminum genera, quę nec voce, nec effectu prodit antiquitas faciendo tum auro mirum patrocinantia, prodam nunc literis, quod ante paucos dies experientia didici, oſtentatam mihi fuiſſe ferrugineam Cinnabarim, cuius apud antiquos cùm nulla ſit mentione vſum quidem fuiſſe crediderim, eam non inuentam quidem à me, nec quęſitam affirmo: quis enim inueniet quod non quęritur? quis autem quęrat quod in natura rerum eßе nunquam audiuerit? illam certè reperi multis coniecturis ſub Cinnabari, ſi vlla eſt, ſub re metallica reponendam, pondus ei graue, ſubniger, cinereusq́ue prima fronte color, qui ſi teratur, permanet: ſi aduratur, ruborem oſtentat. porrò ſulphuris, quod eſt in ea pars cęrulea cũ flamma diſcedit, primùm, deinde quod eſt viui argenti prorſus euaneſcit, reliqua ſulphuris pars pertinax eſt, & flammę contemptrix: ſi verò mergatur liquidis conſumptricium aquarum vaporibus, contrà fit. Nam portio ſulphurea magno impetu ſoluitur in aquam, tãtùm abeſt vt igneo reſiſtat liquori: reſiſtit autem viui argenti portio, quę minimè abſumpta in fundo vaſis candida reſidet: rem miram narraui, quam, vt conie-

cto, non nouit vetustas, quæ & si aurum ipsa moliebatur, vt anteà dictum, paucioribus rebus tamen est vsa. Preterea calcinatione (vt Alberti vtar verbis) sublimatione, destilatione, cęterisque actionibus quorum vel nulla prorsus, vel non explicata priscis auri confectoribus disciplina multa nostræ tempestatis artifices moliuntur: eis enim datur eodem authore elixirim, quo nomen idem ab Arabicis scriptoribus mutuò perceptum, medicinam latini exprimunt; ita penetrari cõstat priores metallorum species, vt eas corrumpere queat sic, vt relicta solùm communi materia, non propria resultet artis molimine, metalli diuersa species. Idem vasa pertractans artificium, tingi posse docet, quodcumque vis metallum in auri colorem, atq; (vt eiusmet propria referam verba) fortè pulchriorem, si fuerit nobile elixir, in quo nihilum errauerit artifex. hoc autem ex loco faciliùs artem tueri possent, qui essent vnam tantùm in metallis formam defensuri, nec omnino sine tutela maneret, qui plures tueri vellet formas, non contentus eis, quas Albertus admisit: eius enim rationibus in aduersum cogitatis responderet, non se se quidem eas perfectas, sed quodam modo inchoatas aßerere, quas ille admisit in prima rerum generabilium, corruptibiliumque materia. Verùm isthæc subtiliora & sunt, & habentur, quàm vt videantur hoc loco pertractanda; tantum huc

sint

ſint allata, vt non ſolum varias tuẽdæ artis vias non deeſſe cognoſcant vulgi ſententijs obligati, ſed plures etiam adeſſe, quàm quibus ſint vſi veteres artifices; multoq́ue facilius compeſci queant qui artem auriferam ſine ratione valida deturbare moliuntur ſua ſede, quam pridem & legitimo titulo, & longa temporum prçſcriptione, poſſedit: poſunt enim ex ijs, quæ diximus, didiciſſe, non vno tantum, ſed multis modis, aurũ fieri poſſe multoq́ue commodius, quàm ſit ſeculis anterioribus factitatum: nam & eorum, quę antè nota erant, fieri compotes queunt, & artis longo vſu creuit induſtria: ſubindeq́ue verſantibus eandem rem præclaris ingenijs prodijt ſolertia: quapropter deſinere iure debent à calumnijs importunioribus vituperatores chemicę facultatis, qui tametſi in eodem numero non ſint ſubtiliores naturæ, cauſas teneant, nec earũ capaces rationum quas philoſophi peracutè veſtigarunt, nihilominus nequeunt, inficias ire unicuique rei veſtigium pro ſuo modulo, non deeſſe bonitatis diuinę, quę ſuas effundit dotes, easq́ue arte poſſe roborari, vt ſimilia pregignant: nequeunt item experimenta negare non ab ſimilia veluti odoris parui longiſſimas afflantis intercapedines fermenti modici, maſſam farinæ ingentem in ſublime tollentis; Magnetis abſens ferrum ſibi coniungentis, echeneidos animantis vaſtiſſimis nauigijs afferentis moram; parui vaporis infecti,

fecti, quo multa hominum millia pestilentia tabe fiunt: cur enim si quę narrauimus contactu ipso & (vt sic dixerim) quodam quasi aspectu virtutis, & potestatis mutant res, ducunt, atque reducunt, quę ni sensu ipso deprehensa fuissent, mortalium quispiam non putauißet antea: cur negauerint mutari nequire metalla, cũ sensus adstipuletur, nec ratio reclamet? cogitẽt quęso, num quispiam vnquam hominum suo studio, suo quoque labore particulatim potuerit perdidicisse, cur magna Carinę moles à paruo piscicu lo detineatur immobilis? cur ingens farinę congeries modico sustollatur fermento? cur minimo rei odoratę suffitu tota domus abundè flagret, ue stesque renideant? cur ferrum nulla machina protrahatur, & in aere pendeat præsente magnete? Cur tenuis inuisibilisque vapor potestatem habeat regiones cum habitatoribus inficien di, afferrendique perniciem? Nam quanquam plurima sunt disputata de qualitatibus primis, de intermedijs, de proprijs, de supremis, de imis, de ignotis, vt ad occultarum rerum huiusmodi cognitionem philosophi peruenirent sic, vt quot capita fuerint, tot penè sententias legamus. Nihil tamen aliud, quo vtcumque quiescere queat animus, inuentum est ad hanc diem, quàm quòd res cui id tribuitur ea sit, quę dicitur rerum mu tua, amicitia, inimicitiaue, atque vt Gręcis dicebatur sympathia; quę demum sit abstrusa, quę
dam

dam natura rerum & indeprehensa, non secus dicendum, cùm modico, vel vnius vel plurium herbarum succo mobile fluidumque argentum sistitur, & obdurescit: cùm item hydrargyros alioqui solam ad ignis potentiam prorsus euanidus vel in argentum vel in aurum vertitur: aut cùm salis & aluminum tenuissimis grumis, aut diuersis olei aquarumve generibus, aut rebus aliis vulgò non cognitis id fiat, si quidem vt ars omnibus eiusmodi tam est eius lata & circumquaque protenta consideratio, nihil elementarium, nihil eorum, quę conflata sunt ex elementis, prętermittit componit item, disiungit, copulat, euellit, susque deque vertit, quod suscipit pertractandum, vt variet, vt nouet, vt perficiat, quod vel subterraneis in specubus, vel in terrę superficie comperit ad rem, quam sibi pro posuit absoluendam. fuit apud theologos disputatores quęstio, Creandi ne, hoc est ex nihilo quicquam faciendi, potestatem soli Deo propriam & assignatam omnipotentiæ diuinæ communicare creatæ rei posset ipse creator? & sunt pro alterutra opinione olim dictæ sententiæ. sed vtcumque de creatione statuatur, nulli dubium communicatam non eße aut naturæ, aut arti potestatem ea maiorem, qua quicquam priorem amittit formam, & posteriorem admittit: nam quod natura centum annis fieri dicitur, arte fit vnius horæ dimidio, & sæpe in horę parte contesima. Vi-

di ego monstrante amico non semel, minus decima parte horæ disiÿci metallum, sic, vt sulphur alta petierit, hydrargyros ima: vidi prioris metalli forma prorsus abolita, subitò nouam idest auream solertia artis imponi; non sic natura sola, hoc est artis beneficio destituta facit, non ita vetustas fecit, vt ex antiquis libris est planè perspectum, sed opus erat longiore subselio; imitati sunt, & planè sunt ęmulati naturam posteriores, cùm fiat singulis diebus perspicuum celerrimè in sanguinem, carnemq́ue cibum conuerti, siue per coctionem, siue quouis modo aliàs: nã variæ sunt ab antiquitate, de nutricatione dictę sententię. vnum tantùm hoc loco tetigimus modum præcellentem quidem metalla mutandi: alios superioribus disputationibus indicauimus, quos quoniam suprà tractauimus, repetÿße longiùs minimè conuenit.

IOAN. FRANC. PICI MIRAND. DOM. Concordięq; Comitis

DE AVRO AD CONIVGEM LIBER TERTIVS.

DE ANTIQVIS EXPERIMENTIS in auro per artem chemicam faciendo, Cap. I.

GIMVS primo libro de auri æstimatione, monstrantes, nullam causam inueniri quę sit efficax ad persuadendum, tantum fieri debere aurum, vt res vniuersas metiatur, secundo varijs allatis opinionibus diuersæ facultatis authorum, subinde probauimus ex principijs philosophiæ, theologis etiam adstipulantibus, arte posse aurum fieri. Tertio quod habemus in manibus & antiqua & recentiora experimenta pertractantes, & factum fuisse, & fieri etiam identidem aurum conuincemus: subnectemus quoque de vsu monita saluberrima, ne in abusum & dedecus procliuis lapsus fiat. Certissimum porrò con

stan-

stantissimumque est, & consensu publico firmatum fuisse, aliquaudo effectum aurum, & arte, & industria hominum, atque vt ab antiquissimis repetam primum hominẽ, Vincentius Bellouacensis magistrum artis posuit, vt inter initia diximus, & per illi proximos perque Mosen ad apostolicum Dominicum & sua tempora peruenit Grȩcis proditur, quod etiam indicauimus non alia de causa nauigaſse in Colchidare gionem argonautas, nec vt poeticæ fertur Iasonem ex Actæ regis domo vexisse in Græciam Phryxi pellem auream, sed librum ex arietis pelle confectum quo noscebatur quibus modis per artem chemicam fieri aurum poſset. Proindeque non iniuria priscis illis phryxeum vellus vocatum esse pellem auream, propter auri faciendi potestatem. Videri hoc & in vulgatis & in reconditis libris facilè datur, nam apud Suidæ monumenta latè commendatum idest po steritati in elemento paucis autem & suboscurè apud Apollonium in secundo argonautico, vbi canit phryxeum vellus, à Mercurio positũ esse aureum. Quo in loco Grȩcus enarrator scribit Mercurij contactu pellem arietis aurum effectam, quo quid expressius chemicæ fauere arti potest? eius enim ea verba. τῆ ἐπαφῆ τοῦ ἑρμειοῦ τὸ δέμας τοῦ κρίου γένεσθαι χρυσοῦν. Clarissimè verò Charax non tam historia quàm philosophia nobilis prodidit memorię, pellem ad

Attactu Mercurij corpꝰ arietis fieri aureũ.

quam

quam nauigarunt argonautę nō arietis animantis habendam sed methodum fuisse confectionis auri μεμβράνῃ, vt ille ait περὶ ἀλκμένην, hoc est membrana comprehensum. idipsum citat Eustathius in Dionysij Lybici geographiam. Quid? quod & in prouerbium cesserat Grecis vellus aureum; cùm quispiam de rebus vilibus preciosas conficeret, sub inuolucris etiam fabularum non solùm occuluerunt scriptores antiqui scriptum dogma confectionis auri comprehensum esse arietis membrana, quæ in domo Regis Aetę custodiretur, sed modum etiam indicatum voluerunt, & Methodum subsignatam, Draconis & Mercurij nomine, si quidem notissimū apud artis chemicæ professores viuum argentum, & Mercurij nomine & Draconis etiam significari vocabulo. Proinde confectū dici aurum Mercurij contactu, & Draconem peruigilem positū ad aureæ pellis custodiam volunt: scriptum etiā legimus in Orphicis versibus de raptu velleris aurei fuiße sub arbore, quę phryxeam pellem sustineret pratum in quo multa quę sistendo viuo argento conducere creduntur, apertè cernebantur. Nec solùm fructices, & olera, sed calcantum, idest atramentum non calachanton, siue etiam psalachantan, vt à re metallica dispesceretur herbarum vocabulum: itaque non vno tantùm loco fabulosam pellem, sed librum, quo ars aurifera doceretur velleris aurei nomine signa-

De Alcmena.

gna-

gnauit antiquitas. Nec abest à similitudine veri penes vetustatem Chrysopœæ, id est faciendi auri scriptas compositiones pellis aureæ, & agni vel arietis aurei nuncupatione notatas. Vnde illud Ouidij Poetæ, arboris aureæ nomen par est effluxisse, quoniam ex arbore fructus expromuntur, vt ex compositione descripta parantur effectus, qui sunt in votis, & illud quoque spectare huc videtur furtiuæ deuehat aurum pelliculæ. Nec defuere qui Tantali quoque diuitias tulerint acceptas chemicæ componi descriptæ in pellibus agni: vnde sit & Pelopis filij, & Pelopidarum regnum longè, latéque, propagatum, vt hinc absonum visum non sit quęsisse Thyestem natu minorem Pelopis agnum, hoc est in agni pelle faciendi auri cõpositionem exaratam, quam in arcanis habuerit natu maior Atreus, extorseritque Thyestes ab vxore fratris cognitę stupro ex quo & odia & cruentissimæ cœnæ tragœdiæ meminerunt huius rei, quanquã obscuro velamento & antiquissimi poetę, & Cicero, & Seneca, & Papirius suprà quoque nobis proditum est, Callisthenis authoritate, non ex velleribus ouium aut vectigalibus, verum ex metallis extitisse diuitias pelopidarum, sed remotissimis etiam sua vetustate rancidis. Non immoremur à Phrygibus & Græcis ad alias nationes propagata est ars, quam maximè coluerint Aegyptij studio sapientiæ deditissimi, apud

quos

quos Dioclitiani tempestate tam publica fuit auri faciendi facultas, quàm agri colendi, quam sic ad Constantini tempora sua cum authoritate productam fuisse proditum est, vt eo tempore philosophus Michael Psellus græca lingua libellum de faciendo auro elegantem composuerit. Dicet fortasse quispiam, cur non extat ars ipsa, quæ publicè quondam dicitur extitisse? Dicam ego (vt omittam plurima quę respōderi possent) cur non extat ars purpureę tingendæ vestis, nō in Tyro solùm, & Sidone quōdam celebris, sed in toto terrarum orbe decantata? nusquam hæc est, sed nec ostreum illud cuius ex sanguine color parabant apud artifices agnoscitur, faciendi auri materia in promptu est, & facultas adest pluribus in locis, etiam si in Aegypto funditus periisset: ceterùm nec latio defuerat antè uia conficiendi auri, extat .n. Plinij testimonium trigesimo tertio naturalis historiæ libro, qui docuit vnam esse faciendi auri rationē, ex auri pigmento, quod in Syria fodiebatur pictoribus in summa tellure auri colore. Iussit inquit Caius excoqui magnum pondus, & planè fecit aurū excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentum sentiret, notam rem Plinius prodit ex solo auri pigmento, factumque dicit aurum per artem, cuius fortaßè potuit esse testis oculatus: Vixerat enim superiorum Cæsarum ætate, & non solùm vsque ad Caij peruenit imperium, Nec ad Claudium

tantunmodo, qui post Caiũ regnauit, sed ad Vespesianum. Militauit enim cum Germanico Cæsare, res ab eo gestas memoriæ mandauit, Claudium quoque filium eius, qui Caio ex Germanico fratre nepoti suffectus est in principatu, Messalinamque ei assidentem dicit se uidisse, dum publica ederet spectacula, sub Nerone quoq; scripsisse illum Plinius Iunior affirmauit naturalemque historiam Vespesiano inscripsisse, titulus eius indicauit. At sensit Caius detrimentum, fortaße in causa fuit minor copia quàm oportuisset, & maior impensa nauigandi conuehendique Romam auri pigmentum sensisset is forsan emolumentum, si tanta ei moles astitisset, quantam in Carmania reperiri scripsit Onesicritus, sensisset si Aegyptiorum sita percalluißet, quæ Dioclitiano cuius suprà meminimus fuere formidini scriptum est in Græcorum monumentis. Dioclitianum Cæsarem cùm Aegyptios inhumanè crudeliterque afflixisset, veritus ne arte faciendi auri, qua pollebant reparatis diuitijs ausus sumerent rebellandi, iussisse libros omnes chemicę facultatis conquiri atque comburi. Potest id videri apud Suidam in decima elementi collectanea post Dioclitianum tãta fuit non ex auri pigmento, sed ex arena aurea faciendi auri vis, vt publicè id fieret ab ijs, qui artem tenebant. Dummodo scrupulos quosdam aureos Cæsari penderent, qua de causa duę illę priores in Codice Iu-

isinia-

ſtiniani titulo de metallarijs poſitæ ſunt leges. Hæc arena Chryſamos Græcis nuncupata dicta eſt, & Hiſpanis & Latinis balux, id apud leges ciuiles & apud Plinium ſatis apparet, vt ne loquar de ridiculis, vocū harum balaca & Chryſamos gloſematibus Accursij. Quidam noſtri temporis vir alioqui diligens & eruditus non Chryſamo ſed Chryſommon legendum putat, idque vas interpretatur, quo funditur aurum, ſed Chryſale illi nomen eſt. Vaſi etiam apud Plautum, & tribus nunc inuerſis litteris vulgò profertur, Chryſamon vero omni procul dubio legi debet, hoc eſt auream arenam, quæ quidem non fodiebatur, ſed colligebatur ex maris littore, & ex ea miſtionibus quibuſdam parabatur aurum. De hac duæ illę priores leges decernunt, reliquę de fodinis intelligendæ, quod ex uerborum ſerie, & ex diuerſitate vectigalis, ſiue vt Lex ait, Canonis deprehendi facilè poteſt. Nam chemici ſcrupulos paucos, foſſores verò decimam partē Cæſaris ærario debebant id genus faciendi auri per chemicam. Primū ex ſeptem prodidit Pſellus docens arenam eſſe quandam maritimam, littoralemùe, quæ aurea diceretur à colore, & à quibuſdam arena aurea vocaretur, cuius hæc verba ἄμμος τίς ἐστι παραλία χρυσῖτις καλουμένη ἀπὸ τοῦ χρώματος, οἱ δὲ τοῦτο αὐτὸ χρύσαμμον ὀνομάζουσιν. Galenus quoque dum de poteſtate diſserit ſimplicium medicamentorum de terra

Maritina arena è qdā q̄ vocatur aurea à colore auri

uidelicet nominata. sermonem exorsus Chrysistidos, & argyritidos mentionem facit, mox de arena aurea loquitur, & quomodò aspectu lucrum coniectarentur, ex quantitate meminit, vt hinc etiam quoddam re ipsa inter balucem, & Chrysammon deprehendas discrimen, quoniam minima Plinio ramenta sunt eius auri, quæ baluce dicebatur. Chrysamos verò & si minutissimis constet granulis, ea tamen aurea non sunt, sed aureo colore, & aurũ inde multa coctura, varijsque mistionibus parabatur. Alioqui non ita paucis constitisset metallarijs Cæsaris adnumerari, ex hac ipse aurum extrahere docuit Psellus, & quinque vel sex alias confectiones literis prodit. Multa tamen obtestatione professus, id se facere quasi coactus honesta quadam vi, vnde illa eius verba, ὁ δέσποτα ὁ ἐμὸς δυνάστης ἡ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τυραννίς. Ad

Dñs pfectus aīæ meæ Tyrannis. hæc Alberti testimonium extat experimentis, quæ legerat nixum fieri per artem aurum posse, vt pote qui vulgato illi atque legitimo profato (sic enim par erat) assensus fuit, vnicuique in arte sua perito credendum esse. Quid? quod non aliorum tantummodò sed propria etiam duxit in medium experimenta. Nam de viuo differẽs argento, vbi substantiam id esse dixisset materialem omnium metallorum, in quo virtute sulphuris digerentis, & inurentis conciperetur, & argenti & auri partus instar humoris menstrui mulierum, subdidit id cum ad speciem incipit ac

cedere,

cedere, glandulis hærescere primùm, deinde paulatim constare atque conuerti. Vidit hoc Albertus non in terrę speluncis abditisque naturæ secessibus, neque enim eo sese vnquam penetrasse cum fossorum caterua refert, sed vel domi vel sub diuo, alioqui nec ocium illi fuißet impendentibus montium ruinis id cõspicari. Neque.n. tã excors, tam oblitus sui, vt in imo barathro mersus tam diu morari uoluisset, nulla luce fretus, parua spe reditus, vt eßet testis Hydrargyrij, sulphurisque nuptiarum, quæ fortè centesimo quoque anno celebrantur, vt pernosceret quo modo terris in cubilibus fierent: extat enim Arnaldi philosophi & medici nobilis testimonium, atque experimentum litteris proditum, apud legalia monumenta, & additamenta, Gulielmi, qui sibi speculatoris obtinuit cognomentum, scribit enim Arnaldum ipsum, qui miris ibi laudibus extollitur, virgulas auri quas confecisset Romæ omni probationi sumbisisse, idque in titulo refertur de crimine falsi, nec est verisimile omissam aquam, qua excernitur aurum ab argento certissimum probandi auri, & numeris omnibus efficax argumẽtum, si tamen eius vsus ea tẽpestate fuit: sed certè ignis non defuit probatio, in quo si exuratur septies, ficticium aurũ euanescit, vt proditum est ab Alberto, qui tamen fuit Arnaldo satis antiquior. sed vti Balearicum Raimondum sileam multis operibus nobilem,

alberto coloniese

bilem, priusquam ad nostræ tempestatis viros deueniam, referam testimoniũ Coloniensis Alberti ex ordine minorũ de se ipso. Is enim cùm scripsisset uolumen de quinta eſsentia specierũ sublunarium, & quot modis à singulis fermè rebus extrahi posset, ad nexuit se potuisse, modo voluisset ostendere quibus tandem ex doctrina ijs peruenire daretur lectori: vt in ictu oculi metalla imperfecta mutarentur in argẽtum, & aurum, eiusque rei sententiam reuelatam sibi asserit modo intellectili, cum retineretur in carcere vetari, aut se ne penderet eam ex sui oris decretis contestatus, vt ille ait communibus euangelicis viris quo nomine ordinis veras Sãcti Francisci subuentos institutis appellauit, ne maligno dæmone instigante prolabantur in alchemicas operationes, quoniam philosophorum nemo suis in libris veritatem aperuit, sed obtexuerit in parabulis incomprehensibilibus proinde nõ dari, vt ad sublimia illa chemicæ facultatis arcana perueniat quispiam, nisi per altissimam contemplationem vitamque sanctissimam, qua mẽs eius Deo coniuncta fuerit, quod paucissimis asseruerat eſse conceſsum.

DE

DE EXPERIMENTIS NOſtræ tempeſtatis in auro conficiendo ubi multa de præcellentia chemicæ facultatis. Cap. II.

CErtiſſimum eſt non auribus modò, ſed oculis, & multorum, viuentium, & meis etiã comprobatum, ætate mea factum eſſe per artem metallicæ conuerſionis, & argentum & aurum ſepiſſime, nec vna tantùm compoſitione, ſed plurimis: nec moueor ad id comprobandum voluminibus paulò antè lectis à me, & dicatis Leoni Pontifici Maximo, quæ veram artem indicare videntur: tantumq́ue ab eſt vt abnuant experimenta, vt authorum alter qui ſcripſit carmine librum ſic exorſus ſit.

Auriferam paruis animi pro viribus artem,
Quæſitam nobis, & longo tempore partam.
Atque ita ẽt aliã Chryſopœiã clauſerat de ſe
Canens. . . . . ſic alter Iaſon
Aurea fælici deuexi vellera colcho.

Nam poetis facilè veriſimile ſcribitur pro vero tantoq́ue magis, quod ille poetarum more ſcribere ſe ſatis prodidit in calce prioris illius voluminis, cum de portis cornea, & eburnea fecit

mentionem: hiſtoricorum etiam multi non ſunt hac in cauſa inter oculatos teſtes habendi, qualis ille mihi videtur. qui ſcriptum reliquit in ſuo quodã magnæ molis volumine tres vel quatuor compoſitiones ſiſtendi mobilis argenti, & auri conficiendi, iſthæc enim miſſa faciamus. Referã verò primùm quę mihi ſunt auribus, deinde quę oculis compertiſſima, obijt ante paucos annos Nicolaus Mirandulanus ſacerdos ex minorũ ordine ſenex nobis notus atque integer vitæ ſceleriſque purus, ac pręterea multæ abſtinentiæ multæ ſolitudinis, & qui viuus mortuuſque apud ſuos ſodales magnę ſanctitatis eſt habitus, & diuinarum particeps reuelationum, quarum nonnullas ad me in Germaniam per te coniunx miſſas recordari facilè potes, & prædictum etiã bellum, quod ſua Iulio Pontifice Venetis illatum eſt. Is & Bononiæ argentum & Carpi aurum ex arte fecit multorum teſtimonio, fecit & Hieroſolymis vbi multos annos religionis gratia moram traxit præſes ſui ordinis viris, ibique ſeſe aurum feciſſe, mihique id ore ſuo retuliſſe, viuit ad huc, qui conteſtetur narrauit etiam mihi nuper Antonius chirurgus Mirandulanus eius ex fratre nepos, patruum ſibi libere ingenueque confeſſum aurifaciendi artem percallere, librumque manu ipſius ſcriptum diuerſis de rebus oſtendit, in quibus & ratione, & ſocij teſtimonio, & duobus etiam experimentis cõperi

auri

auri faciendi artem, ibi quidem ſibi notatam. Alijs vero multarum interpoſitione rerum ſub obliquis etiam ſermonibus planè diſſimulatam. Prætereafuit inter mortales ætate noſtra Apol linaris ex ordine prædicatorum ſacerdos boni nominis, qui non dubitauit amicis affirmare ſe ſe modos plus viginti conſtanter tenere, quibus verum aurum conficeret. Nec aliud ipſi, peractis quæ ad religionem pertinebant, vbi ſe ſe libentius animi cauſa verſarent, habuerunt, quã in nouis inuentis conuerſionum metallicarum; rati non ſine ratione ea communi vſui prodeſſe magis, quam ſingulis diebus in literarijs verſari prælijs altercando. videbatur enim fortaſſis philoſophiæ id eſſe proprium, & medicinæ, cuius antea profeſſores fuerãt. legerant apud Ariſtotelem vnius rei generationem alterius eſſe corruptionem, id vero non in vniuerſum ſed particulatim fieri legerant etiam elementa miſceri, & quæ de ipſis coaleſcunt elementis permutari. Norant Deum & naturam nihil feciſſe fruſtra compertum habebant hominem naturæ inferioris principem conſtitutum, cuius ingenio fieri per naturam poſſet, quod nunquam fieret ſponte naturæ, ſi ea eßet hominis ingenio deſtituta, hoc in inſitionibus arborum, in pictura, in medicina, in omni ferè vitę munere, ſi cõſpicuũ erat, cur eſſe deberet obſcurum in metallis, adeo magna vinctis ſocietate, vt aliud ſępe numero

delite-

apollinare

delitescat in alio, spectare huc solertium naturam ingeniorum debere norant, vt contenta nõ sit generatim solum, & in communi res naturę cognouiße, sed aspirare suapte sponte ad notitiã, quę per partes insinuetur, sensuique subijciatur, disputationes Cyclicas in incerto vagari, & qui eis nimio plus sese dedũt suas imaginationes pro veritate colere solere, at sensui patere, & hominum publica consensione firmari, ex arte chemices prouenire posse apud humanam societatem magnum & præcellens emolumentum, quo mortalium multifariam succurratur egestati quandoquidem inuenta esse plurima remedia vulnerum & morborum ex olei diuersis generibus cõfectis arte, vt loquitur vulgus alchimistarum, ad quos, Mesues medici sententia, remittuntur ij, quibus salubris olei plurimus vsus expetitur: nec non alexipharmaca plurima quæ de multis rebus inter sese mistis, multaque coctura depẽdeant ab eis parari tam rudes quam erudit cognouerunt aurum postremo conficitur, cuius copia quandoque misera pauperum egestas leuata est. sed vt ad experimenta vnde videor digressus, redeam; scriptum erat Romæ publico in templo, nescio an clade recenti dimotum fuerit epitaphium auri ex plumbo collectori, fuit ante paucos annos Venetijs, qui publico multorum nobilissimorum uirorum testimonio, ex re parunla, quę nec piperis grani quantitatem excede-

conuersio-ne del piombo

del mer-curio

cederet, magnum satis auri pondus ex viuo argento confecerit: fuit in ditione mea qui tribus testimoniis ex re triticeum granum ęquante viui argenti vntiam, verterit in probatissimum argentum; atque vnum ex his, qui viderunt cũ alloquerer, ab eo audiuisse quidem diligenter cõuersionem inspexisse rei, colorisque cinerei fuisse medicinam, qua confecta est transmutatio. Venio ad ea, quæ nostris oculis citra velamẽ patuere. viuit ad hanc diẽ vir mihi notus, & amicus, qui plus sexagies suis manibus ex rebus metallicis aurum & argentũ confecit me pręsente, nec vna tantum via, sed multis id est assequutus. vidi etiã in confectione aquę metallicę, in qua nec argentum, nec aurum, nec item sulphur, aut hydrargyron auri principia ponerentur ex insperato argentum, simul & aurum generatum fuiße, sed non ea quantitate vt frequentari posset, minus enim lucrum quam impensa. vidi quoque, vt inter operis initia prodidi, sæpenumero & argentum & aurum progigni, seorsumque illorum effusa grana & in argento non parum auri delituisse. vidi aquarum vi ex ære argentum minimum tamen extrahi. Atque vna hæc est, vt ante diximus, auri, argentique faciendi ratio, sed non multum extimanda, cum ex imperfectioribus metallis id, quod inest perfectorum eruit, cum verò non ex metallis, sed metallicis rebus fit aurum, maior aliquanto paratur vtili-

tas:

tas: sed rem hanc vt veram ita variam sæpenumero contingit experiri, est alius, vt existimo, inter viuos adhuc, neque enim constat illum inter eos versari desiisse, cui quoties libuerit suis ex furnulis promitur aurum, parua impēsa paucisque diebus, quod pro auro purissimo vendit publicis in officinis, artis & naturæ beneficio magis inuitatus quam egestate, quippe cui satis amplę sint opes, amplissimę uerò artis industria. Viuit ad hunc temporis articulum nisi paruo antea diem obierit interuallo vir, cui nō desunt opes ad tolerandam personæ seminobilis conditionem, cuius manibus æs vidi conuersum in argentum, & aurum quodam succo, siue herbę, siue fructicis, & igne præpotenti vim suam in id metallum adigente. Non desinam referre, quod mihi narrauit inops quidam se se per quietem aßequutum, atquę opere mox idem comprobauit is dum anxius esset animi, nec satis intelligeret quo se verteret pro tolleranda fame premebatur enim annonæ caritate maxima, premebatur ære alieno, premebatur ingenti numero filiorum, se se tradidit sopori, conspexitque cælitē quendam catalogo sanctorum adscriptum, qui faciendi auri artem per ænigmata docuit, deinde aquā subindicauit, qua vteretur ad aurum conficiendum, ea ille vsus aurum fecit, primum ex se se, non tamen magni ponderis, sed talis tamen vt inde parauerit victum familiæ, ex ferro quo-

que

que bis aurum fecit, ex auri pigmento ter, vel quater, & experimento mihi fecit manifestum, auriferam artem non uanam eße, sed veram; ea de cã ęnigmata ipse paulo post animi gratia, ex a metris versibus exaraui, quorum nonnulla citaui supra, proęmiumque & epilogum adposui, vbi de eo, qui sit vere diues ipsis carminibus etiam disserui. Vidi alium qui duobus modis in verum argentum, cui mistum erat aurum verteret, viuum argentum vidi ex cinnabari quibusdam adiectis rebus excluso & argento, & auro simul aurum fieri simul argentum, vidi ex mera cinnabari olei cuiusdam simplicis admixtione aurum & argentum sed parui momenti; vidi sæpe hydrargyron, & qui erat ex plumbo & ære detractus, & in argentum, & in aurum transformari. Demum superioribus diebus & oculis hausi, & contrectaui manibus aurũ quod me inspectante factum fuit ex argẽto trium circiter horarum spacio nulla prius argenti facta vel in viuum argentum, vel in aquam conuersione, hoc est in primam metallorum materiam vt hinc ipsa reuincantur experientia, qui cum artem transmutandi metalli defendant, eos tamen calumnientur, qui contendunt id posse fieri, nisi prius ad materiam metallis communem redigatur id metalli, quod transmutatur.

com-

col ferro, a col Litarg- irio d'oro

COMMONITIO EORVM, qui imprudenter vituperant peritos faciendi auri, quibus præ alijs naturæ ſcrutatoribus philoſophi cõpetat appellatio Cap. III.

SAt iſthęc exempla ratione & authoritate multiplici communita, putaui fore, vti me ipſum, vt alios exercerem, tibiq́ue ſatis in parte facerem; & quæ ſcio eſſe certiſſima ad multorũ caliginem amouẽdam patefacerem. neque enim me continere potui, vt quępiam non ſcriberem, & tui cauſa, & admonitionis illorum, qui ferũt imprudenter ſententiam eorum, quæ non cognoſcunt. proinde precium operę mihi videbor feciſſe, ſi commoniti ſic fuerint a me, vti diſcant non contendere: deinceps & aſſerere, quæ ignorant ipſi, ſciri ab alijs non poſſe; &, quod eſt deterius, deteſtabiliusq́ue, vel criminis reos agere, vel tanquam ſuſpectos amentiæ prorſus exſibilare viros, qui artem auri faciendi vel ritè tentant, vel exerceant peritè, & quod eſt non minus cõmiſeratione, quam riſu dignum adſcribere maligno dæmoni, quod Deo omnis veritatis authori quod bonis ſpiritibus, quod naturæ, quod arti, quod induſtriæ ſit adſcribẽdum; Quid enim

eſt,

est, quod vertatur in dubiū, si potestas, & astus dęmonis ducatur in medium, an experimentis chemicę facultatis quispiam non imperitus sublimiorum, etiam non inscius litterarum eiusmodi vituperatores ita compescet, vt & partus earum matris, quo ipsimet nati sunt, sub ambiguo reponatur. Cum dęmon prauus potuerit in formam versus, non Amphitryonis, sed mariti, aut cuiusuis alterius compresisse matrem virum arbitratam esse, qui liberis daret operam. Nota est historia de conceptu & Macedonis Alexandri, & Seleuci regis, & longo post tempore Merlini, multifariaq; apud nostros theologos, & antiquiores, & neotericos, prodita literis succuborum & incuborum dæmonum; iisdem in rebus improbitas, atque fallatia, an & sanitas de arte medicina ducta calumniam patietur, cum sese immiscere queat dæmon, & afferre vel morbis vel vulneribus inuisilia remedia, & alia facere permulta, quorū & alij meminere, & nos etiam eis in dialogis, quibus titulus est strix, siue de ludificatione dæmonum, vt omittam Hippocratis principis medicorum decreta, quorum Apollo falsum gētium Deus author est habitus à vetustate multifariam oraculis elusa Dęmonicis, quæ decreta sumpsisse Hippocratem de templo Aesculapij concremato, supra iam diximus memoriæ proditum esse, eorum tamen decretorum apud nostros est vsus quatenus habentur

vera:

Commertio del demonio

vera: Quoniam omnis veri Deus maximus optimus primarius author est, proinde vituperatores discant reprehendi ab Aristotele, qui paucis inspectis ferunt sententiam. Discant apud iure consultos improbari vt inciuiles, qui iudicant tota lege non perspecta. Discant vehementer dãnari ab Anneo, & irrideri Claudium Cæsarem qui lites dirimeret vna parte tantùm audita; & sepe neutra: subinde condiscant fieri quidem aurum posse per experientiam sine subtiliorum cognitione litterarum: sed esse non posse consumatum numeris omnibus artis chemicæ professorẽ, qui naturalem philosophiam probè non percalluerit, & ad sensus experimenta deduxerit ea, quorum vaga consideratione torquentur plurimi, ea inquam tractata sæpe firmata, nunquam beneficio tamen experimentorum sæpenumero comperta. Cur philosophi nomen adscribam ei, qui philosophicæ auscultationis quosdam libros viderit, sed herbarum, frusticum, metallorum, lapidum, illorumque potestatis & cõmistionis, & conuersionis fuerit prorsus ignarus. Iustius ei competet appellatio philosophi, qui res primum naturæ generatim nouerit, deinde per partes sublunarium, subterrenorumque germinum vires percalluerit. vt hinc rerum inferiorũ concordiam, & litem, subindeque generationem, interitumque mente percipiat: conscendatque in admirationem diuinæ maiestatis, quæ homini nõ

solum

ſolum donarit, vt res abditas, & in viſceribus terrę concluſas agnoſcat, ſed eas etiam domi conſtituere queat eius ipſius munere & adiumento naturę. proindeq; multis nominibus iuuare mortales, & in corporis bonis, & in externis facile poſſit. Num qui hæc tenuerit tanto garrulis antestabit diſputatoribus, quantum corpus vmbrę corporis? quantum veritas mutabundis, & deſultorijs operationibus: nam ſi verbis antecellunt facta, ſi pręſtat facere grandia, quàm loqui; competet verius eiuſmodi viro philoſophi nomen, atque præſtantius an prætulerit ęquus rerum æstimator eum, qui rem demonstrat, ponitq́ue ſub oculos illi, qui tantummodo ſuis imaginationibus fretus, vel per communes dialectice facultatis locos, vel per metaphyſicas conceptiones ſibi quicquam ſapere videat̃, nunquam certus, ſemper anceps, ſemper in argumentis tranſlatitijs occupatus? huic certe ſophistę nomen, illi ſapientis antiquitas tribuiſſet, non reclamantibus Periſtateticis, quorum dogmata recidunt ad ſenſum, ex quo ſuas promere ſatagunt probationes. quo ſenſu chemicę facultatis periti ſpernentes eundem promunt in repugnantem aduerſarium ſibiq́ue parant ex illo victoriam: proinde neque temere neque ſine ratione propenſioneq́ue reperias dictum a grēcis eiuſmodi viros ſapientes eſſe eorumque decreta nuncupata ἀπόῤῥητα.

Abdita.

Apud Arabes vero ipſorum inſtrumenta etiam lutum, quo ſolẽt vti chemicę profeſſores, donata ſunt titulo ſapientiæ, tam rudes verò quàm periti nouerunt artifices, ab ipſis quos nominauimus edocti omnibus eis, qui organicas ſiue inſtrumentarias exercent artes, ante ſtare cum notum ſit, (quis eſt enim is qui neſciat?) inter homines, quibus cum viuimus multis iam ſeculis conueniſſe, vt aurum metiretur externa omnia, quæ peripatetici bona, ſtoici commoda nuncupauerunt, & quod eſt mirandum magis proprium corpus non parua pars mortalium diſcrimini mortis exponit auri conſequendi cauſa, vt impios illos ſuiq́ue prorſus oblitos præteream, qui animam etiam poſtponunt auro, quo certe & abutuntur improbi, & probi, ac bene morati vtuntur recte, quibus ſi cælitus demiſſum eſt, hoc rariſſimum munus, vt maximas eos gratias Deo & habere, & quoad fieri poteſt referre, cõuenit, ſic nulli omnino mortalium quantumcumque diuiti, quantumlibet præpotenti debent inuidiſſe.

SI VERE COMPETIT AB EXternis cuipiam diuitis appellatio eam peritis auri faciendi per artem chemicam iure competere. Cap. IIII.

CErte fuit apud antiquos, quis esset diues, & quomodo nuncupandus, non parua quęstio philosophis, oratoribus, poetis non intacta, unde ille de Crasso, an tu solus diues? Vnde alius, qui sola diuitem philosophia metitus est, sed & diuitem agri, & positis in fænore nummis diuitem. Pictæ quoque vestis, & auri diuitem, qui opinarentur non defuere; Qui vero diceret illum proprie diuitem, qui religione in primis imbutus Christi, deinde syncera sanitate polleret mentis & corporis, demum argēti, atque auri faciendi potestate præditus esset, neutiquam videretur improbādus? nam qui bonis animi pręcipuis caret omnino est pauperrimus, tātum abest uti sit diues, nec id ipsum nominis ei merito communis fiet, qui miseria corporis laborat, identidem semper egens optatæ sanitatis & qui securus belli non erit, pendebit semper à nutu principum, & qui peregrinæ vacat mercaturæ, aut latrones semper horrebit, aut iratum mare, & qui ruris opibus incumbit sæpenumero metuet noxiam

frugibus intemperiem, qui verò lucris inhonestis vacant & fœneratitijs mensis incumbunt, præterquam quod male audiunt bene institutis hominibus, proprio etiam sceleratæ conscientiæ morsu torquentur, si quo pacto inter diuites iure poterunt numerari, quando etiam paratæ ab atauis vsque diuitię poßunt eripi facillime, regna & principatus sæpe mutari nescit nemo, qui nouit etiam mendicatum victa carthagine panem, at eam artem, quæ in animo sani hominis est, quis abstulerit, quoad vixerit? quis prohibebit vbi vbi terrarum fuerit? modo ignis adfuerit, & certi non defuerint aut liquores, aut pulueres, quo minus aurum sibi non conficiat, certè quod multis hominum millibus, Germani, Pannonijque principes multis mensibus eruunt è montium speluncis profundissimis, quodque etiam vix triennio magno classe sibi parant hispaniarum reges cum è Bethycis & Lusitanis portubus oram soluentes atlanticos & indicos fluctus metiuntur, vt ignotas inuisant regiones auri feraces, id artis aureæ cõpos, & minori impendio parat, & maiori cũ lucro, paucisq; diebus vel domi, vel in hospitio considens paruo, etiam sæptus ministrorum famulitio, quam rem olim in eis, quæ ante citauimus aureis argenteisque ęnigmatibus carmine placuit significari.

Diues agri diues pictai vestis & aulæ.
Præcelsæ & regni nũquã est me iudice diues,
Nunquam etiam diues puppi si fretus hybera
Per mare atlantiacũ Boreæ cõtẽptor, et austri
Vsque coloratis gazas conuectet ab Indis;
Ille autem diues celso cui mittit Olympo,
A eternus genitor votis optare secundis,
Quicq̃d mortales possunt, cũ lumine recte est,
Imbutus fidei, sanamq́ue in corpore sano
Mentẽ habet, externis etiã, quæ commoda visa
Non bona Chrysippo rebus vallatur opimis.
Sed quãdo humani generis pars maxima se se,
Heu misera argento semper metitur & auro,
Ditior ille quidem, nunc passim creditur arca,
Qui plena fruitur, et abundat vtroq; metallo;
Acceptosq́ue domi nummos aliena remittit,
In regna vt numero, numerũ reserata tabella
Multiplicet, lucrisq́; nouis, noua fęnora iũgat,
Quæ princeps, populusq́; rapax p̃dent̃, et unda
Mergantur pelagi, & bellis rapiantur iniquis.
Hic mihi semp̃ erit diues, magis ille caminis,
Qui trahit è proprijs argenti pondus & auri
Annua centenę superet quod fœnora mensæ
Absq; dolo prauo, sine ui, sine fraude maligna
Impensa fretus pauca, paucisque diebus
Q d̄ lucrũ nequeunt reges populiq́;, nec hostes
Irati auferre, aut vasti inclementia ponti
Purgamenta soli, nam flauum vertit in aurum
Quomodocunque libet, soli sibi conscius ipsi.

vt satis appareat, quod attinet ad externa, illum facilè omnia tenere, qui tenuerit artem auri faciendi, vt in cassum Pandoram illam suam iactauerit antiquitas fabulosa; & ostentauerit
Cornu copiȩ. frustra suum illud κέρας ἀμαλθείας.

QVOD AVRVM, MODO FIctitiū non sit, quod nec licere uendi probabilius uidetur, sed factitium & syncerum deterioris nō sit inter medendū conditionis quā natiuum & fossile, sed sæpe melioris. Cap. V.

AFferret etiam is multum mortalibus intermedendum opis, modo ferat aurū, aut ȩgrotis, aut sanis emolumentum, si quidem omnibus qui prȩstantiores litteras nouere notum est aurum arte confectū, si verū sit, eius esset prorsus essentiȩ siue speciei, quantum speties communi vsu dignoscitur, cum eo auro, quod aut elicitur ex terræ cauernis, aut de fluminum colligitur arenis, & easdem illud habere ad communem vsum proprietates, quibus pollet aurum de fodinis erutum: metallicis eorum enim explosa sententia est, qui conciliare diuersas opiniones eò moliebantur, quod cōcedebant alterum arte fieri

ri poſſe, negabant alterum. Neque enim vnquã ſine ſuis qualitatibus ſiue ꝓprietatibus ſeu mauis dotibus inuenitur natura corporea, nec in cognitionem alicuius eſſentię, ſi naturã ſequimur peruenire unquam poſſumus eis abolitis dotibus. Proinde cenſuit Ariſtoteles eaſdem ipſas conditiones, quæ quanquam multæ & variæ vno vocabulo συμβεβηκότα hoc eſt accidentia nuncupauit, ad cognoſcendum id quod eſt, videlicet rei naturam, nos iuuare: ſi vero aurum arte confectum eandem teneat eſſentiam, tenebit quod eſt conſequens eaſdem qualitates cum eo, quod natura peperit auro, atque ita eiuſdẽ prorſus erit precij, & tanti æſtimari, uendiq́ue licebit. omnia diximus accidentia, quæ quidem ab auri tractandi peritis queant internoſci, non eorum quędam, aut etiam plurima, quoniam ſi vel vnum deeſſet ad integritatem, id falſitatis nomine ſuſpectum haberi poſſet: & quanquam ij, qui de moribus diſputant, volunt fictitium aurum, vel argentum pro fictitio, quod ſophiſticum dici ſolet, vendi licere, vt ſcilicet tanti veneat, quanti iure faciendum eſt, ſi rite ęſtimetur: nihilominus, quoniam aliud præſefert primori aſpectu, aliud geſtat clauſum in penetrabilibus, res eſt plena periculi propterea nũquam in eorum ego ſententiam pedibus manibusque conceſſerim, quandoquidem poſſunt minus prudentes, quorũ magna pars verſatur inter mortales, aperte

 delu-

deludi. Accedit huc, quod substerni videtur fraudolentis hominibus semita quæpiam falsæ furtiuæque monetæ per confectionem auri, argenti que fictitij, quod sophisticum nuncupatur. Nam quanquam diuersa sunt munia faciendi cudendique metalli, diuersæque artes, & habeantur, & sint, quę alterutrum parant: quoniam altera præcedit, subsequitur altera: nihilominus impostores faciliorem videntur doli mali viam nacti, qui metallum iam habent falsum, quam qui legitimum conantur peruertere mistione deterioris: nunquam verò malis hominibus augenda est faciendi maleficij commoditas, hac de causa fortassis magnus Albertus dũ artem, qua mutantur metalla, tanquam veram reliquisset, eam, vt falsam sustulit, qua colores tantummodo vel auri vel argenti mentiuntur artifices plurimi, qui vbi fuluum auri pallorem & alborem argenteum putant se minoribus indidisse metallis, exultant veluti compotes artis facti, & emptores planè ludificantur: constare quoque potest viris prudentibus, si verum est aurum, quanquam factitium, nõ natiuũ, dummodo fictitium, falsum, sophisticumue non sit, exhiberi posse, mistum cibis alexipharmacis, aquarum decoctis, non secus, ac id quod erutum dicitur è latebrosis terræ cubilibus, multoque etiam vtilius, quam quod nota principum aut R. P. signatur hoc ipsum: quoniam multos

tos latet, id negotij latius explicare tentabo: noui enim qui tametsi aurum conficere norant, docere tamen eius conficiendi artem amicos & affines recusabant, ne abuterentur ea scilicet veriti, hoc est ne factitium aurum aut viui argenti, aut alicuius rei, quæ noxia putetur si ea vescamur, naturam saperet. Audierat enim fortassis illud, miscuit argenti lętalia pondera viui, cogeret vt celerem vis geminata necem. & facilè quorundam legerat libros, affirmantium proprietates natiui auri, præcipueque lætitiam afferrentis & repugnantis lepræ, non reperiri in auro factitio, quibus tam ritè repugnauit Timon inter disputandum de rebus meteorologicis, quam perperam admisit astrologicas imagines ad auri confectionem accersendas. liberauerim ego eos, qui hac suspicione laborant ab omni metu: nam si verum est, aurum quod fit per artem, veram auri tenet essentiam, & quod est sequens accidentia omnia, quæ secundum naturam fluunt ab ea, vt ante monstrauimus: ergo & lætitiam afferet, modo eæ sint partes auri, & aduersabitur lepræ, si ad aurum id pertinet; At dixeris fortasse, in aurum quod ars molitur, & viuum argentum, & alias quoque res venenatas ingredi. Affirmauerim & ego ex rebus eisdem imis in ter-

re sedibus aurum procreari. Deinde subdiderim posse per artem fieri aurum multifariam, nō vno tantum modo, Adiecero & illud si quæ forte adhibentur ad artem complendam venenata fomenta, non ad essentiam rei, quæ fit ea pertingere, sed haberi inter instrumenta transmutationis. huc, & illud etiam attulero viuum argentum, cum vel in argentum solidum, vel in aurū est redactum, vt viuum argentum eße desijt, ita læthalem amisiße proprietatem, siue ea fluxerit de occulta qualitate, siue, vt placuit Alberto de manifesto acumine, quod ex frigore & humore coaluerit. Nam & si gradum frigoris, humorisque secundum superare noluit, neruis tamen ob id nocere decreuit, quanquam sunt, qui malunt non frigida viuum argentum, sed calida esse natura, idque de ipsius aßensu facile nonnullisque alijs qualitatibus tueri contendunt: neq; autem omiserim permultas conuersiones, ea omnia, quæ venenata dicuntur purgari beneficio ignis, & aliam formam, aliamque naturam inducere, quod sanè contingit etiam in subterraneis specubus, ubi sulphur, æs, viuum argentum conueniunt ad promendam substātiam auri. Quod, quanquam apud eos qui contra sentiunt saluberrimum habetur, tamen ea quibus conficiebatur antequam mutaretur & diuersam naturam esset nactum, etiam apud eosdem inter noxia computa-

puta-

putabantur; si dixeris habere in se rerum naturam parata quępiam alexipharmaca, quibus careat ars. Dicam ego, quisnam est, qui consuluerit ipsam naturã, cum pareret aurum? quis percontari poterit obstetrices naturæ, vt ad præscriptũ noscere queat, quænam auersantur, quænam repellantur, quænam sint ab omni suspitione libera, quènam sint quæ priusquam conueniant in id operis, amittant virus, quænam sint quæ inter id parandum aut postquam illud effecerint, exuantur eo? confirmari possent hęc exemplis animalium, quę ijs vescuntur salubriter, quorum esu necarentur. alia in causa est coquẽdi & trãsmutandi varia vis, à diuersa manans animantis natura. Atque iterum exemplis venenatarum rerum vti poßemus quæ mistionibus concoctionibusque quibusdam euadunt salubria, vt in theriacis, antidotisque plurimis planè compertum est: contra quoque fit, vt ex salubribus fiant perniciosa, nulla adiecta forinsecus noxia qualitate. sit in exemplo gallinaceum ouum, quod crudum si fuerit plerisque excitat nauseam, si leniter coctum vt sorbitioni sit aptum, mirum perquam est salubre, si penitus indurauerit igne nimio inter edulia noxia pręcipue numeratur. Dissultat enim non tantum ex varia rerum mistione uaria natura, variæque proprietates effluũt, sed ex coctura vel nimia vel minima. Ad hæc cum factitium aurum non distinguatur à natu-

rali per humanam cognitionem, alioqui nec esse, nec dici posset eiusdem speciei si diuersis accidentibus, quæ ducunt ad rei substantiam cognoscendam secerneretur, cum inquam non distinguatur, iam nullum est periculum, iam nulla causa periculi. Quoniam aurum, quod coquendum in cacabo ponis, quod radis, quod percutis, quod in subtilissima ramenta dissecas, quod in aqua mergis feruentissima bulliendum, nescis tu prorsus è visceribus terræ sit erutum, an hominis arte confectum. Adde cum antiquitus effectum aurum aliquando sit, alioqui non stetisset ars apud plerosque, sed ab omnibus locis gentiũ omnium consensione fuisset explosa, & exsibilata, ne dum viuus homo reperiretur, qui iactaret se artis eiusdem octingenta iusta volumina, & præterea septem supra trigintamillia præcepta legisse, cum antiquitus inquam sit effectũ, quod & experimentis iam probauimus. Quid habes tu aut causæ aut argumenti vti factitium a natiuo dispescas? Num signum aut inusta nota, quoniam ita vetustas, vt ætas nostra signabat aurum nota uirorum principum, & ad officinas publicas conuehebat, seccernendum, Non color, Index enim lapis tanquam honorarius arbiter inter pares colores pro neutro dat litem; Nõ pondus, quandoquidem bilanx non diuergit ab examine; Non teneritas, mollitudoue, cum vtrumque flectenti tractantiq́ue nõ reluctatur,

Non

Non effectus, nanque aut comesto, aut epoto auro, id iure non potes adscribere, quod alius diuersæ ascribet rei, ratione nullo pacto leuiore: cum enim plura simul non seorsum aßumuntur ad quidpiam efficiendum, si diuersi promuntur effectus, cui natura rei diuersitatem eam debeas adscribere, certo non moueris, nisi diuersas rerum illarum naturas, quæ simul conuenere seorsum percallueris. nunquam enim deerit ocasio quod alteri adscribitur, adscribendi alteri, tantoque se se illa præbebit amplior, quanto fuerit aut maior mistio, aut magis numerosa congeries. Itaque si nescis distinguere verum aurum quod partu naturę nactus es, ab eo quod tibi peperit artis industria, nunquam rite propinabis aurū. Nam aut omne habendum noxium, si quodpiā dicatur insalubre, cum non habeatur, vti vidimus legitimum discerniculum, aut omne salubre, si aurum, quatenus aurum naturæ hominum conuenire dicatur, aut omne dubium, si alterum ab altero nō secernis, vel lapide Lydio, vel examine, vel aqua demum, cui nomen est inditum a partitione, quoniam aurum ab argento dispescit, atque ita ab alterutro pernitiem nō excludis. Quid? quod si vllū est salubre, id tamē quod nota principum & rerum publicarum in usu est ementium, & vendentium, putandū est insalubre. Miscetur.n. ęs, vt lapis heraclius de eo fecerat coloratius inditiū. Miscentur & alia

non

non nulla, factitium quoq; sal acerrimum, quod ammoniacon hoc est arenarinm falso nomine citatur; Nitrum etiam quandoque & id viui argenti noxium, cui nomen factũ est ex eo quod in sublime tollatur, quorum omnium concoctione cõtrahitur virus ęris enim rubigo recrementumue, quàm stomacho noceat, quis ignorat? vt pręteream alia, quę diximus pernitiosa, quorum vsus est in asciscendo aureis nummis fulgore apud argentarios & fabros auri: colorant enim aurum suapte natura pallidius vti magis emicet, atque coruscet; & de salubritate satis multa, nunc artis modum subsignemus & vulgi falsam opinionem refellamus.

COMMONITIO MVLTIPLEX eorum, qui auro, per chemiã faciendo nauant operã simulq; vulgatæ illius quęstionis cur plurimi sint inopes, qui auriferę arti uacãt dissolutio. Cap. VI. & vlt.

EOs autem qui per artem quęrunt aurum monitos velim, ne supra facultates se se dedant experimentis, ne ve ob id certiora dimittant studia, neu magnas sibi polliceantur diuitias, neu principatus affectent, & regna vana spe lusi. Vt enim Deus nõ promittit omnes homines tenuioris (vt vulgo dicitur) fortunæ, qui aut gloriæ student, aut mercaturam exercent, eos aut regno

prin-

principatùue potiri, aut ingentibus affluere diuitijs, vt etiam noluit eos omnes qui litterarum studijs incumbunt antiquorum vel ęquare gloriam, vel superare, non secus putandum hac in re, vt magna sic perdit ficili & rara, quandoquidem sua dona Deus pro arbitrio distribuit suo, nõ nostro. Nam si vana noxiaque cogitauerint, qui parant aurum & quærunt mutare metalla, si plus nimio sibi promiserint, & in aere (vt dici prouerbio solet) castella ędificauerint, facile se se decipiendos, & eludendos agnoscant. Cum a se ipsis, tum ab improborum & spirituum & hominum fraudolenta nequitia. Memini edoctum olim quendam, ab amico cui factum dicebatur supernum oraculum se se quam quęrere tauri faciendi facultatem non indepturum, si ad superbiam, si ad nocendum abuteretur, concedendam si eius compos euaderet in bonum animę, & corporis. Noui alium, qui mihi asseruerit semel se ex mobili argento, quod viuum dicitur stabile, verumque argentum confecisse succis, & folijs herbarum; idque vendidisse peritis explorandæ metallicæ veritatis; eisdẽ mox vsum se folijs frustra, & quod semel perfecerat nunquam alias, quamquam id sæpe tentauerit perficere potuisse. Alium noui, qui adhuc apud viuos moratur, cui cum argentum et aurum circiter quindecties per artem effectum eßet, amisit artem eam, accepitque oraculo socij per quietem habito id ingratæ

gratæ mentis vitio contigisse, vt hinc etiam veritatem apostolici dicti condiscamus, neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus Retulit quidam mihi se se aurum ex argento fecisse semel magna copia, secundo eisdem se vsum rebus fecisse quidem sed minima semper quantitate, sic vt detrimentum lucro maius esse supputauerit. Venisse in mentẽ vti detrimentum effugere posset, si non ex argento sed ex ęre melioris conditione metalli sese consequi experiretur, idque se coniecturis firmis nixum tentauisse, cumque in eo fuisset vt rem se se speraret indepturum miris modis euenisse, vt nihil omnino consequeretur. Aliquando euanida materia, aliquando casibus varijs intercurrentibus, eius tamen conditionis, vt apertè cognosceret impedimenta aliunde quam ex humana potestate proficisci. Idem affirmauit ab amico, qui expertus hoc ipsum fuerat accepisse, qui cũ ex cinnabari fecisset argentum optimum sępenumero se se postea insistentem operi maiore cum diligentia, semper euentu rei fuisse frustratum. tu autem rationibus euenta confirmato. Nam in ijs, quę de terræ cauernis eruuntur, tibi maxime necessaria etiã monstra, quandoque & abortiuos partus videbis, prodit in naturalibus quęstionibus Anneus Seneca, sicut in nostris corporibus, sic in illis humores sæpe vicia concipere, cum vel ictus, vel loci quassatio, vel senium,

aut

aut frigus, aut æstus corrupere naturam; vt mittam & ignis vel exuberantiam, vel defectum, & artificis, vel imperitiam vel indiligentiam, sileamque maligni dæmonis multiplicia cõmenta sed & si omnia, quæ optas ex voto etiam affluxerint, non autem tibi Dei adsit munus, operam perdes, et cum tempore iacturam facies impensarum, quæ quidem in nostris ænigmatibus sed absque perplexitate ęnigmatum cecinisse meminimus.

Dummodo perpetuum seruet natura tenorem,
Dũ manus artificis, dũ mẽs nõ fluxerit vsquã,
Illa etenim sueuit ꝓgignere plurima monstra,
Ignibus interdum nimijs oppressa calore,
Interdum minimo defecta, vt frigida multo
Mater Anus gestare solet sua viscera partu,
Et solet artificis diuersa per auia ferri
Mens lassata nimis, duroque intenta labori;
Atq; hinc fessa manus deflectit tramite recto.
Attamen in vanũ cuncta hæc quæsiueris ante
Ni velit omnipotens, sine quo sunt irrita semꝑ
Naturæ atq; artis molimina cuncta, nec vllis
Aut vita, aut vires possunt consistere rebus.
Interdumque malus Dæmon se se ingerit, atq;
Omnia perturbat, ni compescatur Olympo.
Nam memini, memini in fuluũ mutarier atra,
Ordine naturæ transuerso; iamque metallum
Effugere ex oculis, res est non falsa renidens,

Et calce flammæ victricem tendere in auras
Ignibus exiguis,paruoque afflata vapore
Disperijt subito, in tenues euanida ventos.
Mirabar,causamq; simul scrutabar Olympo,
Cum lux affulsit menti caligine pulsa,
Namque crucis signũ pepulit ludibria nigri
Ditis, & in priscum res est renouata vigorem,
Tantus honor nostro est, & tãta potẽtia regi,
Qui genus humanum ligno seruauit ab alto,
Qui si orsis adstet placidus, si cæpta secundet,
Plus tibi tu adijcies solers, vtriusque metalli
Illiricæ,quã quod dederãt tibi Roma cauernæ,
Quã qđ Callaicis effoderat Astur in antris;
Nec post hac regis phrygij miraberis aurum.

Proinde non inutiliter,quod ante dixi repetam, neque enim doceri satis possunt ignari, nec peruicaces superfluo cõmoueri. Non inutiliter inquam repetam non posse hinc artis vituperatores sarcire calumniam. Nam quemadmodum nec agricolationi,nec medicinæ prudens obnunueris ob omissum prouentum agri,& ob id quod ęgri moriantur,cum non ab arte solum, sed a natura & a diuino decreto pręcipuis causis id planè pependerit;sic nec ab auro & argento faciendo abhorrueris ob effectus interdum irritos,aut minus vberes. Artis enim præcepta non æterna sunt, nec omnibus firmata numeris. Cur igitur necessariam primæuamque artẽ agri colen-

di

di cum inanis est quandoque reditus non calumniaris? nec reijcis vtilem nonminus quam veterem medendi corporibus humanis, facultatẽ, cum non prodest? Nempe quod noris frustrari diuersis ex causis promissis ab illis effectus frequenter poße, docta & fortassis ab ipsarum artium scriptore Cornelio. Vt enim ait alimenta sanis corporibus agricoltura; sic sanitatem ægris medicina promittit. Non præstari inquit alimenta, nec sanitatem, sed promitti prudentissime id quidem ob effectus interdum irritos, non secus pollicetur chemicæ professor artis aurum, & argentum. An confidentior ipse in auro faciendo fuerit, quam Hippocrates in reducenda prospera valetudine? cuius est sententia, experimentum plenum esse periculi. Quandoquidem nec malagmata prosunt semper, quę profutura scripsit antiquitas, neque simplicia medicamenta prestant semper, quæ pollicetur: Neque medicorum etiam collegia ne non moriatur æger, cui adsistũt semper, effecere; tamet si sanitatem sæpe spoponderint. Adde paucorum esse sublimem illum apicem faciendi auri magna pondera parua cum impensa. Nam peculiari Dei dono rarissimis id est conceßum, vt propterea plurimum intersit, multum conficias auri, multo cum lucro. Nam parum fecisse, quid refert? Ad solam speculationem id tãtum pertinet, vt agnoscatur id esse verum, quod inter se metalla vertuntur.

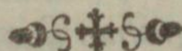
tuntur. Ad diuitias nihil & magnarum rerum effectus, etiam si sexcentis queas modis aurum parare. sunt enim qui vix possunt impensas tolerare, sunt qui senserint detrimenta, sunt qui statum non habeant, & fixum ordinem, sed varium, vt hinc dissoluere facile possis quæstionem vulgi sciscitantis identidem. Cur egeant sępenumero, qui aurum se se facere posse non diffitentur, in promptu solutio. Aut enim parum conficiunt auri, aut si multum, plurimis cum impensis, aut variant experimenta sic vti quod sæpe contingit id perpetuo tenore nō respondeat. Aut metus immaniorum Principum, & auarissimorum perturbat, aut locus aptus deest, aut societas & famulitium non adest. Vt omittam leuem multorum & ineptam credulitatem cum imperitia coniunctam, & fraudolentorum artificum nequitiam uersipellem, quibus rebus etiam iure nequeas in artem calumnias irrogare. sed quid mirum? ex furnulis quandoque non lucrum prouenire, sed sæpe detrimenta, quando etiam in fodinis id sæpe nostra tempestate contigerit contigerit item vetustati? Vnde illa Demetrij phalerei in quæsitores auri per terrę cauernas falsa reprehensio, quod manifesta pro incertis prodegunt, nec eorum, quæ scrutantur facti compotes, quæ possidebant perdidere. Verum vt adsint omnia quæ paraueris magno studio magna impensa, quæ uotis etiam omnibus concupieris, nō

adsit

adſit diuinum decretum, fruſtra laboraueris Videre licet in operibus naturæ hoc ipſum, quandoquidem in cõceptibus origineque mortalium pręter conditiones varias fœmineæ ſterilitatis, inutilisque maſculini ſeminis: plurimæ quoque eſſe poſſunt cauſæ, quibus fiat aborſus; et pręter illas eſt neceſarium diuinæ propoſitum voluntatis, vt in lucem prodeat infans, qui deliteſcebat in vtero. Quanto magis illud idem conſpicari dabitur in artis effectibus. ad ſummam nulla eſt ars nixa coniecturis, quæ ſemper ſtata ſit, & immobilis, nec vlla eſt tam certa, tam inconcuſſa, quæ magna ex parte mutationi materię non ſit obnoxia, omnino verò ſubiecta diuinæ voluntati. Quę ſi tibi in auro conficiendo fauerit ab omni mentis elatione cupidineque caueto. Nunquam nõ formidans, ad beneficium tibi ſit id conceſſum, an ad pœnam. & ſæpe cogitans illud Auguſtini. Non minus verum quam elegans elogium. Quod multa Deus negat propitius, quæ concedit iratus. Quare primum Deo gratias immortales habeto, & quoad fieri poteſt referto: deinde omni modeſtia iſtud accipito cęleſte munus, eoque & ſanctè, & piè vtere, ad Sanctiſſimæ Trinitatis, quæ vnus eſt Deus, honorem & gloriam, atque ad propriam & aliorum hominum vtilitatem.

FINIS.

TABVLA CAPITVLORVM QVAE IN hoc Volumine continentur.

LIBER PRIMVS.

VRVM antiquitus in qua erat ęstimatione. Cap.I. car. 1
Aurum quo ad vtilitatem naturæ non tanti debere æstimari. Cap.II. 4
Æstimatio auri non pendet ex Medicina. Cap. III. 6
Nobilitas auri non pendet ex eius potabilitate. Cap.IIII. 11
Puritas auri & diuturnitas non sunt propriè causa eius æstimationis. Cap.V. 15
Fulgor non est causa vt aurum præcellat pretio aliis metallis. Cap. VI. 17
Nobilitas auri nō pēdet ex sacris litteris. Ca.VII. 19
Nobilitas auri non pendet ex concilianda gratia gestanti. Cap. VIII. 21

LIBER SECVNDVS.

AVrum an arte confici possit, & de huiusce artis nomine Cap.I. 23
De origine istius artis & progressu. Cap.II. 25
Ars ista an sit legitima nec ne; & quid Principes, & interpretes senserunt. Cap.III. 32
De auro per artem conficiendo quid sentiendum sit ex philosophia naturali. Cap.IIII. 40
Aurum per artem confici posse. Cap.V. 48

De-

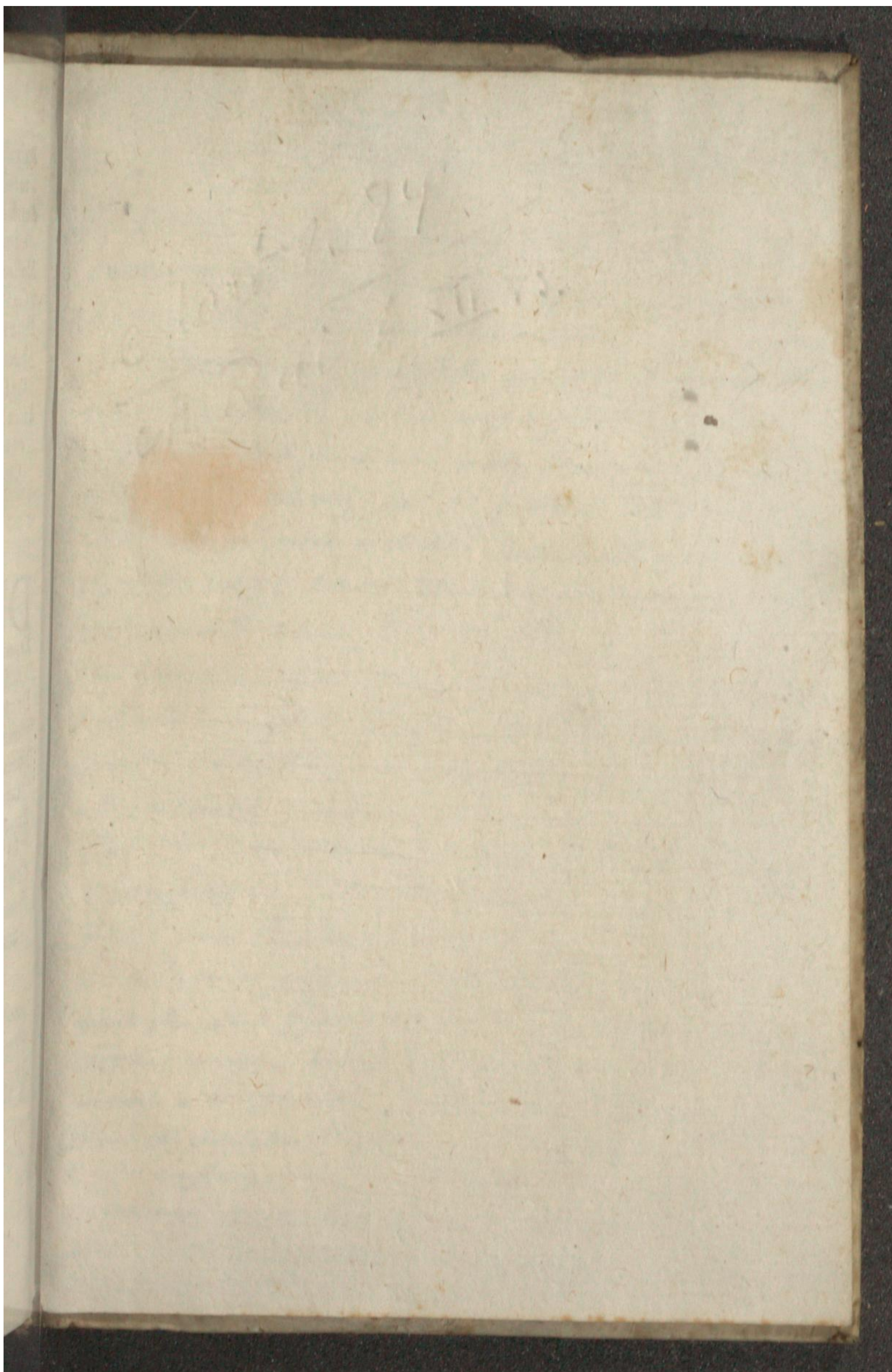
Declaratio ſententiæ Diui Thomæ Aquinatis de auro conficiendo. Cap. VI. 51
Aurum arte confectum auro natiuo poſſe eſſe perfectius, Cap. VII. 55
Modi quinque auri conficiendi natiuo meliores. Cap. VIII. 65
Aurum vt per artem conficiatur, non eſt neceſſariũ habere profundam cognitionem philoſophiæ. Cap. IX. 73
Aurum facilius poſſe fieri hodie quàm olim: vbi de cinnabari, hydargyro & aliis rebus diſſeritur. Cap. X. 78

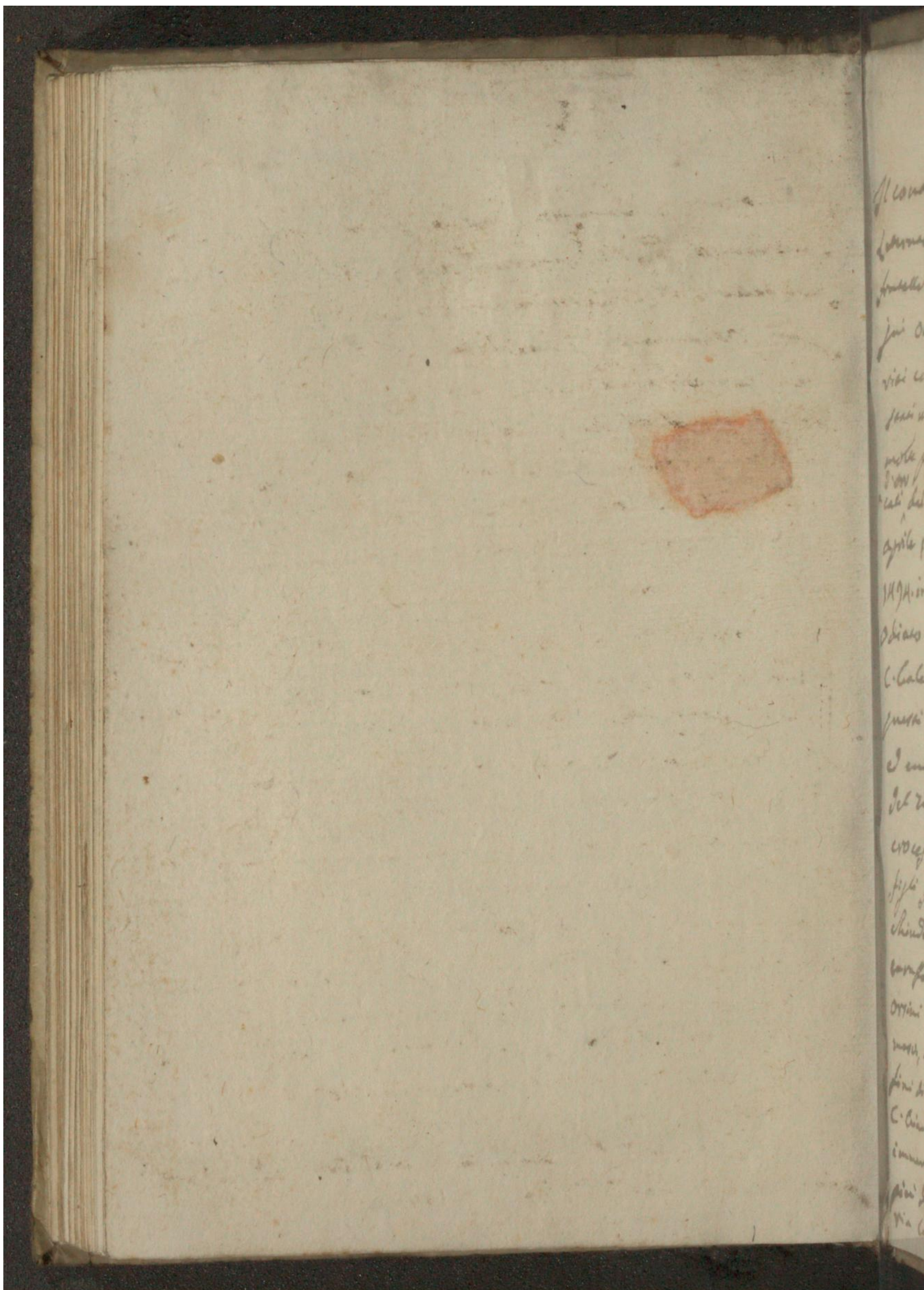
LIBER TERTIVS.

DE experimentis antiquis in auro per artem faciendo. Cap I. 93
Experimentis noſtræ tempeſtatis in auro conficiendi. Cap. *II*. 103
De reprehenſione eorum qui vituperant artem auri conficiendi. Cap. *III*. 110
Nomen diuitis competere auri faciendi peritis. Cap. *IIII*. 115
Aurum arte confectum non debere dici fictitium, ſed verè & propriè vti natiuum. Cap. V. 118
Commonitio Authoris ad eos qui arti chymicæ operam nauant, cum diſſolutione quæſtionis, cur plurimi iſtius artis profeſſores ſint. Cap. VI. 126

FINIS.

9037 — I.c

Il conte Gianfrancesco Pico Principe e
Sovrano della mirandola figlio di Galeotto
fratello del C. Giovanni = la fenice degli inge-
gni ottenne da questi la cessione de' suoi di-
ritti consistenti nella terza parte de' suoi
stati un suo palazzo nella mirandola, e
molte possessioni per lo prezzo di 3000. du-
cati d'oro dal nipote ricevuti come da atto 12
aprile 1491. morì poi Giovanni li 17 9bre
1494. in Firenze d'anni 31.

Odiato Gianfrancesco dal suo crudel nipote
C. Galeotto figlio di Lodovico ai 15 8bre 1533
questi sorpresa di notte tempo la mirandola
ed entrato a mano armata nella stanza
del zio, che stava prostrato a piedi di un
crocefisso, a lui ed ad Alberto uno de' suoi
figli fece barbaramente troncare il capo, e
chiudere in prigione sua moglie Giovanna
Caraffa, suo figlio ultimo Paolo, e Carlotta
Orsini moglie del suo primogenito e Giantom-
maso, e Virginio e Girolamo loro figli. Così
finì di vivere l'ottimo e virtuosissimo Principe
C. Gianfrancesco imitatore delle virtù e degli
immensi studj del di lui zio Pico. ed uno de'
più dotti uomini del suo tempo la grande Libre-
ria lasciatagli dal zio fu abbruciata.